

วัฒนธรรม

ปีที่ ๕๗
ฉบับที่ ๓

๑๔๖๒ พฤษภาคม - เมษายน
กรม

สืบสาน
ภูมิปัญญาไทย

ชิงช้าไกวโหว่แกว่งด้วยแรงส่ง
หากมันคงประเพณีที่สืบสาน
บูชาแต่แม่ธัญญาฟ้าประทาน
ให้ฝนหวานเจียวชุ่มชุ่มดินไพร

ในม่านหมอกมีแสงทองส่องสำนึก
แบบผืนก้นน้ำดินถิ่นอาศัย
ไล่ชิงช้าขึ้นดงดอยร้อยดวงใจ
เด่นดอยไกล..คน “อาข่า”สง่างาม

จิระนันท์ พิตรปรีชา

เทศกาลอาข่าไล่ชิงช้า จัดขึ้นในราวปลายเดือนสิงหาคม และต้นกันยายน เป็นสองช่วง
ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความขอบคุณต่อเทวีผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์
แห่งพืชผลในฤดูฝน เปรียบได้ตั้งวันแม่ของชาวชาติพันธุ์อาข่าทั้งหมด
ภาพ : อภินันท์ บัวหัทธิตี

บทบรรณาธิการ

สังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเจริญทางวัตถุ จำนวนพลเมืองที่เพิ่มขึ้น การย้ายถิ่นฐานของประชากรในประเทศหนึ่งสู่ประเทศหนึ่งก็นำพาวัฒนธรรมติดตัวข้ามแดนมาด้วย ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรม กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เหมาะสมกับความเป็นไปในแต่ละพื้นที่ การคงอยู่ของวัฒนธรรมดั้งเดิมจึงถูกกระแสนวัตกรรมพัดพาไป บางวัฒนธรรมยังคงอยู่อย่างมั่นคง ในขณะที่บางวัฒนธรรมเสี่ยงต่อการสูญหาย และปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจจัยสำคัญที่สุดของการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมก็คือประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม นั่นเอง

การปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม เป็นภารกิจสำคัญทั้งในระดับประเทศและระดับโลก สำหรับประเทศไทย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินโครงการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๕๒ จนถึงปัจจุบันเพื่อธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศ วารสารวัฒนธรรมฉบับสืบสานภูมิปัญญาไทย ให้ผู้อ่านได้เต็มอิ่มกับ ๑๘ เรื่องราวมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชี ประจำปี ๒๕๖๑ ติดตามอ่านได้ในเรื่องจากปก

ในฉบับพบกับเรื่องน่ารู้ทางวัฒนธรรมจากทุกภูมิภาค พาแ่วเหนือไปสืบตำนานพระนางจามเทวี เยี่ยมบ้านศิลปินแห่งชาติติงวาลัย ดัชนิ และชมผ้าทอไทลื้อสืบสายชาติพันธุ์ แล้วเดินทางต่อไปภาคอีสานม่วนซื่นกับการแสดงหมอลำ แวะภาคกลางตื่นตากับงานแกะสลักกะโหลกชอ และพูดคุยกับอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ หลังจากนั้นมารู้จักกับภาษาเขมรถิ่นไทย

พบความหลากหลายทางวัฒนธรรม อ่านสนุกครบครันทั่วไทย ได้เป็นประจำในวารสารวัฒนธรรม

พิมพ์รี วัฒนวรารงกูร

ท่านที่ประสงค์นำข้อเขียนหรือบทความใดๆ ในวารสารวัฒนธรรมไปเผยแพร่ กรุณาติดต่อประสานกับกองบรรณาธิการหรือนักเขียนท่านนั้นโดยตรง ข้อเขียนหรือบทความใดๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวัฒนธรรมฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นเฉพาะตัวของผู้เขียน คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยและไม่รับผิดชอบต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมแต่อย่างใด หากท่านมีความประสงค์จะส่งข่าวกิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งท่านที่ต้องการให้ขอเสนอแนะ หรือส่งข่าวสารเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กรุณาส่งถึงกองบรรณาธิการ วารสารวัฒนธรรม กลุ่มประชาสัมพันธ์ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เลขที่ ๑๕ ถนนเทียมร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐ โทรศัพท์ ๐ ๒๒๕๗ ๐๐๒๘ ต่อ ๑๒๐๘-๙ Facebook : วารสารวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม Website : culture.go.th

วัฒนธรรม

เจ้าของ

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม

บรรณาธิการ

- นางพิมพ์รี วัฒนวรารงกูร
อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

- นายประดิษฐ์ ไปชีวิต
รองอธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
- นายสมเกียรติ พันธธรรม
รองอธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
- นางสาวอัจฉราพร พงษ์ฉวี
ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมศึกษา

กองบรรณาธิการ

- นางกุลยา เรือนทองดี
เลขานุการกรม
- นางสาวเยาวนิศ เต็งไตรรัตน์
- นางสาวกิงทอง มหาพรไพศาล
- นายมณฑล ยิ่งยวด
- นางธนพร พันธุ์ภักดี
- นายศานนท์ จันทรีวิบูลย์
- นายเอกสิทธิ์ กนกผกา

ฝ่ายกฎหมาย

- นางสาวสดใส จำเนียรกุล

ฝ่ายจัดพิมพ์

- นางปนัดดา น้อยฉายา

ผู้จัดทำ

- บริษัท ศรีเอท มายด์ จำกัด

พิมพ์ที่

- ห้างหุ้นส่วนจำกัด เบนฮาลาบี่ เพรส

วารสารวัฒนธรรม

- จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ ห้ามจำหน่าย

วัฒนธรรม

วารสารราย ๓ เดือน
ปีที่ ๕๗ ฉบับที่ ๓ | กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๑
ISSN 0857-3727

ปอยสังลอง ประเพณีบรรพชาสามเณร
ของชาวไทใหญ่
ภาพ : อดุล ตันชโกศัย

เรื่องจากปก

๔ สืบสานภูมิปัญญาไทย

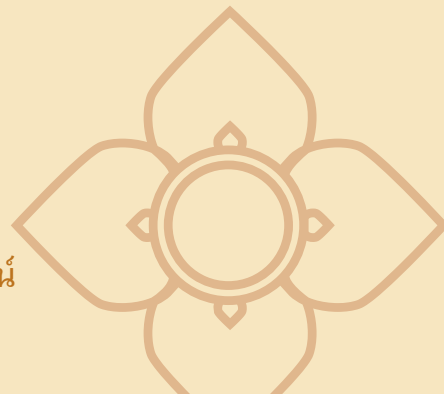

สารบัญ

CONTENT

ปกิณกะ

- ๑ บทบรรณาธิการ
- ๑๒๐ เปิดอ่าน
- ๑๒๒ วัฒนธรรมธรรมปริทัศน์

มรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรม

- ๒๒ **บันเทิงศิลป์**
จิตวิญญาณ
กับลมหายใจสำนักปีพาทย์
- ๓๐ **ชั้นเชิงช่าง**
กะลามหัตศวรรย์เสกสรรค์เป็นช่ออู่
- ๓๘ **สืบสาวเล่าเรื่อง**
พระนางจามเทวี
ปฐมกษัตริย์ ศรีหริภุญไชย
- ๔๖ **กีฬา-การละเล่น**
เจิง...จากยุทธการ
สุนาฏกรรมของชายชาติไทย
- ๕๔ **ขนบประเพณี**
บวชนาค ทำขวัญนาค
- ๖๒ **จักรวาลทัศน์**
หัตถศาสตร์บำบัดโรค
- ๗๐ **ภาษา**
ภาษาเขมรถิ่นไทย

๙๔

สยามศิลป์

- ๗๖ **ศิลป์แห่งชาติ**
อารี สุทธิพันธุ์
ศิลปะคือประสบการณ์
ตำนานครุศิลป์
- ๘๒ **เชิดชูบูชา**
หนูรู้จักช้างหรือเปล่า
หนูรู้จักขันหรือเปล่า
- ๘๘ **พื้นบ้านพื้นเมือง**
หมอลำ การแสดงแห่งชีวิต
จิตวิญญาณอีสาน

โลกวัฒนธรรม

- ๙๔ **นิทัศน์วัฒนธรรม**
บ้านดู่ นางแล
สมบัติล้ำค่าของแผ่นดิน
- ๑๐๒ **แผ่นดินเดียว**
เรื่องราวแห่งชาติพันธุ์
ผ่านผืนผ้าทอไหล่อ
- ๑๐๘ **มองผ่านหนามเตย**
อลังการภาพยนตร์
จิตรกรรมฝาผนังที่มีชีวิต
มหากาพย์แห่งแผ่นดินสยาม
- ๑๑๔ **วัฒนธรรมวิพากษ์**
รักษุฑไทย

๓๐

๕๔

๑๐๒

สืบสาน ภูมิปัญญาไทย

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่า
ที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชน
จากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดก
ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับผลกระทบจาก
ความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและ
ต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือนหรือไม่เหมาะสม
และอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
เหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย สมควรจัดให้
มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป

เรื่องค่าบางลำจริงกับชีวิตของชาวมอแกน หน้าหมู่บ้านบนเกาะสุรินทร์ ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงลำเดียวในท้องทะเลไทย

ข้อความข้างต้นนั้นคือ เหตุและผลต่อท้ายพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งได้ประกาศใช้ในวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ และจากวันนั้น จนถึง พ.ศ. ๒๕๖๐ ประเทศไทยเรามีการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตาม พรบ. ดังกล่าว จำนวน ๓๑๘ รายการ และสำหรับใน พ.ศ. ๒๕๖๑ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้รวบรวมนำเสนอขึ้นเพิ่มเติมอีก ๑๘ รายการ ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นกฎหมายเรียบร้อยแล้ว รวมเป็น ๓๓๖ รายการ ณ ปัจจุบัน

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ ความรู้ การแสดงออก การประเพณีปฏิบัติ หรือ ทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออก ผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจาก คนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อ ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน

สำหรับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่ได้รับการขึ้นบัญชี จำนวน ๑๘ รายการ ได้แก่

รูปปั้นท้าวแสนปม วัดวังพระธาตุ (เมืองไตรตรังษ์) จังหวัดกำแพงเพชร

๑. นิทานพื้นบ้านเรื่องท้าวแสนปม

นิทานท้าวแสนปมของจังหวัดกำแพงเพชร เป็นตำนานต้นกำเนิดพระเจ้าอุทุมพร ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา โดยได้ใช้ภูมิประเทศของจังหวัดมาช่วยเล่าเรื่อง เช่น ที่อยู่ของชายเฉียวใจคนหนึ่งที่มีปมปมขึ้นทั่วร่างกายของท้าวแสนปม คือ เกาะขี้เหล็ก กลางลำน้ำปิง เป็นต้น ชายแสนปม คนนี้ ได้ถวายมะเขือที่รดด้วยน้ำปัสสาวะของตนแก่ราชธิดาแห่ง เมืองไตรตรังษ์ เมืองโบราณริมแม่น้ำปิง จนเกิดตั้งครรภ์ และตอนท้ายเรื่อง แสนปม ได้ลูกชายพาไปอยู่เกาะขี้เหล็กไปทอดแหได้ขม้นซึ่งกลายเป็นทองมาเต็มลำเรือ แสนปม จึงเอาทองมาทำเปลให้ลูกชาย จึงกลายเป็นพระนาม พระเจ้าอุทุมพร ในกาลต่อมา

นิทานพื้นบ้าน เรื่อง ท้าวแสนปม จึงเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นตำนานที่แสดงร่องรอยที่มาของเมืองโบราณสำคัญ เมืองไตรตรังษ์ของจังหวัดกำแพงเพชร และตำนานวีรบุรุษสำคัญในอดีต

๒. ตำรายาหลวงปู่ศุข

หลวงปู่ศุข หรือพระครูวิมลคุณากร อดีตเจ้าอาวาสวัดปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท พระสงฆ์ผู้ใหญ่ผู้ได้รับความเคารพเลื่อมใสเป็นอย่างสูงในความเป็นผู้แก่กล้าในวิทยาคม และในขณะเดียวกันท่านยังได้รับความนับถือว่าเชี่ยวชาญภาษาเขมรและศึกษาลึกซึ้งในเรื่องการปรุงยาไทยจากตำรับโบราณ อีกทั้งท่านยังได้รวบรวมตำรับยาไทยโบราณไว้อีกมากมาย มีการจัดทำเป็นหมวดหมู่ และสามารถให้การรักษาผู้ป่วยได้สำเร็จผลมากมาย จนมีผู้เลื่อมใสยอมรับเป็นลูกศิษย์ลูกหาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือเสด็จเตี้ย ศิษย์เอกที่ได้มาร่ำเรียนกับหลวงปู่ศุข และนำวิชาความรู้ด้านการปรุงยาไทยไปรักษาผู้คนจนได้รับการยอมรับและขนานนามต่อมาว่า ยาตำราของหมอปอ

ปัจจุบันได้มีการวิจัยสังคายนาตำรับยาโบราณเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาต่อยอดองค์ความรู้เรื่องตำรับยา และตำรายาหลวงปู่ศุข ก็ได้รับการรับรองให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้มาตรฐานของกรมการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

หลวงปู่ศุข พระครูวิมลคุณากร และหม้อต้มยาสาธิต
ที่วัดปากคลองมะขามเฒ่า

ส่งผลให้มีการนำตำรายาหลวงปู่ศุข ไปใช้ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลหลายพื้นที่

ตำรายาหลวงปู่ศุข จึงนับเป็นสมบัติล้ำค่า ที่ได้มีส่วนช่วยในการรักษาสุขภาพของคนในชุมชนและสังคมมาแล้วช้านาน ซึ่งควรค่ากับสืบทอด และรักษาไว้ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

๓. ลิเก

ลิเก เป็นการแสดงที่สร้างความบันเทิงระดับพื้นบ้านไทยในเขตภาคกลางชนิด ถ้วนทั่วทุกหัวระแหง คำว่า ลิเก มีรากศัพท์มาจากภาษาฮีบรูว่า ซาคูร์ Zakhur หมายถึง การสวดสรรเสริญพระเจ้า ชาวอาหรับ เรียกว่า ซิกิร Zikr เป็นการนั่งล้อมเป็นวงกลม และสวดโยกตัวไปมา ชาวอิหร่าน เรียกการสวดชนิดนี้ว่า ดฮิกิร Dhikir มีการนำรำมะนา มาตีประกอบการสวด ชาวไทยอิสลามในพื้นที่ด้ามขวานทอง นับถือศาสนาอิสลาม และสืบทอดการสวดสรรเสริญพระเจ้านั้นมา เรียกตามภาษามลายูถิ่นใต้ว่า ดิเก Dikay หรือ จิเก Jikay

ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวมุสลิมได้นำดิเกเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เรียกว่า ยีเก หรือ ยี่เก Yikay รัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงออกประกาศให้เรียกว่า ลิเก Likay ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เรียกว่า นาฏดนตรี แต่แทบไม่มีใครใช้ ปัจจุบันจึงยังเรียกว่า ลิเก กันสืบต่อมา

ลิเก เป็นการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในพื้นที่ภาคกลางในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา เรียกได้ว่าไม่มีใครไม่รู้จักลิเก หากในปัจจุบันความนิยมชมชอบในศิลปะการแสดงนี้ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่มีมือด้านศิลปะการแสดงของศิลปินก็ลดน้อย

ถอยลงตามลำดับ แต่ถึงกระนั้นลิเกก็ยังยืนหยัดอยู่ได้พร้อมทั้งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงที่หลากหลายขึ้น

ในวันนี้ ลิเก เป็นการแสดงที่เครื่องแต่งกายมีสีสันสะท้อนแสงแพรวพราววูบวาบ มีการนำเพลงลูกทุ่งและการแสดงร่วมสมัยต่างๆ เข้าไปประกอบ และยังคงคุณค่าความสำคัญในใจผู้ติดตามชมจำนวนหนึ่งอย่างน่าสนใจ การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ของลิเกเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา และหากพิจารณาถึงทุกเรื่องดังได้กล่าวมาแล้ว ลิเก จึงเป็นเพชรน้ำเอกที่ทรงคุณค่าแก่การดำรงคงไว้เป็นมรดกสืบทอดของแผ่นดินต่อไปเป็นอย่างยิ่ง

๔. สะโน

ในพื้นที่อีสานใต้ จังหวัดศรีสะเกษ นอกจากชาวชาติพันธุ์เขมรและกวยแล้ว ยังมีชาวเยอที่อาศัยรวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง ชาวเยอจัดเป็นชาวกวย หรือ ส่วย แต่มีความแตกต่างอยู่นิดหนึ่งตรงที่มาของชนกลุ่มนี้ ที่มีการอพยพรวมกันมาเป็นกลุ่มก่อนจากเมืองหลวงพระบาง และเข้ามาอยู่อาศัยในตำบลคงโคก เมืองราชีไศล เป็นที่แรก จากนั้นเมื่อมีประชากรมากเข้าจึงค่อยขยับขยายต่อไปสู่เมืองอื่นๆ ในจังหวัดศรีสะเกษ

มรดกวัฒนธรรมชิ้นชื่ออย่างหนึ่งของชาวเยอ ก็คือ สะโน หรือ เขาควาย ที่มีการจัดทำลิ้นบังคับเสียง ใช้เป็นเครื่องส่งสัญญาณเสียงด้วยการเป่าเป็นเสียงที่ฟังแล้วก้องกระหึ่มกังวาน มีความเป็นตัวของตัวเอง ให้ความรู้สึกทรงพลังดังมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว

ชาวเยอ เรียกเขาควายที่ใช้เป่านี้ว่า ซั้งโน หรือ ซั้ง ส่วนชาวกวยและชาวเขมรเรียกว่า สะโน หรือ เสนง ชาวเยอจะนำ ซั้งโน นี้มาเป่าในพิธีศักดิ์สิทธิ์บูชาผีเจ้าป่าเจ้าเขาไม่ต่างอะไรกับพราหมณ์เป่าสังข์บูชาเทพเจ้าฮินดู อีกทั้งชาวกวยมีการนำสะโน ไปเป่าในกระบวนการต่างๆ ของคหพิธีในฐานะเครื่องให้สัญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ด้วย

- ๑ เครื่องแต่งกายงดงามของพระเอกนางเอกลิเกวันนี้
- ๒ สะโนเครื่องเป่าของชาวกวยและชาวเยอ
- ๓ การตอกหนัง ทำตัวละครของวายังกูละ

๕. วายังกูละ

วายังกูละ คือ หนังตะลุงมลายู เป็นการประสมประสานระหว่างหนังตะลุงไทยกับภาษาและดนตรีมลายู ซึ่งมีความแตกต่างสำคัญที่สุดตรง ภาษาที่จะใช้ในการแสดงเป็นภาษามลายูถิ่นใต้และตัวหนังที่ใช้เป็นตัวแสดงมีลักษณะการแกะสลักหนังเป็นศิลปะแบบมลายู ที่สำคัญตามหลักศาสนาอิสลามบังคับมิให้มีการนำเสนอรูปคนแก่สาธารณะ ตัวหนังของวายังกูละจึงมีการเลี่ยงไปใช้การแกะหนังให้เป็นรูปที่ดูเหมือนจะไม่ใช่มนุษย์ให้ถูกต้องตามหลักศาสนา

วายังกูละ ให้โรงแสดงไม่ต่างกับหนังตะลุง เล่นเรื่อง รามายณะ มหาภารตะ อิเหนา และเรื่องใหม่ๆ ที่ผูกขึ้นในปัจจุบัน มีแสดงอยู่ในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะที่เมืองยะลา

๒

ช่วยกันเชิดมังกรจำนวนมากมาเป็นพิเศษ อีกทั้งเมื่อขบวนแห่ มังกรไปสิ้นสุด ณ สนามกีฬากว้างใหญ่ ยังมีการจัดแสดงมังกร ณ ที่นั้น เป็นการแสดงสิงโตมังกรที่ใหญ่โตโอฬารกว่าที่ไหนๆ ในประเทศไทยอีกด้วย

ด้วยความยิ่งใหญ่โอฬารตระการตา และความมีเอกลักษณ์ เฉพาะของประเพณีนี้ อีกทั้งพลังแห่งความสามัคคีของผู้คน ชาวเมือง จึงสมควรที่จะสืบสานงานประเพณีอันยิ่งใหญ่ตระการตา นี้ไว้สืบไป

๖. ประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ

เมืองนครสวรรค์ หรือ ปากน้ำโพ เป็นเมืองชุมทางค้าขาย สำคัญของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา จึงมีชาวจีนร่วมอยู่อาศัยเป็น จำนวนมาก ศาลเทพารักษ์และเจ้าแม่ทับทิม เมืองนครสวรรค์ ตั้งอยู่ตรงที่แม่น้ำปิงกับแม่น้ำน่านบรรจบกัน เลื่องชื่อในความ คักดีสิทธิ์เป็นที่เลื่อมใสของชาวจีนในเมือง เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญ อย่างวันตรุษจีนจึงมีการจัดประเพณียิ่งใหญ่ โดยเฉพาะการ จัดขบวนแห่ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ของศาลเจ้าออกไปแห่แทนให้ชาวเมือง สักการะ

โดยเฉพาะขบวนมังกรนครสวรรค์นั้น จัดเป็นขบวนมังกร ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย แบ่งแยกเป็นขบวนเจ้าแม่กวนอิม ขบวนเอ็งกอพะงู ขบวนล้อเกี้ยว ขบวนสิงโต และขบวนมังกรที่มี ลีลาการเล่นหลากหลายแพรวพราวและมังกรตัวใหญ่ยาวใช้ผู้คน

๗. ประเพณีปักธงเมืองนครไทย

นครไทยในอดีต คือเมืองชายแดนสำคัญของกรุงศรี อยุรยา เชื่อมต่อกับล้านช้างศรีสัตนาคนหุต สมเด็จพระ รามราชา นภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย สันนิษฐานว่า เป็นเมืองบางยาง ของพ่อขุนบางกลางท่าว ผู้ร่วมกับพ่อขุนผาเมือง ครอบครองอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีแห่งแรกของชาวสยาม เมือง นครไทยนี้มีประเพณีต่างๆ ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง หลากหลายและประเพณีหนึ่งที่ไม่เหมือนใครก็คือ ประเพณีปักธง เมืองนครไทย ซึ่งในอดีตเรียกว่า ประเพณีปักธงขาว ของชาวเมือง นครไทย

น่าเสียดายที่มูลเหตุแห่งการขึ้นไปปักธงขาวบนยอดเขา ช้างล้วงของชาวนครไทยนี้ได้สูญหายไปไม่สามารถสืบค้นได้แล้ว ชาวเมืองจำได้แต่เพียงในทุก ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ จะต้องมีการจัดทำ

ธงขาวจากผ้าฝ้ายผืนใหญ่ແຫ່ແໜ່ນຂ້າຂບວນເດີນຂຶ້ນໄປປະກອບພິທີປັກຮຸງ ບນຍອດກູເຂາຫິນເລັກໆ ສາມລູກຄື ຍອດເຂາຈັນເຟລ ຍອດເຂາຍັນໄສ ແລະຍອດເຂາຂ້າງລ້ຽງເທົ່ານັ້ນ

ประเพณีปักธงเมืองนครไทย เป็นประเพณีจำเพาะเจาะจงของชาวเมืองนครไทย ดำเนินการติดต่อกันมาแล้วนับร้อยๆ ปี จนเป็นอัตลักษณ์สำคัญของจังหวัด

๘. ประเพณีถือศีลกินผัก

การกินเจ หรือ กินผัก คือการงดเว้นการทำบาปฆ่าสัตว์ เป็นวิถีนิกายในรอบหนึ่งปีซึ่งชาวจีนทั้งหลายประเพณีปฏิบัติต่อเนื่องกันมานับร้อยนับพันปี เมืองภูเก็ตในอดีต เป็นเมืองท่าเหมืองแร่ ที่มีชาวจีนอพยพจากที่ต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันเป็นสิ่งคมชาวจีนต่างๆ หลากหลาย ทั้งจีนฮกเกี้ยน จีนแคะ จีนแต้จิ๋ว ต่างมีเจ้าพ่อ เจ้าแม่ จากถิ่นฐานดั้งเดิมของตนมารวมกันจัดสร้างเป็นศาลเจ้าต่างๆ มากมายหลายแห่ง

ดังนั้นเมื่อถึงช่วงวันประเพณีอันดีงาม แต่ละศาลเจ้าในเมืองภูเก็ตจึงพร้อมใจกันจัดขบวนแห่นางองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ แต่ละศาลเจ้ามาเข้าขบวนแห่แทนไปให้ประชาชนได้สักการะถึงหน้าบ้านตามประเพณี ในขบวนแห่มีการแสดงอภินิหารปาฏิหาริย์ ความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ของเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละศาลเจ้า เป็นที่น่าเลื่อมใส น่าตื่นตาตื่นใจ เป็นอันมาก

ประเพณีถือศีลกินผักของเมืองภูเก็ตจัดขึ้นในทุก ๑ ค่ำเดือน

๑ , ๒ ขบวนมังกร แห่ผ่านใจกลางเมืองนครสวรรค์ และศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ

๓ ศิลปะการทำธงอันประณีต ของชาวนครไทย

๔ ปักธงขาว บนยอດເຂາຂ້າງລ້ຽງ

๕ การแสดงอภินิหารต่างๆ ของชาวศาลเจ้าเมืองภูเก็ต

๙ จนถึง ๙ ค่ำ เดือน ๙ เป็นประเพณีที่ชาวเมืองแทบทั้งเมืองจะพร้อมใจกันงดเว้นการกินอาหารเนื้อสัตว์ และมีขบวนแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่จากศาลเจ้าต่างๆ ในเมืองมากกว่า ๓๐ แห่ง มาเข้าขบวนแห่ นับเป็นการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจกันของชาวเมืองในการทำความดี อีกทั้งยังเป็นภาพลักษณ์อันน่าสนใจทางการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต

๙. ขนมฝรั่งกุฎีจีน

ชุมชนกุฎีจีน เป็นชุมชนชาวคริสต์ แต่ในบริเวณเดียวกัน ยังมีศาลเจ้าจีนขนาดใหญ่สมัยกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นที่มาของชื่อชุมชนว่า กุฎีจีน ชุมชนแห่งนี้มีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติไทย โปรตุเกส จีน และญวน มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติโดยมีบาทหลวงเป็นผู้นำชุมชน

ขนมฝรั่งกุฎีจีน เป็นขนมดั้งเดิมของชาวจีนเชื้อสายโปรตุเกส มีลักษณะเหมือนขนมไข่ ทำให้สุกด้วยการอบให้กรอบนอก นุ่มใน แต่งหน้าด้วยลูกเกด ลูกพลับแห้ง และพริกเชื่อม มีทำขายมาช้านาน มากกว่า ๒๐๐ ปี

ขนมฝรั่งกุฎีจีน เป็นขนมตำรับโบราณตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ทำให้เคยมีประโยชน์ของในสังคมชาวกรุงเทพฯ ว่า “ข้าวหลามตัดวัดระฆัง ขนมฝรั่งกุฎีจีน” ในวันนี้ยังคงมีเหลือบ้านที่ทำอยู่เพียง ๓ ครอบครัว ได้แก่ บ้านธนุสิทธิ์ บ้านหลานแม่เป่า และบ้านป่าเล็ก ซึ่งยังคงตำรับดั้งเดิมเอาไว้เป็นอย่างดี

๑๐. พิธีถวายข้าวพืชภาคฯ และบุญเสี้ยค่าหัว ค่ำหัว ข้าโอกาสพระธาตุพนม

พิธีถวายข้าวพืชภาคฯ และบุญเสี้ยค่าหัว ของชาวข้าโอกาสพระธาตุพนม เป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวเมืองธาตุพนม ในโอกาสวันนมัสการพระธาตุพนม ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งในวันดังกล่าว ชาวจังหวัดนครพนมทุกภาคส่วนจะพร้อมใจกันจัดงานบุญใหญ่ขึ้นอย่างเป็นทางการ และหลายอำเภอที่มีความพร้อมจะจัดขบวนนางรำนับร้อยคน มารำบูชาพระธาตุพนม ณ ลานกว้างหน้าวัด เป็นภาพสวยงามที่ชาวนครพนมและนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกสารทิศต่างตั้งตารอชม

ชาวข้าโอกาสพระธาตุพนม คือกลุ่มบุคคลทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลองค์พระธาตุพนม โดยโครงการแห่งเจ้าแผ่นดินล้านช้างสืบมาแต่โบราณหลายชั่วคน หากแต่ในปัจจุบัน เนื่องจากวิถีการปกครองบ้านเมืองตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลง มีการโยกย้ายถิ่นฐานของผู้คนเข้าออกเป็นจำนวนมากทำให้ไม่สามารถดำรงวิถีดั้งเดิมได้อย่างครบถ้วน

๑, ๒ ขนมฝรั่งชุมชนกุฎีจีน สืบทอดมรดกภูมิปัญญา มาตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรี

๓ องค์พระธาตุพนมมณฑล ยามราตรี

๓ ต้นดอกไม้บูชาองค์ พระธาตุพนมจัดทำขึ้น เป็นพิเศษในงานนี้

๓

๔

ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็มีความยากลำบากในการเข้าร่วมพิธีกรรม ส่วนทางฝั่งขวา
ถึงวันนี้ก็ไม่สามารถจะระบุแน่ชัดว่าใครบ้างที่มีเชื้อสายเป็นข้าโอกาส คงมีแต่เพียง
ความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระธาตุพนมที่ทำให้หลากหลายครอบครัวสำนึก
สำแดงตน อีกทั้งยังได้นำพาผู้คนจำนวนมากที่จริงๆ แล้วไม่ใช่ข้าโอกาสเข้ามา
ร่วมดำเนินพิธีปฏิบัติบูชาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

๑๑. ดินสอพองลพบุรี

ดินสอพอง ทำจากดินที่มีสีขาว เรียกว่าดินมาร์ล MARL ซึ่งเป็นดินที่เกิดจากการผุพังของหินปูน และถูกน้ำพามาสะสมตามเชิงเขาและที่ลุ่ม แหล่งดินมาร์ล ที่สำคัญในประเทศไทยมีหลายแห่งได้แก่ อำเภอเมือง ลพบุรี อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี อำเภอบางบาล จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี แต่ที่มีการทำดินสอพองขึ้นชื่อคือที่จังหวัดลพบุรี ซึ่งทำการผลิตมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในวันนี้แหล่งผลิตดินสอพองในประเทศไทย มีเพียงแห่งเดียว ที่บริเวณบ้านหินสองก้อน ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ที่สำคัญมูลค่าการผลิตดินสอพองในปัจจุบันมิได้มีความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจของคนทำเท่าไรนัก หากกลับมีคุณค่าเชิงทางจิตใจในอันที่ได้มีโอกาสสืบทอดเอกลักษณ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นเอาไว้ และสามารถสืบทอดต่อไปสู่คนรุ่นหลัง

การตกแต่งประดับกายให้เป็นดังเจ้าชายน้อย ในประเพณีปอยส่างลอง ของชาวเชื้อสายไทใหญ่ เมืองแม่ฮ่องสอน

ดินสอพอง ทรัพย์สินในดินสำคัญของชาวลพบุรี

๑๒. ประเพณีปอยส่างลอง

ปอยส่างลอง คือ ประเพณีบรรพชาสามเณรหมู่ของชาวไทใหญ่ มีการจัดงานนี้ขึ้นโดยชุมชนของชาวไทใหญ่ในแต่ละพื้นที่มากมายทั้งในประเทศไทยและประเทศเมียนมา ภายใต้คติที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณกาลคล้ายคลึงกับการบรรพชาสามเณรของคนไทยเราทั่วไป

คำว่า ปอย หมายถึงงานบุญ ส่วนคำว่า ส่างลอง หมายถึงสามเณรผู้เป็นใหญ่ อันเป็นภาวะพิเศษที่เกิดขึ้นก่อนจะเข้าพิธีบวชโดยชาวไทใหญ่จะให้ความสำคัญยิ่งกับภาวะนี้ โดยมีการตกแต่งประดับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของเด็กผู้จะเข้าพิธีบวชให้เป็นดังเจ้าชายน้อยของชาวไทใหญ่เลยทีเดียว

การจัดงานประเพณีปอยส่างลอง นิยมจัดขึ้นในเดือนเมษายน เป็นช่วงที่เด็กๆ ปิดภาคเรียนฤดูร้อน อีกทั้งยังเป็นช่วงที่ยุติการเก็บเกี่ยวในอดีตเมื่อสามสิบกว่าปีที่ผ่านมาประเพณีนี้สืบเรื่อยเล็กลงเรื่อย ๆ แต่ละปีมีครอบครัวที่บวchs่างลองจำนวนน้อยมากจนเหลือปีละไม่ถึงห้ารูป แต่ต่อมาเมื่อกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้รับความนิยมสูงขึ้น การบวชปอยส่างลองก็กลับมาได้รับความสนใจมีจำนวนครอบครัวเข้าร่วมการบรรพชาแต่ละปีเป็นจำนวนมาก

๑

๒

๑ กลองโบราณ ณ หมู่บ้านกลองเอกราช
๒ เรือกำบางวันนี้คงมีแต่เพียงสินค้าที่ระลึก

๑๓. กลองเอกราช

กลองเอกราช เป็นงานช่างเครื่องดนตรี ประเภทกลอง ที่ผลิตโดยชุมชนบ้านเอกราช สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน โดยสามารถทำกลองได้ครบครันหลากหลายประเภท ทั้งกลองทัด กลองยาว กลองแขก และกลองรำมะนา ซึ่งเคล็ดลับอันเป็นเรื่องยากยิ่งคือการชิงหนังกลองให้ตึงพอเหมาะพอดี ทำให้เกิดเสียงกลองทุ้มนุ่มอย่างที่ไม่ม่มีแหล่งทำกลองที่อื่น ๆ จะเทียบเทียมได้

ชาวบ้านเอกราช ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มีอาชีพหลักในการทำการเกษตร ทำนาทำไร่ เมื่อว่างจากการทำนาก็จะออกแสดงมหรสพพื้นบ้านไทย เช่น เล่นดนตรีปี่พาทย์ไทย และเล่นลิเก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้วิถีของชาวบ้านเอกราชจึงเวียนวนอยู่กับเสียงดนตรีไทย ทำให้หูสามารถแยกแยะความละเอียดของเสียงต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้กลองเอกราชมีคุณภาพเสียงที่ดีเยี่ยม

๑๔. เรือกำบาง

ชาวเล หรือชาวทะเล เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเรือร่อนเร่ในทะเลอันดามัน มีด้วยกัน ๓ กลุ่ม คือกลุ่มอุรัก ลาไวย กลุ่มสิง และกลุ่มมอแกน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีพื้นที่อยู่อาศัยแตกต่างกันและมีประเพณีเฉพาะตนที่แตกต่างกันออกไป

กลุ่มชาวมอแกน อาศัยรอนแรมอยู่ในเขตพื้นที่เกาะแก่งกลางทะเลลึก ไม่ค่อยอยู่เกี่ยวปะปนกับกลุ่มผู้คนทันสมัยกลุ่มอื่นๆ ในอดีตชาวมอแกนจะมีเรือเป็นบ้าน และออกเรือร่อนเร่ทำมาหากินเลี้ยงชีวิตด้วยการจับสิ่งมีชีวิตในน้ำ เฉพาะในช่วงฤดูมรสุมที่ทะเลมีคลื่นลมปั่นป่วนจึงจะขึ้นฝั่งที่เกาะเปลี่ยวร้าง สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยหลบลมหลบฝน กระทั่งหมดมรสุมจึงจะออกไปใช้ชีวิตในทะเลต่อไป

เรืออันเป็นบ้านของชาวมอแกน เรียกว่าเรือกำบาง ในอดีตเป็นเรือใช้กำลังลมแล่นใบ ตัวลำเรือเป็นไม้ตะเคียนต่อกราบเรือขึ้นด้วยไม้อื่น ๆ พุงอีกที่ด้วยไม้ลอยน้ำ เช่น ไม้ระกำ มีการทำแก่งเป็นหลังคาคลุมแดดลมตรงกลางลำเรือ เอกลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือตรงหัวเรือท้ายเรือจะออกแบบให้เป็นจะงอย เอาไว้ให้สามารถปีนขึ้นลงเรือจากในน้ำได้สะดวก

จากการที่ต้องติดต่อกับชาวเรือทั่วไปทำให้เรือกำบางของชาวมอแกนค่อยๆ มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป จากเรือกำบางที่เคยใช้ลมแล่นใบกับแจวสองข้าง เปลี่ยนเป็นมีการติดเครื่องท้ายเรืออย่างเรือหัวโทงของชาวอันดามัน จากนั้นจึงค่อยเปลี่ยนไปใช้ลำเรือหัวโทง และในที่สุดการปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญก็คือการปรับมาใช้ชีวิตที่ไม่ออกทะเลไปอย่างยาวนานกับเรือกำบางอีกแล้ว

เรือนโคราชหลังงาม หน้าอนุสาวรีย์ย่าโม

ในวันนี้ ชาวมอแกน จำนวนหนึ่งขึ้นบกมามีที่อยู่เป็นหลักแหล่งบนฝั่งย่านเขาหลัก และส่วนหนึ่งยังคงอยู่ในทะเลที่หมู่เกาะสุรินทร์ เรือกำบางลำจริงที่สามารถใช้งานได้เหลือเพียงลำเดียว ดังนั้นเพื่อให้ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอแกนยังคงอยู่ต่อไป จึงสมควรที่จะขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาของเรือกำบางนี้ไว้เพื่อเป็นหลักฐานแสดงถึงการเคยมีตัวตนอยู่จริงในประเทศไทย

๑๕. เรือนโคราช

จังหวัดนครราชสีมา หรือ เมืองโคราช มีความสำคัญยิ่งมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน นักวิชาการหลายท่านเชื่อกันว่าที่นาคือนครราชสีมา หรือเมืองรัต เมืองเก่าของพ่อขุนผาเมือง ที่บวกรวมเข้ากับเมืองเสมา เมืองพุทธศาสนา ในอารยธรรมทวารวดี จึงกลายเป็นนครราชสีมา ด้วยความเก่าแก่จึงมีหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งได้ผ่านการเรียนรู้สรุปบทเรียนจนตกผลึกเป็นวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของเมืองโคราช และหนึ่งในนั้นคือ เรือนโคราช เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นที่มีรูปแบบเฉพาะแตกต่างจากเรือนไทยภาคกลางทั่วไป

ลักษณะเด่นของเรือนโคราช ก็คือเป็นเรือนใต้ถุนสูง หลังคาจั่วทรงสูง ตัวเรือนมีบานเรือนกว้างต่ำ และมีห้องนอนที่มีพื้นยกสูงขึ้นจากชานเรือนอีกระดับหนึ่ง ฝาเรือนโคราช เป็นฝาเรือนลักษณะพิเศษคือเป็นดับสำเร็จรูป โดยเฉพาะฝาเรือนที่ทำด้วยใบปรีอ ซึ่งเป็นพืชพื้นเมืองชนิดหนึ่ง มีลักษณะซ้อนทับกันมีโพรงอากาศด้านใน ทำให้กันร้อนกันหนาวได้ดี เป็นต้น นอกจากนั้น เรือนไทยโคราชก็จะมีลักษณะเด่นที่คล้ายคลึงกับเรือนไทยอื่นๆ เช่น ไม่ใช่

สิลาเร่งร้อนเร้าใจของวัวเทียมเกวียน

ตะปู ในการประกบยึดชิ้นส่วนใดๆ และมีการเชื่อมต่อห้องต่างๆ หรือการขยายตัวเรือนออกไป ด้วยระเบียงทางเดิน เป็นต้น

ปัจจุบันเรือนโคราชมีจำนวนลดน้อยลงไปเรื่อยๆ และในส่วนตัวเรือนเก่าเองก็ยังมีปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยในหลายๆ ประการ จึงสมควรที่จะเก็บรักษา เรือนโคราช ต้นแบบไว้ใช้ศึกษาถึงภูมิปัญญาอันโดดเด่นของชาวโคราชนี้ต่อไป

๑๖. วัวเทียมเกวียน

วัวเทียมเกวียน เป็นกีฬาพื้นบ้านของจังหวัดเพชรบุรี คือการแข่งขันความเร็วของวัวลากเกวียนขนาดเล็กให้ได้ผลแพ้ชนะ โดยแข่งขันครั้งละ ๒ เล่มเกวียน แต่ละเกวียนเทียมวัวคู่หนึ่ง เลือกขนาดวัวที่แข่งขันกันให้ได้ขนาดเท่าๆ กันเป็นรุ่นเดียวกัน

ไม่มีบันทึกเป็นหลักฐานว่าการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านชนิดนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อใด หากมีเรื่องราวเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเสด็จเมืองเพชรบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ ว่า พระยาเพชรบุรี ได้จัดแสดงวัวเทียมเกวียนแข่งขันถวายทอดพระเนตร เป็นหลักฐานยืนยันว่า วัวเทียมเกวียนเป็นที่นิยมเล่นกันมากในจังหวัดเพชรบุรี มาตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว

ในวันนี้เนื่องจากเกวียนจริงๆ ก็ไม่มีที่จะใช้งานแล้วในสังคมไทย คงเหลือแต่เกวียนที่จัดแสดงอยู่ตามที่ต่างๆ ส่วนเกวียนที่จะใช้เทียมวัววิ่งแข่งขัน ซึ่งเป็นเกวียนขนาดเล็กพิเศษก็ยิ่งไม่มีโอกาสใช้งาน ดังนั้นวันนี้การจัดให้มีการแข่งขันวัวเทียมเกวียน จึงไม่แพร่หลาย และคงเหลืออยู่ในประเทศไทยที่จังหวัดเพชรบุรี เพียงแห่งเดียวเท่านั้น ที่ยังคงอนุรักษ์การจัดการแข่งขันวัวเทียมเกวียน ขึ้นในงานเทศกาลสงกรานต์ประจำจังหวัดเสมอมามิได้ขาด

๑

ภาพ : ทรรษา ตั้งมันภูวดล

๑๗. การแข่งเรือยาว ขึ้นโขนชิงธง

การแข่งขันเรือยาว เป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยในลุ่มน้ำสำคัญต่างๆ ทั่วทั้งประเทศ แต่ที่จังหวัดชุมพร การแข่งเรือยาวที่มีขึ้นตอนการเอาแพ้อาหารขึ้นแพลวกกว่าที่อื่นๆ นับเป็นเอกลักษณ์ที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย นั่นคือการขึ้นโขนชิงธง กติกาการแข่งขันของที่นี่ จะเป็นผู้ชนะได้ นายหัวเรือจะต้องขึ้นโขน คือปีนขึ้นไปบนหัวเรือ และสามารถชิงธง หรือคว้าได้ธง ซึ่งติดไว้ตรงเส้นชัยของการแข่งขัน เรือลำที่จะเป็นผู้ชนะจะต้องสามารถขึ้นโขนชิงธงได้ก่อนเรือคู่แข่งอีกลำ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ประเพณีการขึ้นโขนชิงธงในการแข่งเรือยาวนี้มีอยู่ที่นี้เพียงแห่งเดียว จึงนับเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด สมควรแก่การเก็บรักษาไว้ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติต่อไป

๒

๓

๔

๑ , ๒ ขึ้นโขงชิงธง การแข่งเรือกติกาแปลกของชุมชนพร
๓ , ๔ การเล่นสะบ้าหนุ่มสาว

๑๘. การเล่นสะบ้า

การเล่นสะบ้า เป็นกีฬาพื้นบ้านไทยเก่าแก่ชนิดหนึ่ง เคยนิยมเล่นกันเกือบทุกจังหวัดในภาคกลาง สนามเล่นสะบ้า เรียกว่าบ่อนสะบ้า การเล่นจะแบ่งเป็นฝ่ายชายฝ่ายหญิง จับคู่กันเป็นคู่ๆ ลูกสะบ้า เป็นผลของไม้เถาชนิดหนึ่ง มีลักษณะกลมแบนสีน้ำตาลเข้ม ทั้งสองฝ่ายจะผลัดกัน เป็นฝ่ายตั้งและฝ่ายทอย ฝ่ายทอย ทอยให้ลูกสะบ้าของ ฝ่ายตั้ง ด้วยวิธีการทอยต่างๆ กันตามกำหนด ถ้าทอยไม่ถูก ก็จะถูกยี้ดลูกสะบ้าไว้แล้วก็ต้องมีการเจรจาต่อรองเพื่อขอ ลูกสะบ้าคืน ในการเจรจาต่อรองนี้แหละที่จะสร้างความสนุกสนาน ให้กับผู้เล่นที่เป็นหนุ่มสาว

ทั้งหมดนี้คือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่ได้รับการ ขึ้นบัญชีประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๑ จำนวน ๑๘ รายการ ซึ่งจากนี้ไปจะได้รับการเอาใจใส่ดูแลรักษาให้คงอยู่เป็นมรดก อันสำคัญที่จะส่งทอดต่อไปยังคนรุ่นหลังของชาติต่อไป

การขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เรื่อง : สุกัญญา เย็นสุข

การขึ้นบัญชีรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๔ มีจำนวนทั้งสิ้น ๓๑๘ รายการ โดยในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๔ เรียกว่าการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๙ ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยตามความในมาตรา ๑๐ (๗) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมพิจารณาให้ความเห็นชอบ “การขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” คำว่า “ขึ้นบัญชี” จึงถูกนำมาใช้แทนคำว่า “ขึ้นทะเบียน” อีกทั้งภารกิจประการหนึ่งตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ.๒๐๐๓ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) ขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกอย่างสมบูรณ์และมีผลต่อประเทศไทยตั้งแต่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙ ประเทศสมาชิกต้องมีการจัดทำ Inventory List ซึ่งแปลว่า บัญชีรายการ ดังนั้นการใช้คำว่าขึ้นบัญชี จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษมากที่สุดนั่นเอง

การเสนอขอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ช่วงพุทธศักราช ๒๕๕๒-๒๕๕๘

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (สวธ.) ได้รับความร่วมมือจาก องค์กรหน่วยงาน ภาคีเครือข่าย สภาวัฒนธรรม และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในการเสนอรายการเพื่อขอขึ้นบัญชีรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หลังจากนั้น สวธ. จะนำเรื่องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีการกำหนดสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชี รวม ๗ สาขา ได้แก่ ๑) ศิลปะการแสดง ๒) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ๓) วรรณกรรมพื้นบ้าน ๔) ภาษา ๕) กีฬาภูมิปัญญาไทย ๖) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล และ ๗) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และจะพิจารณาข้อมูลที่ได้มีการจัดเก็บและสำรวจจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทั่วประเทศ และการพิจารณาคัดเลือกกลั่นกรองของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ตามกระบวนการขั้นตอนและหลักเกณฑ์

การพิจารณาขึ้นบัญชีของแต่ละสาขา ทั้งนี้ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชีจะอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย โกล้ขาดผู้สืบทอด เช่น ภาษาของ การสักยา เป็นต้น
๒. รายการที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น ที่ยังมีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่ เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตำนานพญาางพญาพาน เป็นต้น
๓. รายการที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนและมีการปฏิบัติ สืบทอดโดยทั่วไปหรืออย่างกว้างขวาง เช่น งานแกะสลักผักผลไม้ รำโทน เป็นต้น

ช่วงพุทธศักราช ๒๕๕๙ ถึงปัจจุบัน

สำหรับการประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๕๙ นั้น คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้ออกระเบียบเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามความในมาตรา ๑๐ (๖) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องในการเสนอขอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยคณะอนุกรรมการกลั่นกรอง คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด โดยมีขั้นตอนการเสนอคือ

- ๑) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดหรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร จะร่วมกับชุมชนหรือผู้ปฏิบัติสืบทอดทำการจัดเก็บข้อมูลเชิงลึกโดยชุมชนให้การยินยอมพร้อมใจและต้องร่วมจัดทำแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในรายการที่ได้นำขอขึ้นบัญชิตัน ซึ่งรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จะได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จะต้องมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือหลายลักษณะที่เป็นไปตามประกาศเรื่องการ

กำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง ๖ สาขา ได้แก่ ๑) ศิลปะการแสดง ๒) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ๓) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ๔) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ๕) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ๖) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ทั้งนี้ คณะกรรมการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร มีมติให้ประกาศเป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร

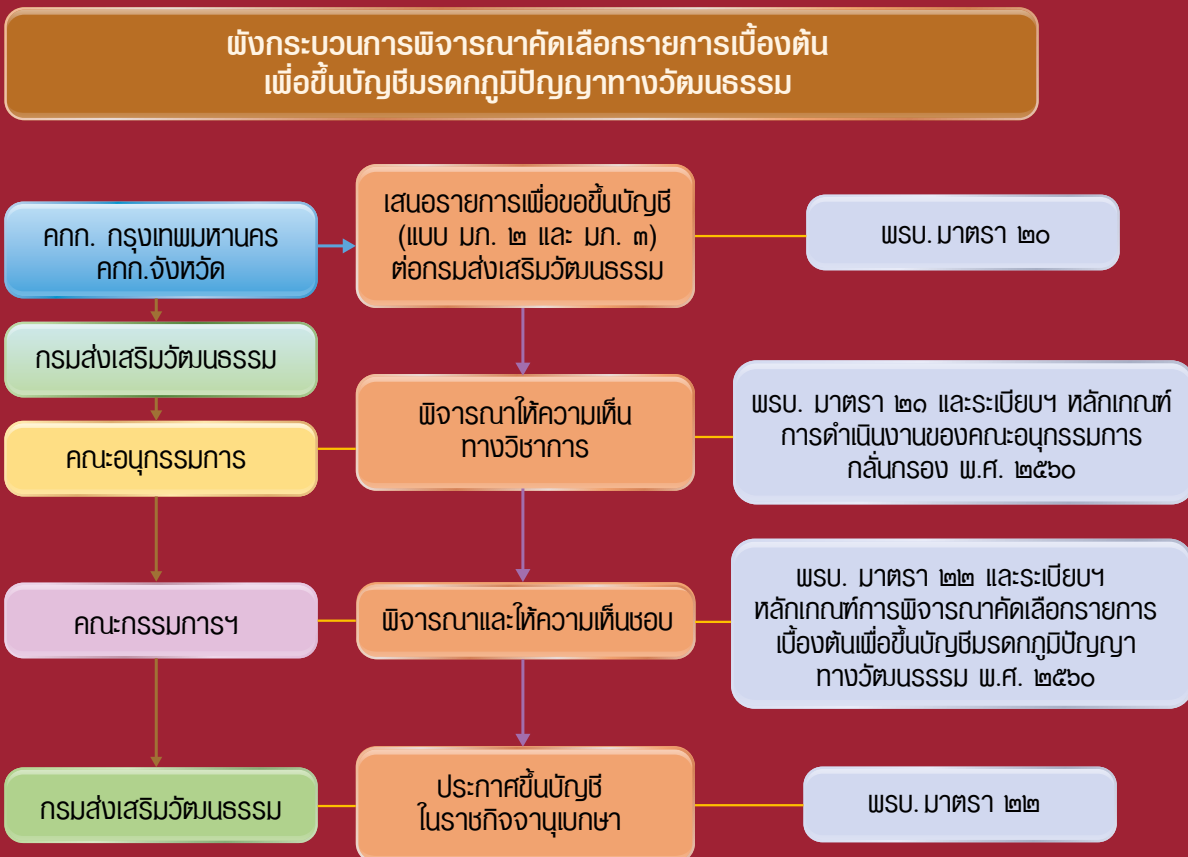
๒) คณะกรรมการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร เสนอเรื่องขอขึ้นบัญชีต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๓) กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในฐานะเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะอนุกรรมการกลั่นกรองตามลักษณะของแต่ละรายการ หากมีข้อสงสัยคณะอนุกรรมการสามารถขอข้อมูลเพิ่มเติมจากคณะกรรมการฯ ประจำจังหวัด หรือชุมชนผู้ปฏิบัติ หรือผู้เกี่ยวข้องได้

๔) คณะอนุกรรมการกลั่นกรองพิจารณาแล้วจึงเสนอมติและความเห็นทางวิชาการต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๕) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พิจารณาเพื่อเห็นชอบให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา โดยในการประกาศในราชกิจจานุเบกษานั้น จะแบ่งรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) ประเภทรายการตัวแทนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และ ๒) ประเภทรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ต้องได้รับการส่งเสริมและรักษาอย่างเร่งด่วน

เจตนารมณ์ในการจัดทำบัญชีรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม นอกจากจะเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญของประเทศในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติและนานาชาติแล้ว มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชีนั้น ยังสร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับชุมชนที่ธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาเหล่านั้นไว้ และเป็นแรงผลักดันให้อุษุณผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมได้ร่วมสืบสานภูมิปัญญาให้คงงามสืบไป

ชั้นเครื่องปั้น

เรื่อง : ณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า

ภาพ : อภินันท์ บัวหรรษาดี/ณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า

จิตวิญญาณ กับลมหายใจสำนักเป่พาทย์

“เสียงระนาดเอก” คือ เสียงที่ผมได้ยินมาตั้งแต่ยังไม่ได้ลืมตาดูโลก เหตุเพราะว่า ในช่วงเช้ามีดของทุกๆ วันนั้น คุณพ่อของผมที่จัดว่าเป็น นักระนาดเอกมือหนึ่งในยุค พ.ศ. ๒๕๐๐ และมีฉายาว่า “ระนาดน้ำค้าง” หรือนามของท่านก็คือ “ครูสุพจน์โตสง่า” ท่านจะต้องตื่นขึ้นมาในตอนเช้ามีด เพื่อฝึก ..ไล่ระนาด .. ในทุก ๆ วัน จึงไม่แปลกอะไรที่ตัวผมเองนั้น จะได้ยินเสียงระนาดเอก...ที่บรรเลงโดยคุณพ่อมาตั้งแต่ยังอยู่ในท้องแม่ หรือจะเรียกว่าเกิดมาพร้อมกับเสียงระนาดในวงเป่พาทย์ก็ไม่ผิด

ครูสุพจน์ โตสง่า ฉายา ระนาคน้ำค้าง

“ ในยุคก่อนนั้น ช่วงปี ๒๕๓๗ ถึงปี ๒๕๔๐ อาชีพของนักเป่าพาทย์ค่อนข้างเฟื่องฟู ในแต่ละปีมีงานแสดงไม่ต่ำกว่า ๕๐ งาน ไม่ต้องทำอาชีพอื่นใด รับงานแสดงเป่าพาทย์เพียงอย่างเดียว ก็สามารถเลี้ยงลูกศิษย์ลูกหาทั้งสำนักได้อย่างสบายๆ ”

ผมเติบโตขึ้นมาท่ามกลางเสียงของวงเป่าพาทย์ ทุกๆ วันผมเห็นลูกศิษย์ของคุณพ่อลุกขึ้นมาโล่ระนาดตอนเช้ามีดีพอดตอนสายทุกคนจะช่วยกันประกอบอาหารและรับประทานไปพร้อมๆ กัน หลังจากนั้นก็เริ่มต่อเพลงซ้อมเพลงกันไปจนปาย แล้วก็จะพักผ่อน พอเช้าช่วงปายแก่ๆ ได้เวลาเริ่มหุงหาและรับประทานอาหารเช้า ช่วงค่ำเริ่มซ้อมกันเป็นวงปรับเพลงที่ต่อกันมาในตอนกลางวัน ทำแบบนี้อยู่เป็นประจำในทุกๆ วัน เว้นแต่ในวันที่ต้องออกไปแสดงตามงานต่างๆ

สิ่งหนึ่งที่ผมได้เห็นคุณพ่อกระทำในตอนเช้าทุกๆ วันก็คือท่านจะต้องจุดธูปไหว้พระและไหว้ครูที่อยู่บนหิ้ง ซึ่งจะมีศิระษะพ่อแก่และตะไพนที่เก่ามาก ที่บูชาสืบทอดต่อๆ กันมาตั้งแต่สมัยปู่ทวด ซึ่งคุณปู่ทวดอุทัยของผมนั้นเป็นชาวบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และได้ย้ายถิ่นฐานมาปักหลักที่เมืองหลวง หลังวัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ คุณปู่ของผมนั้นเป็นคนเจ้าระเบียบและดูมาก ในตอนนั้นคุณพ่อผมมักจะบอกทุกๆ คนเสมอว่า “พวกเอ็งคินะ ไม่เคยโดนไม้ตีระนาดฟาดหัวเหมือนกับข้า” ซึ่งหมายความว่า ถ้าใครต่อเพลงโดย

คุณปู่ตีให้ฟังเป็นครั้งที่ ๒ แล้วยังจำเพลงวรรคนั้นไม่ได้ ก็จะต้องโดนคุณปู่ไปไม้ตีระนาดฟาดไปที่ศีรษะ ซึ่งก็ไม่เว้นแม้แต่คุณพ่อที่เป็นลูกชายแท้ๆ ของท่าน คุณพ่อของผมท่านเป็นคนใจดี ไม่เคยดุหรือตีลูกศิษย์ แต่จะขอปรับว่าจากพูดสั่งสอนเหล่าบรรดาลูกศิษย์ของท่านแทนเป็นประจำ

สำนักเป่าพาทย์โตสง่า ได้อพยพถิ่นฐานไปอยู่แถวพหลโยธินซอย ๑ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ย้ายไปอยู่ในสวนจำปาแถวหนองแขม ใกล้ๆ กับวัดราชวรบุรีบำรุง ซึ่งเป็นวัดที่คุณพ่อของผมนั้นมีความสนิสนิยม ด้วยนับถืออยู่กับท่านพระครูปัญญาภิสิฐ หรืออาจารย์ทรงแห่งวัดราชวรบุรีบำรุง โดยมารับงานแสดงเป่าพาทย์ที่วัดแห่งนี้เป็นประจำ เรียกได้ว่าผูกขาดอยู่คนเดียว ซึ่งก็ไม่ต่างไปจากคุณปู่พุ่ม โตสง่า ที่ท่านนั้นมีความสนิสนิยมกับวัดบวรนิเวศวิหาร ปัจจุบันนี้ สำนักเป่าพาทย์โตสง่า ได้ย้ายมาอยู่ที่ซอยหมวกน้อยอุทิศ ถนนเลียบบคลองภาษีเจริญฝั่งใต้ ไม่ไกลไปจากวัดราชวรบุรีบำรุงมากนัก

ปีพาทย์เสภาเครื่องคู่

พ.ศ. ๒๕๓๖ เมื่อคุณพ่อได้เสียชีวิตลง ผมจึงต้องเป็นผู้ควบคุมสำนักอย่างเต็มตัว หรือเรียกว่ากลายเป็นเจ้าสำนักปีพาทย์โตสง่า ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นกันมาอย่างยาวนาน มีทั้งศิษย์เก่าและศิษย์ใหม่อยู่ในสำนัก รวมๆ กันแล้ว กว่า ๓๐ ชีวิต ซึ่งตามธรรมเนียมเจ้าสำนักจะต้องเป็นผู้ดูแลและจัดการค่าใช้จ่ายต่างๆ ทุกอย่าง ซึ่งตรงนี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าสำนักปีพาทย์ทุกคนจะต้องมีความเสียสละ มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี และต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องดนตรีทุกๆ ด้าน เพื่อให้สำนักปีพาทย์ของตัวเองนั้นดำรงอยู่และสืบทอดต่อๆ กันไป ส่วนลูกศิษย์หรือเด็กๆ ที่อยู่ในสำนักทุกคน ต้องกินและนอนอยู่ในสำนัก เพื่อฝึกฝนดนตรีปีพาทย์ด้วยจิตวิญญาณและความมุ่งมั่นของตัวเอง โดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายใดๆ ส่วนมีภาระนอกทุกคนจะต้องตื่นเข้ามิด เพื่อไถ่ขนาดฝึกฝนตัวเองเหมือนกับตัวผมในวัยเด็ก รวมถึงศิษย์คนอื่น ๆ ก็ต้องฝึกซ้อมรวมวงทั้งในตอนกลางวันและกลางคืน เพื่อออกทำการแสดงปีพาทย์ตามงานต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวงปีพาทย์มอญในงานศพ

แต่ในยุคปัจจุบัน เมื่อวงปีพาทย์ทุกคนประสบปัญหาทางานแสดงลดน้อยลง ทำให้นักดนตรีปีพาทย์หันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ไม่มีใครอยากให้ลูกหลานมายึดอาชีพนักดนตรีปีพาทย์เหมือนอย่างในยุคก่อน อีกทั้งมีการเรียนการสอนดนตรีไทยตั้งแต่ชั้นประถมจนไปถึงระดับอุดมศึกษาตามสถาบันต่างๆ ซึ่งจบไปสามารถประกอบอาชีพรับราชการครูสอนดนตรี หรือเป็น

นักดนตรีประจำตามหน่วยงานของรัฐ เช่น กองดุริยางค์ ๔ เหล่าทัพ จึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องเข้ามาอยู่ในสำนักปีพาทย์

แม้ว่าผมนั้นพยายามดำเนินวิถีชีวิตของสำนักปีพาทย์เหมือนแบบในยุคก่อน โดยมิได้เปลี่ยนแปลงอะไร แต่สิ่งที่เริ่มเปลี่ยนไปตามกาลเวลา นั่นก็คือเด็กในสำนักที่เริ่มลดน้อยลงไป เหลืออยู่ไม่ถึง ๑๐ ชีวิต ที่ยังใช้ชีวิตกินนอนและฝึกซ้อมกันแบบเดิม นอกนั้นก็เหลือก็มาเรียนตอนเช้าแล้วผู้ปกครองก็จะมารับกลับบ้านในตอนเย็น ถ้าเป็นแบบนี้อีกต่อไปสำนักปีพาทย์โตสง่าของผมก็จะอาจจะกลายเป็นโรงเรียนสอนดนตรีไทยแบบธรรมดาทั่วไป ที่เรามักจะเห็นกันตามห้างสรรพสินค้าหรือสถาบันดนตรีต่างๆ ที่มีเด็กมาเรียนพอมดหัวโมงเรียนก็จะกลับไปบ้านนั่นเอง

กาลเวลาผ่านไป...สรรพสิ่งในโลกนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย “สำนักปีพาทย์” ที่มีชื่อเสียงหลายสำนัก สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่นเหมือนกับตระกูลของผม ค่อยๆ หายกันไปทีละสำนัก จนเกือบจะหมดสิ้นไปในยุคนี้ เหมือนกับสำนักปีพาทย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ พระยาเสนาะดุริยางค์ ฯลฯ การได้ใช้ชีวิตตั้งแต่เกิดอยู่ในสำนักปีพาทย์ แน่นนอนที่สุด..ผมคงไม่ยอมให้สำนักปีพาทย์โตสง่า ซึ่งเป็นสำนักปีพาทย์แบบโบราณนั้น ล่มสลายสูญหายไปจากโลกนี้อย่างแน่นอน トラบไต่ที่ควันรูปและกลืนรูปนั้น คือสิ่งหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของนักดนตรีปีพาทย์ สำนักปีพาทย์โตสง่า ก็ยังคงจะต้องดำเนินต่อไปข้างหน้าจนกว่าลมหายใจสุดท้ายของผมจะหมดสิ้นไป

รู้จักวงปี่พาทย์

สำหรับคนรุ่นใหม่อาจจะนึกภาพไม่ออกว่าวงปี่พาทย์เป็นอย่างไร จึงขอทำความเข้าใจก่อนว่า เครื่องดนตรีไทยของเรานั้นทั้งหมดนั้น แบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ตามลักษณะของวิธีที่ทำให้เกิดเสียง ประกอบไปด้วยประเภท ดิด สี ดี และเป่า ถ้าพูดถึงวงดนตรีไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ วง คือ

วงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี ซึ่งก็แน่นอนทั้ง ๓ วงนี้จะมีเครื่องดนตรีประเภทต่างๆ ทั้ง ๔ ประเภท คือ ดิด สี ดี และเป่า รวมอยู่ในวงที่แตกต่างกันออกไป

วงปี่พาทย์เป็นวงดนตรีที่ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีประเภทเป่าและตี เป็นหลัก ดังนั้นเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์ได้แก่จำพวกกระนาดเอก กระจับปี่ ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ตะโพน กลองทัด และที่ขาดไม่ได้ก็คือเครื่องดนตรีประเภทเป่าในตระกูลปี่ เช่น ปี่ใน ปี่นอก หรือปี่ชวา

ส่วนวงเครื่องสายนั้นประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีประเภทดีดและประเภทสี เป็นหลัก เช่น จะเข้ ซอด้วง ซออู้ และจะมีเครื่องเป่าตระกูลขลุ่ย เข้ามาร่วมด้วย

ส่วนวงมโหรีนั้นเป็นการรวมเครื่องดนตรีทุกๆ ประเภท ทั้ง ดิด สี ดี เป่า อยู่ในวงทั้งหมด หรือจะกล่าวว่างมโหรีนั้นเป็นการรวมวงปี่พาทย์กับวงเครื่องสายเข้าด้วยกันก็ได้

แต่วงดนตรีไทยทั้งหมดนี้ วงปี่พาทย์นั้นจัดเป็นวงดนตรีไทยที่มีการนำไปใช้แสดงตามงานต่างๆ มากที่สุด เช่น งานมงคลแบบงานบวชนาค งานขึ้นบ้านใหม่ หรือจะใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่นงานวางศิลาฤกษ์ ฉลองพิชัย เทศน์มหาชาติ รวมถึงใช้ประกอบการแสดงการละเล่นต่างๆ เช่น โขน ละคร ลิเก และหนังใหญ่ เป็นต้น และสำคัญที่สุดก็คือการประกอบพระราชพิธีหลวงต่างๆ ในพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์

การบรรเลงวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่โดยครูดนตรีอาวุโสชายแห่งรัตนโกสินทร์

วงปี่พาทย์จะมีอยู่ด้วยกันหลาย ๆ ประเภท ได้แก่

๑. วงปี่พาทย์เครื่องห้า เป็นวงปี่พาทย์ที่เป็นวงหลัก มีจำนวนเครื่องดนตรีน้อยชิ้นที่สุด ได้แก่ ปี่ใน ระนาดเอก ซอวงใหญ่ กลองทัด ตะโพน ฉิ่ง (ในบางกรณีอาจใช้ฉาบ กรับ โหม่งด้วย)

๒. วงปี่พาทย์เครื่องคู่ เหมือนวงปี่พาทย์เครื่องห้า แต่เพิ่มระนาดทุ้มกับซอวงเล็ก และนำเอาปี่นอก ซึ่งใช้ในการบรรเลงปี่พาทย์สำหรับการแสดงหนังใหญ่สมัยโบราณมารวมอยู่ด้วย (บางทีอาจใช้กรับหรือใช้กลองแขกแทน)

๓. วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เป็นวงปี่พาทย์เครื่องคู่ ที่เพิ่มระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็กเข้าไป บางวงก็เพิ่มกลองทัด เข้าไปอีก

๔. วงปี่พาทย์นางหงส์ เรียกตามชื่อเพลง “นางหงส์” ที่ใช้บรรเลงในงานศพของสามัญชน เป็นวงปี่พาทย์ธรรมดา แต่เมื่อนำไปใช้ประโคมในงานศพ จะตัดปี่ใน ตะโพน และ

การบรรเลงวงปี่พาทย์ไม้ نرمผสมขลุ่ยนก

กลองทัดออกไป ใช้ปี่ชวาแทนปี่ใน ใช้กลองมลายูแทนตะโพน และกลองทัด ปัจจุบันไม่เป็นที่นิยม เพราะได้หันมานิยมวงปี่พาทย์มอญแทน

๕. วงปี่พาทย์มอญ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีที่ได้อิทธิพลมาจากมอญ เช่น ซอ มอญ ปี่มอญ ตะโพนมอญ และเปิงมางคอก

๖. วงปี่พาทย์ชาติตรี เป็นวงดนตรีโบราณ ใช้บรรเลง ประกอบการแสดงโนราชาติ และหนังตะลุงทางภาคใต้ ของไทย หรือที่เรียกว่า “วงปี่พาทย์เครื่องเบา” ประกอบด้วย เครื่องดนตรีดังนี้ ปี่ โทนชาติตรี กลองชาติตรี (กลองตุ๊ก) ม้องคู่ ฉิ่ง กรับไม้

๗. วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ เป็นวงปี่พาทย์ประสมชนิดหนึ่ง ตั้งตามชื่อโรงละครดึกดำบรรพ์ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงคัดเลือกเครื่องดนตรี ที่มีเสียงทุ้มนุ่มนวลประสมเข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับการแสดง ละครดึกดำบรรพ์ คือ ระนาดเอก (ใช้ไม้ฉวม) ระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มเหล็ก ม้องวงใหญ่ ม้องหุ่ย ขลุ่ยเพียงออ ตะโพน ฉิ่ง ซออู้ ขลุ่ยอู้ กระจับปี่ ได้รับความนิยมมากในช่วงรัชกาลที่ ๔

๘. วงปี่พาทย์เสภา เป็นวงปี่พาทย์ซึ่งใช้กลองสองหน้า กำกับจังหวะหน้าทับแทนตะโพนและกลองทัด เริ่มนำมาบรรเลง ร่วมกับการเล่นเสภาในสมัยรัชกาลที่ ๒

ปี่พาทย์มอญก็คือ ปี่พาทย์ที่ใช้เครื่องดนตรีแบบมอญ ที่เห็นชัดคือ ม้องวง ที่จะเป็นวงเค็งขึ้นด้านหน้า นิยมใช้เครื่องดนตรีลงรักปิดทอง หรือ ทาสีทอง และใช้ปี่มอญ

ไหว้ครูปี่พาทย์

วงปี่พาทย์นั้นมี “ตะโพน” เป็นสัญลักษณ์ของวง และ นักดนตรีปี่พาทย์ทุกๆ คนจะถูกสอนว่า ตะโพนนั้นเป็น ตัวแทนของ “พระพรคนธรรพ” เทพเจ้าแห่งดนตรีไทย ดังนั้น นักดนตรีปี่พาทย์จะมีพิธีกรรมที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งคือ “พิธีไหว้ครู” หรือ “พิธีไหว้ครูปี่พาทย์” หรือ “พิธีไหว้ครู ดนตรีไทย” เป็นพิธีกรรมที่กระทำสืบเนื่องติดต่อกันมา อย่างยาวนาน จากรุ่นสู่รุ่น มาหลายร้อยปี ซึ่งโดยความจริงแล้ว นักดนตรีในวงเครื่องสายรวมถึงเครื่องดนตรีของวงเครื่องสาย นั้น ก็สามารถจะมาร่วมเข้าพิธีไหว้ครูกับวงปี่พาทย์ได้ เหตุเพราะว่าวงเครื่องสายนั้นก็ มี พระปี่อูจะสีหข เป็นเทพเจ้า ที่จัดเป็นสัญลักษณ์ของวงเครื่องสายอยู่ด้วย แต่ถ้าจะถามว่า ทำไมวงเครื่องสายถึงไม่มีพิธีไหว้ครูเป็นพิธีกรรมของตัวเอง บ้าง ก็คงเป็นเพราะเหตุว่า วงเครื่องสายในสมัยโบราณกาล นั้นจะมีแต่สุภาพสตรีมาเล่นกัน หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่า วง เครื่องสายนั้นเป็นวงดนตรีสำหรับผู้หญิง ดังนั้น ในเรื่อง พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งต้องเป็นเรื่องของผู้ชาย จึงเหมือนกับพิธีกรรม อื่นๆ เช่นพิธีของสงฆ์หรือพิธีของพราหมณ์ ซึ่งผู้หญิงนั้น จะไม่มีส่วนร่วมอยู่ในพิธีกรรมเช่นนี้มาก่อนแล้ว

ในส่วนพิธีไหว้ครูของวงปี่พาทย์หรืออาจจะกล่าวว่าพิธี ไหว้ครูของดนตรีไทยนั้น จะต้องมีการอ่านโองการไหว้ครู ทุ่มฆราวหม่ฆราวามาเป็นผู้กล่าวนำหรือจะเรียกกันง่ายๆ ตาม สมัยนิยมก็คือ “เจ้าพิธี” นั่นเอง และผู้นำการอ่านโองการ ไหว้ครูดนตรีไทยนั้น จะต้องมีความสมบัติที่อยู่ในเกณฑ์ของ โบราณ เช่น ต้องผ่านการเป็นนักดนตรีปี่พาทย์ในชั้นสูงสุด ก็คือสามารถที่จะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ที่จัดเป็นเพลง ชั้นสูงหรือเพลงครูต่างๆ ได้ทุกเพลง ซึ่งก็แน่นอนว่า กว่าที่

ทุกคนจะมาถึงจุดนี้ได้ ก็จะต้องต่อเพลงและร่ำเรียนต่อเนื่องกันมาแล้วอย่างยาวนาน ที่สำคัญคือจะต้องบวชเป็นพระเสียก่อนที่จะมาเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงสุดได้ ต่อจากนั้นแล้วจะต้องเข้าร่วมบรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูให้อยู่ในวัยอันสมควรก่อนถึงจะก้าวขึ้นไปเป็นผู้นำการอ่านโองการไหว้ครูหรือเจ้าพิธีได้นั่นเอง แต่มันก็ยังไม่เพียงพอเท่านั้น ก่อนที่จะก้าวขึ้นไปเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูได้นั้น จะต้องทำพิธีการรับมอบโองการไหว้ครูหรือรับมอบตำราที่ใช้ในการไหว้ครู จากครูผู้อาวุโสที่อ่านโองการเสียก่อน จึงจะก้าวขึ้นไปเป็นผู้นำการอ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยได้อย่างสมบูรณ์แบบ จึงจะเห็นได้ว่านักดนตรีปี่พาทย์ทุกคนนั้น ก็ไม่สามารถที่จะก้าวขึ้นไปเป็นผู้นำอ่านโองการหรือเป็นเจ้าพิธีกันได้ทุกคน

ส่วนขั้นตอนในพิธีการไหว้ครูนั้น ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องมานั่งอยู่ด้านหลัง และกล่าวคำไหว้ครูตามผู้นำอ่านโองการ โดยเบื้องหน้าของปริมพิธีไหว้ครูนั้น จะต้องมีการตั้งเครื่องดนตรีไทยต่างๆ หรือศิระครูและเทพต่างๆ มาตั้งวางเรียงรายจัดให้สวยงามและมีเครื่องสังเวยเช่นหัวหมู เป็ด ไก่ เครื่องกระยาบวช รวมถึงขนมหวานมงคล ผลไม้ตามฤดูกาล และที่ขาดไม่ได้ก็คือบายศรีและพวงมาลัยดอกไม้ นำมาจัดวางเรียงไว้ข้างหน้าเพื่อเตรียมเข้าพิธีถวายเครื่องสังเวยนั่นเอง โดยหลังจากพิธีการไหว้ครู หรือผู้นำอ่านโองการได้กล่าวคำเชิญบรมครูและเทพดาต่างๆ มาพร้อมเพรียงกันแล้ว ก็จะเริ่มพิธีการถวายเครื่องสังเวยที่วางอยู่ด้านหน้า และหลังจากลาเครื่องสังเวยที่ถวายแล้ว ก็จะเข้าสู่พิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือพิธีประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาเรียนดนตรีปี่พาทย์ที่เรียกว่า “พิธีการจับมือ” นั่นเอง

พิธีการจับมือนั้น ถือเป็นกรเริ่มประสิทธิ์ประสาทวิชาให้กับผู้ที่จะเริ่มเรียนดนตรีไทย ด้วยผู้เรียนจะต้องเข้าไปนั่งอยู่ข้างในวงฆ้องวงใหญ่และพิธีกรกล่าวนำไหว้ครูจะอ้อมมาจับมือผู้เรียนจากด้านหลัง พร้อมตีลงไปบนลูกฆ้องใน ทำนอง “เพลงสาธุการ” ๓ ครั้ง จึงจะเป็นอันว่าผู้ที่เข้าร่วมพิธีการจับมือนั้น เป็นนักดนตรีไทยได้โดยสมบูรณ์แบบ และสามารถที่จะฝึกฝนรำเรียนได้ตามประเพณีนั่นเอง

ซึ่งพิธีการจับมือเพลงสาธุการนั้น ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเด็กๆ หรือเยาวชนที่เพิ่งเข้าร่วมฝึกหัดการเรียนวิชาดนตรีไทย ส่วนผู้ที่มีวัยสูงขึ้นมากก็จะเข้าพิธีจับมือในการเรียนเพลงหน้าพาทย์ที่สูงขึ้นไปอีก จนถึงขั้นสุดท้ายทุกคนจะต้องเข้าพิธีจับมือ “เพลงองค์พระพิราพ” ซึ่งถือว่าเป็นจุดสูงสุดของนักดนตรีปี่พาทย์

ส่วนบุคคลที่ไม่ได้เข้าร่วมพิธีจับมือ มีอยู่ ๒ จำพวกคือ พวกที่ได้ร่ำเรียนวิชาปี่พาทย์ไปจนถึงจุดสูงสุดแล้ว และอีกพวกก็คือพวกที่ไม่ได้คิดจะเรียนเพลงหน้าพาทย์จนไปถึงขั้นสูงสุด แต่ทุกๆ คนก็จะเข้าร่วมพิธีเจิมหน้าผากและรดน้ำมนต์ในตอนท้ายของพิธีไหว้ครู เพื่อเป็นการปิดเป่าเสียดจัญไรและอัปมงคลต่างๆ ให้ออกไปจากตัวนั่นเอง

ซึ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พิธีไหว้ครูดนตรีไทยนั้น จะทำให้นักดนตรีไทยทุกคนที่ได้เข้าร่วมพิธีมีจิตใจที่ฮึกเหิม รวมถึงมีมานะที่จะร่ำเรียนวิชาให้สูงขึ้นต่อไป และในทางอ้อมนั้นยังเชื่อว่า เป็นการได้กล่าวขอขมาต่อบรมครูและเทพเทพทั้งหลาย ที่ได้เคยล่วงเกินในการกระทำบางอย่าง เช่น การเดินข้ามเครื่องดนตรี หรือกล่าวคำสบประมาทพาลดพลังไป ทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ที่ตั้งใจก็ตาม โดยทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้กับตนนั่นเอง ดังนั้นแล้วนักดนตรีไทยทุกคนจึงไม่มีผู้ใดปฏิเสธการเข้าร่วมพิธีไหว้ครูในทุกๆ ปี อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งนั่นแล

กะลา มหัศจรรย์ เสกสรรค์เป็นซออุ

ซออุ เป็นเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องสี จัดอยู่ในตระกูล *two-stringed vertical fiddle* ซึ่งมีคันชัก(bow) แทรกอยู่ระหว่างสาย และมีกะลามะพร้าวรูปทรงพิเศษปิดหน้าด้วยหนังแผ่นบาง เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดเสียงสั่นสะเทือน ซออุ มีโครงสร้างและลักษณะการผลิตพ้องกับตรวู้ (Tro Ou) ของกัมพูชา ด่านเก่า (dan gao) ของเวียดนาม และเย่หู (Yehu) ของจีนตอนใต้และไต้หวัน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีกลองเสียงที่ทำมาจากกะลามะพร้าวทั้งสิ้น สำหรับชื่อเรียกซออุ เป็นคำเรียกถิ่นของคนไท-ลาว บ่งบอกถึงสຸ້มเสียงทุ้มนุ่มนวลที่เกิดจากการบรรเลง

ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าซออุเริ่มเกิดมีในสยามตั้งแต่เมื่อไหร่ หากแต่มีอยู่ในวรรณคดีโบราณ ซออุเป็นซอที่นิยมใช้ในสังคมชาวบ้านมากกว่าราชสำนักซึ่งให้ความสำคัญกับซอสามสายอันมีกะลามะพร้าวรูปทรงพิเศษเป็นส่วนประกอบเช่นกัน

ในช่วงเวลาสองร้อยกว่าปีของยุครัตนโกสินทร์นี้ ซออุ มีบทบาทอยู่ในวงเครื่องสาย, เครื่องสายผสม, ปี่พาทย์ไม้ نرم, ปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์, การแสดงประกอบการเชิดหุ่นกระบอกในบทบรรยายความ, การร้องเพลงพื้นบ้าน เพลงแอ่วเกล้าซอซึ่งมักจะใช้ซออุสีดันเกล้ากับการขับร้อง รวมไปถึงการใช้ซออุบรรเลงประกอบการร้องแหล่ในการทำขวัญหรือเพลงลูกทุ่งไทย

ด้วยคตินิยมที่แพร่หลายในหมู่ชนคนตรีไทยเช่นนี้ ในที่สุดก็ทำให้เกิดการอนุรักษ์พันธ์มะพร้าวพิเศษนี้ไว้ และนำมาสร้างเป็นเครื่องดนตรีทั้งซอด้วงและซอสามสาย มีวิธีการปลุกเสียงดูอย่างทะนุถนอม หาท่างกำจัดด้วงหรือหูกกระรอกที่นิยมมาเจาะยอดมะพร้าวใบอ่อนและลูกมะพร้าวเมื่อยังเล็ก เมื่อมะพร้าวโตให้ผล ก็มีกรคัดเลือกกันอย่างประณีต นำมาคว้านเนื้อ ตากแห้งรักษาอย่างดี เป็นกะลามะพร้าวที่มีราคาสูง แม้ว่าจะยังไม่ได้ผ่านการแกะลาย และจะมีราคาสูงขึ้นไปอีกเมื่อผ่านฝีมือช่างแกะลายที่มีชื่อเสียงและนำไปประกอบขึ้นส่วนเข้ากับวัสดุที่เป็นคันซอ

ทุกวันนี้มีผู้นิยมสะสมซอด้วงที่เกิดจากกะลาสวนมะพร้าวซอในสมุทรสงครามและผ่านงานฝีมือช่างชั้นเยี่ยมกันมากมายหลายร้อยหลายพันราย

แหล่งมะพร้าวซอ ที่สมุทรสงคราม

สมุทรสงครามเป็นจังหวัดเล็กที่สุดของเมืองไทย แต่มีของดีที่น่าภูมิใจ นั่นคือเป็นแหล่งเพาะขยายพันธ์ของมะพร้าวมายาวนานหลายร้อยปี สวนมะพร้าวในสมุทรสงครามกระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอบางคนที และอำเภอบ้านแหลม

ในจำนวนมะพร้าวหลากหลายสายพันธ์ ที่นี้มีมะพร้าวพันธ์พิเศษเรียกว่า “มะพร้าวซอ” คือเมื่อปอกเปลือกแล้ว จะพบกะลามะพร้าวที่มีพูที่กลมมน หนุนคล้ายนมสตรี หรือรูปหน้าของช่างที่ลอยโดดเด่น เรียกว่า “มวยพรหมณ์” บ้าง “หัวช่าง” บ้าง

กะลามะพร้าวเป็นเปลือกส่วนแข็งที่ห่อหุ้มเนื้อมะพร้าวและนำมะพร้าวเอาไว้ ได้ถูกช่างนำมาดัดแปลงเป็นกล่องเสียง (sound box หรือ resonating chamber) ของซอด้วง ทำหน้าที่เป็นกระพุ้งเสียง (Concave) มีคุณสมบัติให้คลื่นเสียงสะท้อนกลับขึ้นด้านหน้าซอและกระจายเสียงออกตามรูช่องที่เจาะเอาไว้ ให้เสียงก้อง (resonance) ที่กังวานไพเราะ มีคลื่นเสียงที่ก้องสะท้อน (Reverberation) มีเสียงทุ้มดิมต่ำสะท้อนใจอันเป็นเอกลักษณ์ของซอด้วง

อันที่จริง ซอสามสามารถใช้กะลามะพร้าวแบบใดก็ได้มาเป็นวัตถุดิบในการผลิต แต่ในคตินิยมของนักดนตรีไทยมักจะใช้กะลามะพร้าวรูปทรงพิเศษนี้ มาเป็นหลักในการสร้างกล่องเสียงของซอ และเมื่อทำการฉลุลวดลายเพิ่มเติมให้งดงาม นำมาประกอบเข้ากับชิ้นส่วนอื่นๆ จนเป็นซอแล้ว ยิ่งทำให้สุนทรียภาพของการบรรเลง การเสพความงดงามมีมากขึ้น

ลวดลายบนกะลาซอ

การแกะลายกะลาซอด้วง เพื่อเป็นช่องทางระบายเสียงของซอ และเพื่อประดับตกแต่งความงาม เป็นงานหัตถกรรมที่ต้องอาศัยความรู้ร่วมกันระหว่างการออกแบบลวดลาย การใช้เครื่องมือแกะสลักเจาะร่องลงบนผิวของกะลา รวมทั้งความรู้ในเชิงอุโฆษวิทยาว่าด้วยคุณภาพเสียง การเรียกขานภูมิปัญญา นี้ จะใช้คำ “งานช่างแกะกะลาซอ” หรือ “งานช่างแกะกะโหลกซอ” ก็ได้

ลวดลายที่ใช้แกะกะลาซอ เป็นส่วนเสริมให้เครื่องดนตรีมีความงดงาม นอกเหนือไปจากกระแเสเสียงที่ไม่มีผลอันใดเลยจากฝีมือการแกะสลักฉลุลวดลาย เพราะในความเป็นจริง หากเจาะร่องรูเสียงที่สามารถระบายอากาศได้ถูกต้องกับกายภาพเบื้องต้นความรู้ในกรรมวิธีการขึ้นหน้าหนังซอ (หนังลูกวัวหรือหนังแพะฟอกบาง) และองค์ความรู้ในการบังคับควบคุมความยืดหยุ่นของหนังที่รับส่งขยายแรงสั่นสะเทือนระหว่างคันชักกับสายซอได้แล้ว ลวดลายวิจิตรก็แทบจะเป็นส่วนเกิน หากแต่ว่า ช่างทำซอด้วงมีภูมิปัญญาที่จะผนวกเอาศาสตร์ของเสียงกับความงามของศิลปะการแกะสลักฉลุลวดลายอันวิจิตรงดงามเข้าด้วยกัน ซอด้วง จึงกลายเป็นเครื่องดนตรีที่ให้ทั้งความสวยงามและความไพเราะของเสียงซอแตกต่างไปจากศิลปะการประดิษฐ์เครื่องดนตรีไทยทั่วไป

ลวดลายของกะลาซอที่นิยมกันในอดีต เป็นลายง่าย ๆ ได้แก่ ลายกนกพื้นฐาน ลายประจำยาม ลายเถาวัลย์ ลายใบเทศ ลายดอกพุดตาน ลายดอกจอก ต่อมาได้พัฒนาขึ้นอย่างซับซ้อน อดชื่นเชิงของการออกแบบ การแกะสลักและความสามารถในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ของช่าง

การทำงานอันประณีตของช่างแกะสลักกะโหลกซอ
โรงงานช่างเอ็กซ์ สายเอก

ปัจจุบันนี้ ลายที่นิยมกันคือ ลายสัตว์หิมพานต์ประเภท ครุฑ พญานาค ราชสีห์ คชสาร หงส์ กิณีรี ลายหนุมาน ลายยักษ์ ลายพระรามโองศร ลายพระนารายณ์ทรงครุฑ ลายพระพิฆเนศวร ลายนางเงือก ลายนางฟ้า ลายเทวดา ลายเทพพนม ลายราหู อมจันทร์ ลายป่าหิมพานต์ ลายดอกไม้วิจิตร และลายอักษรย่อต่างๆ ที่เป็นชื่อนามสกุลหรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ต้องการสื่อสารออกไป

วิชาช่างแกะกะลาซอ

งานช่างแกะกะลาซอ เป็นงานศิลปหัตถกรรม เดิมสืบทอดกันในกลุ่มนักดนตรีไทยที่เล่นเครื่องสายที่มีวิสัยเชิงงานช่างทำเครื่องดนตรีและอยู่ในพื้นที่ที่มีมะพร้าวพันธุ์พิเศษ (มะพร้าวซอ) หรือพื้นที่อื่นๆ ในเครือข่าย ใช้เครื่องมือง่ายๆ ในการกลึงคันซอ-การขึ้นหน้าหนังซอ-การแกะสลักจลุลวดลายกะลาซอและการทำคันชัก-สายซอ รูปร่างของงานหัตถกรรมชาวบ้านมีความเรียบง่าย ต่อมาได้ขยายเป็นงานเชิงพาณิชย์ งานผลิตเครื่องดนตรีที่ใช้เครื่องมือที่ผสมผสานเทคโนโลยีกลไกต่างๆ เข้าไป รวมทั้งการพัฒนา

เครื่องมือในการแกะสลักจลุลวดลายให้มีความคมและละเอียดมาก บางกรณีก็ใช้การแก้ไขจุดบกพร่องทางกายภาพของตัวกะลาธรรมชาติเป็นกะลาดัดแปลงโดยการพอกความหนา เพิ่มเติมปริมาตรความนูน มีการตัดกะลาด้วยน้ำยาเคมี และการย้อมสีให้มีความสวยงามเป็นที่ต้องตาต้องใจผู้ชมผู้เล่น อย่างไรก็ตามงานแกะสลักจลุลวดลายของกะลามะพร้าว ยังคงเป็นงานที่ใช้พลังงานมนุษย์และประสบการณ์ฝีมือของช่างเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนในการออกแบบลวดลายและการแกะสลักจลุลวดลายที่แตกต่างกันไปตามกลุ่มช่างในพื้นที่ต่างๆ

กลวิธีการผลิตงานช่างแกะกะลาซอ

หากไม่นับเรื่องการขึ้นหน้าหนังซอ การกลึงคันทวน ลูกบิด การทำคันชัก ซึ่งต่างก็มีความสัมพันธ์กับกะลาซอทั้งสิ้น ก็จะมีขั้นตอนหลักของการแกะกะลาซอ สามารถแบ่งได้เป็น

๑) การคัดเลือกกะลามะพร้าวที่ได้ขนาดสัดส่วนความงามที่เหมาะสม รอบอกของมะพร้าวซอที่นิยมกัน จะมีเส้นรอบวงวัดได้

ตั้งแต่ ๔๔ นิ้วขึ้นไปจนถึงประมาณ ๕๔ นิ้ว ยิ่งรอบอกใหญ่ ยิ่งมีผลต่อ

การสร้างเสียงสะท้อนของซอ

มีขนาดความหนาของกะลา

ประมาณ ๓๐-๔๐ มิลลิเมตร

ซึ่งความหนาบางของกะลา

จะมีผลต่อการแกะคว้านให้

สวยงามได้เพียงไร กะลาที่หนา

จะแกะลายได้ลึกและค่อนข้าง

ทนต่อการกระทบกระแทก

มะพร้าวที่ใช้เป็นลูกมะพร้าวมีอายุ

ที่เติบโตอยู่กับต้นมะพร้าวในราว

๙ เดือนถึง ๑ ปี นำมาปอกเปลือก ผ่า ขูด

เปลือกนอกออกแต่ยังเหลือเส้นใยเอาไว้บ้าง

ใช้ซ้อนคว้านขูดเนื้อมะพร้าวภายในออกจนเกลี้ยงเกลา

ตากกะลาจนแห้ง ทาด้วยน้ำยาวานิชเคลือบผิว

ข้างบางคน

จะเก็บกะลาเอาไว้ข้ามปี โดยมีเทคนิคการเก็บไว้ในที่มีด

แห้ง ให้กะลาปรับตัวประมาณ ๖ เดือน แล้วจึงนำออกมาแขวนไว้

ในพื้นที่อากาศถ่ายเทแต่ไม่โดนแดดอีกประมาณ ๖ เดือน เมื่อได้

เวลาก็จะนำมาขัดเส้นใยออก เตรียมที่จะร่างลงเส้นลวดลายต่อไป

๒) ใช้ดินสอเขียนลายต้นแบบลงบนกระดาษขาวบาง ผูกลาย

ให้อยู่ในพื้นที่ว่างกลม ใช้วงเวียนเหล็กในการคำนวณพูนูนของ

มะพร้าวและวงขอบลาย ปริมาตรการผูกลายขึ้นอยู่กับการคำนวณ

ขนาดของพุ่มะพร้าวด้านที่จะนำมาแกะ โดยต้องให้ความสำคัญ

กับร่องเสียงที่จะระบายคลื่นความสั่นสะเทือนออกมา โดยไม่ถ

เกินไปจนไม่สามารถแกะลายได้ และไม่โล่งเกินไปจนเสียง

ไม่สามารถสะท้อนการกำธรรกระทบมุมที่เป็นจุดตัดของคลื่นมุม

ต่างๆ ภายในกะลาได้ เมื่อเขียนลงบนกระดาษเรียบร้อยแล้วนำ

วงกลมนั้นมาปะกาวติดลงบนพู่ที่จะทำการแกะสลักจลุลาย ในบาง

กรณี ข้างอาจจะไม่ใช่กระดาษลายต้นแบบ แต่จะร่างเส้นดินสอ

ลงไปสดๆ บนช่วงกลมพูนูนของมะพร้าวเลยตามความชำนาญ

๓) ขั้นตอนของการแกะสลัก จะแตกต่างกันไปตาม

ประสบการณ์ของช่าง บางคนจะฉลุร่องเสียงก่อนเป็นจำนวนน้อย

เพื่อทดลองว่าเสียงจะดีไหม จึงค่อยเติมปริมาณร่องเสียงต่อไป

ข้างบางคนจะลงมือแกะลายขอบวงกลมก่อน แล้วจึงแกะภายใน

ข้างบางคนจะแกะให้ทองศาลายเฉียงขึ้น

ด้านบนเล็กน้อย ไม่ตรงขนานกับ

หนังที่ขึ้นหน้า แต่บางคนก็นิยม

แกะลายให้ตรงตรงหน้าหนังที่

ขึ้นไว้ ซึ่งมีผลต่อเสียงที่เกิดจาก

การกำธรรเสียงทั้งสองแบบ

งานเสริมนอกจากนี้คือการ

ลงสี ย้อมสีกะลา ปรับเปลี่ยน

จากกะลาต่าง (ศัพท์ช่างเรียกว่า

กะลาไขนกะทา) เป็นกะลาสีเดียว

เพื่อทำให้ลายคมขึ้น แก้ไขบปัดรอย

ตำหนิหรือทาสีทับร่องรอยเชื้อราในกะลา

การพอกกาวให้กะลามีความเรียบเนียนและ

ต่อกรอบไม้ขุดเสริมส่วนหน้าให้ขอบกะลายาวขึ้น

เพื่อใช้ขึ้นหน้าหนัง

ขั้นตอนเสริมความงามที่สำคัญอีกส่วนคือการทาน้ำมันชักเงา

เคลือบลายให้เงางามทั่วกะลาซอ หรือในบางกรณีช่างก็ขัดผิวกะลา

ด้วยผงอิฐป่นและใบตองแห้งจนเรียบสวยเป็นมันโดยไม่ต้องทา

น้ำมันเคลือบ บางกรณีช่างรุ่นใหม่จะใช้สเปรย์พ่นเคลือบผิวกะลา

เรียบเนียนสวยและพ่นตามร่องที่แกะลายซึ่งสเปรย์จะไม่จับตัว

เหมือนน้ำมันชักเงา

จากนั้น จึงนำกะลาที่แกะสลักจลุลวดลายเสร็จ ไปขึ้นหน้า

หนังซอ ซึ่งเป็นศาสตร์อีกแขนงหนึ่งที่สำคัญมากในการกำหนด

คุณลักษณะของเสียงซอร่วมกับพื้นที่ส่วนลวดลายนั้น

ช่างแกะกะลาซอ

บุคคลสำคัญที่เปรียบได้ดังเทพผู้รังสรรค์ความงาม ช่างแกะ

สลักจลุลวดลายกะลาซอ เป็นอาชีพที่มีความโดดเด่นใน

กลุ่มช่างดีดสีตีเป่า เพราะต้องใช้ทักษะความชำนาญอย่างยิ่ง

ในการปรับเปลี่ยนให้กะลามะพร้าวธรรมดากลายมาเป็นงาน

นฤมิตรกรรมงามวิจิตร แม้ไม่ได้แปลงเสียงซอออกมา ก็ยังเป็นที่

ในกติกาของเครื่องสาย มโหรี วงเครื่องสายปี่ชวา วงปี่พาทย์ ดึกดำบรรพ์ ตำแหน่งพิคตของคนสีซอู้ก็ยิ่งถูกจำกัดมากขึ้น การที่จะเห็นลายซอ้นั้น ก็ต่อเมื่อไม่ได้บรรเลงแล้ว เอาซอู้มาพิจารณา กันใกล้ๆ จึงจะเห็นว่ากะลาซอแต่ละใบนั้นดังงามเพียงไร เมื่อนั้น ชื่อเสียงเรียงนามของช่างก็จะถูกยกขึ้นมากล่าวในเชิงสรรเสริญกัน

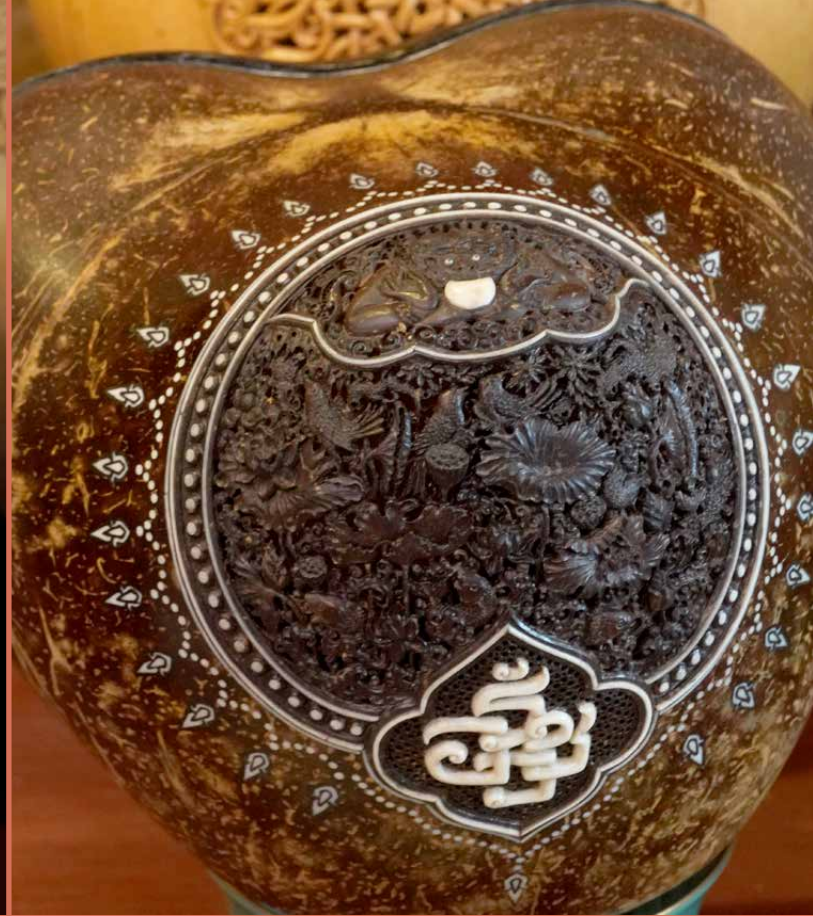
ช่างที่มีชื่อเสียงอยู่ในสังคมดนตรีไทยปัจจุบัน ได้แก่ ช่างหลอ, ช่างจรูญ ชมชื่น, ช่างชัย, ช่างฟ้างั้น, ช่างป้อน, ช่างสำรวย เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเอ่ยชื่อเล่นของช่าง โดยไม่ใช้ชื่อนามสกุลจริง หรือ สมญาของช่าง เป็นชื่อที่รู้จักกันในวงการนักดนตรีที่สะสมกะลาซอ ในจำนวนช่างปัจจุบัน ช่างจรูญ ชมชื่น ได้ชื่อว่าเป็นช่างที่มีทักษะ ในการแกะกะลาซอที่ยอดเยี่ยมมากและมีพลังความคิดสร้างสรรค์ สูงมาก ผลงานเป็นที่สนใจในท้องตลาดและนักสะสมมากที่สุด คนหนึ่ง

พื้นที่ที่เป็นการผลิตงานแกะซอของช่างจะสัมพันธ์กับบ้านช่าง ทำเครื่องดนตรีซึ่งมีไม้แต่ซอู้เท่านั้น ยังมีซอด้วง ซอสามสาย และ เครื่องดนตรีอื่นๆ รวมอยู่ด้วย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในระดับ อุตสาหกรรมครัวเรือน มีอยู่หลายแหล่งด้วยกัน ผู้ที่ต้องการ ครอบครองกะลาซอประเภทงานวิจิตรและกำหนดรูปแบบลวดลาย

ได้ (อาจเทียบได้กับคำว่า “ตามสั่ง” Custom made) จะไป เสาะหาตามบ้านช่างโดยตรง ต่อรองราคากันโดยตรง

๑. พื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ช่างสมพร (หลอ) เกตุแก้ว บ้านพญาซอ ช่างสว่าง จันทกุล ช่างชัญญะ สัตยดิษฐ์ ช่างประสิทธิ์-ช่างประเสริฐ ทัศนาก
๒. พื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ช่างป้อน บางพลี
๓. พื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา บ้านช่างชอมาโนช บางปะกง มิ่งงานของช่างจรูญ ช่างฟ้างั้น
๔. พื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร ช่างจักรี มงคล ช่างวาทวิญ ศรีวรพจน์
๕. พื้นที่จังหวัดเลย ช่างเล็ก บ้านครูเล็กแกะลายกะลา เชียงคาน

ส่วนในระดับอุตสาหกรรมที่เป็นโรงงานผลิตเครื่อง ดนตรีไทย โรงงานเหล่านี้จะรับเอางานแกะกะลาซอของช่าง ไปประกอบเข้ากับคันทวนซอ คันชักซอ และอื่นๆ ได้แก่ โรงงาน ภูมิรุ่งโรจน์ หนองแขม กรุงเทพมหานคร โรงงานสมชัยดนตรีไทย สาขากาญจนบุรีและสาขาวิถียงสุทธาราม สามแยกไฟฉาย กรุงเทพมหานคร โรงงานดุริยางค์ไทย บางพลี สมุทรปราการ

ลวดลายต่างๆ บนกะโหลกช่อที่แสดงถึงความประณีตวิจิตรบรรจง

โรงงานบ้านชอบางปะกง ฉะเชิงเทรา บ้านช่างมาโนช ผุดผ่อง มีงานของช่างจรรยา ช่างฟ้าลั่น และโรงงานสายเอกชลบุรี โรงงานคนรุ่นใหม่ไฟแรงที่ผลิตผลงานสวยเนียบเจียบขาด ที่ปรากฏเป็นภาพอยู่ในสารคดีนี้เป็นต้น

ภาพสะท้อนสังคมไทย ในคุณค่าของกะลาช่อ

งานช่างทำช่อ เป็นเครื่องสะท้อนถึงความเข้มแข็งของสังคมดนตรีไทยที่ยังคงให้ความสำคัญกับงานประณีตศิลป์ งานหัตถศิลป์ และดุริยางคศิลป์ ได้เห็นพัฒนาการของการสร้างสรรค์ที่ช่างไทยได้หาวิธีการที่จะทำให้ช่อได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญชิ้นหนึ่ง แต่สิ่งที่น่าคิดคือในส่วนบริบทสังคมไทยนอกเหนือจากดนตรีไทยออกไปนั้น ยังคงเป็นสิ่งที่น่าท้วงใจจากความไม่รู้คุณค่าของตัวผลงาน การไม่ตระหนักถึงความจำเป็นในการยกย่องวิชาช่างของคนไทย และปัญหาในเชิงบทบาทของดนตรีไทยเองที่ไม่สัมพันธ์กับสังคมสมัยใหม่ต่อไป

คุณค่าในงานช่างฝีมือแกะสลักลวดลายกะลาหรือกะโหลกช่อ นอกจากจะมีคุณค่าในเชิงศิลปะโดยตรงแล้ว ยังสะท้อนถึง

ภูมิปัญญาของคนไทยที่มีต่อมะพร้าวซึ่งเป็นพืชพื้นเมืองที่คนไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี คนไทยมีความผูกพันกับมะพร้าวในวิถีชีวิตประจำวันหลายอย่างด้วยกัน นับตั้งแต่การนำมาบริโภค ประุงอาหารคาวหวาน การนำส่วนต่างๆ ของมะพร้าวมาใช้ในกิจกรรมสังคมงานพิธีต่างๆ เช่น พิธีลงเสาเอก พิธีแห่ขันหมาก พิธีบวงสรวงงานบุญต่างๆ กระทั่งงานศพ และดัดแปลงเป็นงานศิลปะประดิษฐ์ได้หลากหลาย ถ้าจะพูดถึงประโยชน์ของมะพร้าวโดยละเอียดเราจะพบว่าทุกส่วนของต้นมะพร้าวสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ดังนั้นมิติของการคิดดัดแปลงกะลามะพร้าวเป็นเครื่องดนตรี ทั้งช่อ สามสาย กระทั่งสะล้อและเป็ยะที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ยืนยันความผูกพันและองค์ความรู้ของคนไทยกับมะพร้าวได้อย่างดียิ่ง

เอกสารอ้างอิง

อานันท์ นาคคง. *ดนตรีไทยเดิม*. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ : สารคดี. ๒๕๕๐

อานันท์ นาคคง และ อัมภวูธ สาคริก. *“ช่างทำเครื่องดนตรีไทย”*

หนังสือที่ระลึก *ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ ๓๒ พ.ศ.๒๕๔๐*

อานันท์ นาคคง. *ทำเนียบศิลปิน ท้องถิ่นอำมพวา*. ๒๕๕๔

ขอขอบคุณโรงงานสายเอก เอื้อเฟื้อให้ถ่ายภาพการแกะสลักกะโหลกช่อ

พระนางจามเทวี

ปฐมกษัตริย์ ศรีหริภุญไชย

ย้อนกลับไปสู่อดีตราว ๑,๓๐๐ ปีเศษ แผ่นดินลำพูนมีอีกนามว่า "หริภุญไชยนคร" มีฐานะเป็นรัฐอิสระแถบลุ่มแม่น้ำปิง ที่แยกตัวไปจากรัฐละโว้หรือลวปุระ แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง มีอายุอยู่ในช่วงประวัติศาสตร์อันเลือกรางของอารยธรรมทวารวดีตอนต้น ในแคว้นแคว้นที่ชื่อว่า สุวรรณภูมิ

ณ ช่วงนั้น นาม พระนางจามเทวี ปรากฏเจิดจรัสชัดแจ้งว่าทรงเป็นกษัตริย์ไทยยุคแรกๆ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคสมัยที่ดินแดนนี้มีกลุ่มชนในตระกูลออสโตรเอเชียติก (มอญ ขอม ลัวะ) เป็นประชากรหลัก อันเป็นที่มาของคำถามที่มักได้ยินกันบ่อยครั้งว่า พระนางจามเทวีควรมีเชื้อสายชาติพันธุ์ใด มอญ ขอม ลัวะ จาม ชาวหรืออินเดีย

ปัญหาที่มีอยู่ว่า พระราชประวัติของพระนางจามเทวีที่เราทราบกันนั้น ล้วนเป็นเรื่องราวที่มาจากคำบอกเล่ากันปากต่อปากหรือที่เรียกว่า "มุขปาฐะ" โดยที่ยังไม่สามารถสรุปข้อเท็จจริงได้แน่ชัดนัก เพราะตำนานที่เขียนขึ้นนั้นมีมากมายหลายฉบับ แต่ละฉบับมีข้อความและการระบุปีที่พุทธศักราชไม่ตรงกัน

ข้อสำคัญตำนานเอกสารเหล่านี้ล้วนแต่งขึ้นภายหลังเหตุการณ์จริง ห่างไกลจากรัชสมัยของพระนางจามเทวีนานถึง ๗๐๐-๘๐๐ ปี กล่าวคือฉบับเก่าสุดเขียนขึ้นเมื่อราว ๕๐๐ ปีเศษมานี้เอง และบางฉบับก็เพิ่งแต่งขึ้นในยุคสมัยของเรานั่นเอง

ปริศนานาม "จามเทวี"

นักวิชาการหลายท่านลงความเห็นว่า "จาม" อาจไม่ใช่ชื่อเฉพาะ หากแต่เป็นตำแหน่งของ "นางพญาแม่เมือง" ในภาษามอญโบราณพบคำว่า "จยาม" (Cyam) แปลว่า "มกรหรือจระเข้" อันอาจหมายถึง "ผู้มากับสายน้ำ" เหตุเพราะการเดินทางจากละโว้มายังหริภุญไชยของพระนางจามเทวีนั้นต้องเสด็จขึ้นมาจากชลมารค หรืออีกนัยหนึ่ง "มกร" อาจเป็นสัญลักษณ์ของ "อำนาจ" แห่งกษัตริย์

ส่วนภาษาล้านนายุคต่อมา "จาม" (อ่าน "จ๋าม" แบบพื้นเมือง) แปลว่า "การรบบพุ่ง" อาจหมายถึง "นักรบที่เป็นกษัตริย์" ได้เช่นเดียวกัน เหตุเพราะพระนางจามเทวีกว่าจะได้นั่งเมืองต้องแสดงวีรกรรมฉกาจกล้าในการรบไม่แพ้ชาย

บ้างว่า "จาม" หมายถึง ดอกจำปา การตั้งนามของสตรีในอดีตก็นิยมนำชื่อดอกไม้มาใช้บ่อยครั้ง เช่น มะลิวัลย์ มณฑา ปทุมวดี ฯลฯ

จิตร ภูมิศักดิ์ นักคิดนักเขียนชื่อดังด้านนิรุกติศาสตร์เสนอว่า "จาม" คือคำเดียวกับคำว่า "สยาม/สยาม/สาม" เนื่องจากตำนานมูลศาสนา ระบุว่าพระนางจามเทวีถูกกษัตริย์ละโว้ส่งไปปกครองแคว้นที่ชื่อว่า "สยามเทศะ" หรือ สยามประเทศ อันเป็นอีกชื่อหนึ่งของ หริภุญไชยนคร ดังนั้นคำว่า สยาม/สาม/จาม เป็นรากศัพท์ของคำว่า "จาม"

ในขณะที่ตำนานพื้นเมืองลำพูนหลายฉบับ กลับบอกว่านามเดิมของพระนางคือ "วี" แปลว่า "พัด" เนื่องจากตอนที่ต้องไปเป็นธิดาบุญธรรมของฤาษี ฤาษีใช้พัด (วี) ช้อนตัวเด็กน้อยมาจากใบบัวที่ลอยลอยมาตามกระแสน้ำ เหตุที่นกคาบนางมาจากเศรษฐกิจอินตา พระนางจามเทวี จึงมีนามเดิมในวัยเด็กว่า "หญิงวี" หรือ "จำตือวี" ตือ คือ การถือ ก่อนที่จะแผลงมาเป็น จามเทวี

ประเด็นชื่อ "จาม" นี้ยังไม่มีข้อสรุป ต้องค่อยๆ สืบค้นกันต่อไปอย่างลุ่มลึก และต้องอย่าเพิ่งด่วนตัดสิน

รูปหล่อโลหะพระนางจามเทวีใจกลางเมืองลำพูน
แสดงให้เห็นภาพวีรกษัตริย์อดนักรบ
ด้วยการถือดาบในพระหัตถ์ด้านซ้ายอย่างสวยงาม

วัดเกาะกลาง วัดโบราณใจกลางแหล่งกำเนิดของพระนางจามเทวี ตามตำนานพื้นถิ่น

ปริศนาเรื่องชาติกำเนิด

ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องชาติกำเนิดและแหล่งกำเนิดของพระนางจามเทวีนั้นยังไม่เป็นที่ยุติ ตำนานหลวงหลายฉบับ อาทิ ซินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ มูลศาสนา ฯลฯ ซึ่งรจนาโดยพระภิกษุล้านนาราว ๕๐๐ ปีที่แล้วกล่าวสั้นๆ ว่าพระนางเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงละโว้

ละโว้ ขณะนั้นเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทวารวดี ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายมอญ (ยังไม่ใช่ขอม ซึ่งเพิ่งเคลื่อนย้ายมาสู่ลำน่านเจ้าพระยาช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ หลังยุคพระนางจามเทวี ๒ ศตวรรษ) และอาจผสมกับชาติพันธุ์ชนชั้นปกครองอื่นๆ อาทิ ขวา อินเดีย จามปา เนื่องจากในอดีตนิยมส่งมอบราชธิดาจากอาณาจักรหนึ่งถวายให้อาณาจักรหนึ่งเพื่อผูกสัมพันธ์ทางการเมือง

ทว่าตำนานพื้นเมืองเขียนโดยปราชญ์ท้องถิ่นชาวมอญในลำพูนหลายร้อยปีมาแล้วเช่นกัน กลับเชื่อว่าพระนางจามเทวีเป็นชาวเม็ง (เม็ง เป็นภาษาที่ชาวลำพูนใช้เรียกคนมอญ) มีบิดาชื่อเศรษฐีอินตา มารดาชื่อนางอุสา พระนางจามเทวีเกิดที่บ้านบ่อควา (ปัจจุบันคือบริเวณเวียงเกาะกลาง ตำบลบ้านเรือน

อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน) ซึ่งบริเวณนี้ยังเหลือร่องรอยหลักฐานของ "เนินบ้านเศรษฐีอินตา" ซึ่งชาวมอญในพื้นที่เชื่อว่าเป็นบิดาที่แท้จริงของพระนาง ก่อนที่จะไปเป็นพระราชธิดาบุญธรรมของพระเจ้ากรุงละโว้

ตำนานพื้นเมืองบรรยายต่อไปอีกว่า บิดามารดาของพระนางมีปัญหาหย่าร้างกัน ไม่มีผู้ดูแลพระนาง พระอินทร์บันดาลให้พญานกใหญ่คาบเด็กหญิงไปตกอยู่ในสระบัว (ณ ปัจจุบันคือบริเวณหนองบัว ไกล่ดอยติ) ฤๅษีวาสุเทพ (สุเทวฤๅษี) จึงเก็บมาเลี้ยง ตั้งชื่อว่า "หญิงวี" เมื่อเติบโตได้ร่ำเรียนศิลปวิทยาการกับฤๅษีวาสุเทพ ซึ่งต่อมาถูกตีฉันทินทาว์ว่าอยู่กันสองต่อสองกับเด็กสาว (ทำให้ภูเขาค้างที่ฤๅษีสิงสถิตพำนักมีชื่อว่า "ดอยติ") จึงได้อธิษฐานจิตให้ "หญิงวี" นั่งบนใบบัวลอยลอยไปกับกระแสน้ำแม่ระมิงค์พร้อมกับกากวานร (ลิงดำ) จำนวน ๒๘ ตัว ในที่สุดหญิงวีจึงได้ไปอยู่ในราชสำนักกรุงละโว้ฐานะพระธิดาบุญธรรม อันเป็นคำตอบที่ว่า ทำไมในที่สุดพระนางจามเทวีจำต้องกลับคืนสู่มาตุภูมินครหริภุญไชยอีกครั้งในยามที่แผ่นดินระส่ำระสาย

เนินบ้านเศรษฐีอินตา สถานที่เชื่อว่าเป็นบ้านเกิดของพระนางจามเทวี

เรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐีอินตาและพระนางจามเทวี ในส่วนนี้ยังไม่มีย่อพิสุจน์ใดๆ ทั้งสิ้น นอกเสียจากว่ามีการพบซากโบราณสถานชื่อ "เนินบ้านเศรษฐีอินตา" ในชุมชนบ้านป่อควา เวียงเกาะกลาง ประชากรยังคงเป็นชาวมอญที่เชื่อว่าพวกตนเป็น "เม็งคบุตร" ดังเดิมที่สืบทอดมาจากมอญทริภุญไชยกลุ่มสุดท้ายที่ยังหลงเหลืออยู่ในจังหวัดลำพูน

คติชนวิทยาหน้านี้เป็นเรื่องราวที่ไม่เพียงแต่มีสีสันเท่านั้น ทว่ายังนำศึกษาค้นคว้าว่าจะมีความจริง-เท็จประการใด เพราะจวบจนปัจจุบันก็ยังไม่มียุคใครกล้าสรุปเรื่องชาติกำเนิดของพระนางจามเทวีได้อย่างชัดเจนยัดคำ แม้การศึกษาหลักฐานด้านโบราณคดีก็ยังมีอาจช่วยให้ประวัติศาสตร์อันคลุมเครือและมีดมนหน้านี้คลี่คลายลงได้

บทบาทของพระนางจามเทวี ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับนครทริภุญไชย เริ่มขึ้นเมื่อตอนฤๅษีวาสุเทพ (นักวิชาการเชื่อว่าวาสุเทพเป็นนักพรตชาวอินเดีย แต่ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่-ลำพูนเชื่อว่าเป็นชาวลัวะ) ได้สร้างเมืองแถบลำพูนปัจจุบันเสร็จ ปรากฏว่าเมืองนี้ขาดผู้นำที่ทรงทศพิธราชธรรม ฤๅษีวาสุเทพจึงส่งทูตนำสาส์นมาปรึกษาเพื่อนฤๅษีที่ละโว้ นาม "สุกกทันตะ" ฤๅษีสุกกทันตะแนะนำว่าสมควรอัญเชิญพระนางจามเทวีไปปกครองเมืองทริภุญไชยเพราะเป็นสตรีที่เก่งกล้าทั้งศาสตร์และศิลป์ พระเจ้าจักรพรรดิราช กษัตริย์กรุงละโว้ ทรงเห็นด้วย และมีพระราชานุญาตให้พระนางจามเทวีซึ่งกำลังตั้งครรภ์อ่อนๆ ได้ ๓ เดือน เดินทางไปครองนครทริภุญไชย ในระหว่างนั้นขอให้ฤๅษีสุกกทันตะร่วมเดินทางไปส่งด้วย

วัดพระคงฤๅษี เป็นหนึ่งในสี่วัดประจำทิศของเมืองลำพูนเชื่อว่าสร้างขึ้นโดยฤๅษีวาสุเทพและสุกกทันตะฤๅษี ผู้อุปการะพระนางจามเทวี

เส้นทางเสด็จ ๗ เดือนทางชลมารค

นักวิชาการมักมองภาพลักษณ์ของพระนางจามเทวีว่า เป็นผู้นำพระพุทธศาสนามาสถาปนา ณ ดินแดนภาคเหนือเป็นบุคคลแรกๆ เนื่องจากทรงเดินทางมาเป็นคณะใหญ่ มีทั้งบรรพชิตและฆราวาส รวมแล้วประมาณว่า ๗,๐๐๐ คน ในตำนานจำแนกกลุ่มคนออกเป็นหมวดหมู่ และใส่ตัวเลขประกอบทุกหมวดว่า ๕๐๐ เพื่อให้เห็นจำนวนปริมาณที่มากมายมหาศาลดังนี้

พระมหาเถระที่ทรงปฏิญาณ ๕๐๐ รูป หมู่ปะขาวที่ตั้งอยู่ในเบญจศีล ๕๐๐ คน บัณฑิต ๕๐๐ คน หมู่ช่างแกะสลัก ๕๐๐ คน ช่างแก้วแหวน ๕๐๐ คน พ่อเลี้ยง ๕๐๐ คน แม่เลี้ยง ๕๐๐ คน หมู่หมอโหรา ๕๐๐ คน หมอยา ๕๐๐ คน ช่างเงิน ๕๐๐ คน ช่างทอง ๕๐๐ คน ช่างเหล็ก ๕๐๐ คน ช่างเขียน ๕๐๐ คน และหมู่ช่างจิปาตะอีก ๕๐๐ คน

การเดินทางโดยชลมารคนี้ ทรงขึ้นมาจากแม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำเจ้าพระยา สู่แม่น้ำปิง (พิงคนที) อย่างช้าๆ ค่อยๆ ช่วยกันสร้างบ้านแปลงเมืองเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตลอดเส้นทาง จึงใช้เวลาเดินทางถึง ๗ เดือน ระหว่างที่ยังมิได้เสด็จถึงนครทริภุญไชยนั้น พระนางได้ทรงศีลและฉลองพระองค์ขาวตลอด โดยได้หยุดพัก ณ ตำบลต่างๆ ตามรายทาง ตัวอย่างเช่น

เมืองบางปะบาง ว่ากันว่าควรเป็นปากบางหมีนหาญ ใกล้ปากน้ำพุทราเวลานี้ แต่ก็มีข้อสันนิษฐานใหม่ว่า อาจหมายถึงอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี หรือไม่เมื่อพิจารณาจากชื่อเดิมนครสวรรค์เคยชื่อ "พระบาง"

เมืองคันฉะ ผู้รู้เคยสันนิษฐานว่าเป็นเมืองนครสวรรค์ แต่ไม่บอกว่าเป็นส่วนไหนของอำเภอใดในนครสวรรค์ จากการลงพื้นที่ เชื่อว่าอาจเป็นแหล่งโบราณคดี บ้านโคกไม้เดน ตำบลทำน้อ้อย อำเภอพยุหะคีรี

เมืองเทพบุรี มีการตั้งเมืองที่นี่ สันนิษฐานว่าเป็นบ้านโคกหรือวังพระธาตุ จากการลงพื้นที่น่าจะหมายถึงนครไตรตรึงส์ (ตรัยตรึงษ์) ซึ่งยังเหลือร่องรอยพระพุทธรูปทวารวดีในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

ตำบลบ้านตาก พระนางจามเทวีทรงมีรับสั่งให้พระพี่เลี้ยงและข้าราชการนำสิ่งของทั้งหลายอันเป็ยกุ่มน้ำขึ้นตาก จึงเรียกสถานที่นี้ต่อมาว่า บ้านตาก คือ บริเวณวัดพระบรมธาตุบ้านตาก จุดเดียวกัน

ตำบลสามเงา เป็นที่รวมน้ำแม่วังต่อกับแม่ระมิงค์ รั้วล ทั้งหลายพากันวังเหงอยู่ พระนางเองก็ดูเหงๆ ไป จึงได้เรียกว่า จามเหง หรือ ยามเหง บ้างอธิบายว่า "สามเงา" หมายถึงพระนางจามเทวีหม่อมมองเห็นเงาคนสามคน (ลูกแฝดในท้องอีกสอง) พระนางจามเทวีโปรดให้สร้างวัดขึ้นแห่งหนึ่ง ประดิษฐานพระพุทธรูปและพระสาวกให้คนทั้งหลายสักการบูชา ที่นั่นจึงได้ชื่อเวลาต่อมาว่า พุทธสมาคม (แผลงมาจากพุทธสมณาคม)

ตำบลหนึ่งมีแก่งน้ำ มีหน้าผาชะโงกเงื่อมลงปรกแม่น้ำที่นั่นนางกำนัลคนหนึ่งเสียชีวิต พระนางจามเทวีจึงพระราชทานเพลิงศพและฝังอัฐิไว้ ต่อมาพระนางเสด็จลงทรงเสียดียาธิฐานว่า "ข้าน้อยจักนำพระศาสนาและราชประเพณีไปประดิษฐานยังแคว้นแคว้นนครทริภุญไชยในครั้งนี้ หากเจริญ

๑, ๒ วัดพระธาตุทริภุญชัย วัดสำคัญยิ่งคู่เมืองลำพูน

รุ่งเรื่องดังมนโรถันมุงหมาย ขอเทพยดาจงดลบันดาลให้มีน้ำไหล
หลังลงมาจากเงื่อมผานี้ให้ข้าน้อยได้สรองสรระในกาลบัดนี้เถิด"
พลสิ้นคำอธิษฐาน ก็บังเกิดเหตุอัศจรรย์มีอุทกธาราไปรยปราย
หลังไหลตกลงมาจากเงื่อมผานั้นให้พระนางได้สรองสนาน

เป็นที่สำราญพระหฤทัย สถานทีนั้นจึงได้ปรากฏชื่อต่อมาว่า
ผาอาบนาง ยังมีน้ำตกไปรยจากผาลงมาในลำน้ำจนถึงทุกวันนี้

เมืองแก่งสร้อยนครคีรี หลังจากผ่านเกาะแก่งเขี้ยวกราก
มายาวนาน ทรงยังพัก ณ หาดแก่งสร้อย และสร้างวัดขึ้น
ณ เมืองแห่งนี้

เมืองร้างแห่งหนึ่ง ที่นี้พระนางจามเทวีทรงให้หยุดกระบวน
เรือพักแรม ปรากฏว่า..มีเต่าจำนวนมากมายมารบกวนคน
สถานที่นั้นจึงเรียกว่า ดอยเต่า

ตำบลหนึ่ง มีชื่อว่า บ้านโทรคาม เป็นรมณีสถานอันพอ
พระทัยนัก พระนางโปรดฯ ให้พักแรมอยู่ ณ ที่นี้ และทรงสร้าง
พระสถูปขึ้นพระองค์หนึ่ง ประทานพระนามว่า วิปะสิทธิเจดีย์

เมื่อสร้างเสร็จได้มีพิธีฉลองและกระทำการสักการบูชาเป็นอันมาก
บ้านท่าเชียงทอง มีชาวบ้านหญิงชายพากันออกมาคอย
รับเสด็จจำนวนมาก พระนางจึงทรงมีรับสั่งถามคนทั้งหลาย
นั้นว่า "ดูกร ชาวพ่อชาวแม่ทั้งหลาย แต่จนถึงนครทริภุญไชย ยัง
ประมาณทางมากน้อยเท่าไร" คนเหล่านั้นตอบว่า "ข้าแต่มหาราช
เทวีเป็นเจ้า แต่จนถึงนครทริภุญไชยนั้น ข้าทั้งหลายได้ยินมาว่า
หนึ่งโยชน์แล" ด้วยเหตุดังกล่าว สถานที่นี้จึงได้ชื่อต่อมาว่า
เมืองฮอด

๓, ๔ กู่ช้าง กู่ม้า สถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับองค์พระนางจามเทวี
หมายถึงเป็นที่ฝังศพม้าทรง ช้างทรง ของพระนางจามเทวี

เส้นทางแม่น้ำกวแยกจากลำน้ำปิงลงมาสู่เมืองลำพูน

สร้างพระเจ้าคำคิง (พระพุทธรูปสูงเท่าตัว ผู้สร้าง) ณ วัดกู่ละมັก

ขณะที่กระบวนเสด็จของพระนางจามเทวีมาถึง "ท่าเชียงทอง" อันเป็นเขตขานเมืองก่อนถึงนครหริภุญไชย พระนางจามเทวีได้หยุดพักกระบวนเรือ และสร้างเมืองเล็กแห่งหนึ่งขึ้นบริเวณนอกเมือง เพื่อดังค้ำประทับแรม ทรงเห็นว่าไม่ควรรีบร้อนเข้าไปในเมืองเกรงประชาชนผู้คนจะแตกตื่น โหราจารย์ ได้ถวายความเห็นให้ทรงเสด็จดูตามประเพณีก่อนที่จะเสด็จเข้าสู่ นครหริภุญไชย จึงโปรดให้นายขมังธนูนำวคันศรส่งลูกธนูไปทางทิศเหนือด้วยกำลังแรง ลูกธนูไปตกอยู่ ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง จักถือว่าเป็นชัยภูมิอันเหมาะสม พระสงฆ์ทั้งหลายจึงถวายพระพรว่าพระนางควรจักหยั่งรากพระพุทธศาสนา ณ ที่นั้นเป็นปฐมบท

เมื่อพวกนายธนูได้ยิงเข้าไปแล้ว จุดที่ลูกธนูตกห่างออกไปจากท่าเชียงทองราว ๑ โยชน์ครึ่ง พระนางจามเทวีโปรดให้ก่อพระอารามขึ้น พร้อมด้วยพระมหาเจดีย์ วัดนี้จึงมีชื่อว่า "วัดกู่ละมັก" (หมายถึงลูกธนูของชาวละวะ-ชาวเม็งเรียกโดยรวมว่าพวก "ละ" มาตกปักอยู่) ต่อมาแผลงเป็น "กู่ละมັก" ที่แห่งนี้พระนางจามเทวีโปรดให้หล่อพระพุทธรูปขนาดเท่าความสูงจริงของ

พระนาง (ภาษาล้านนายุคปัจจุบันเรียก "พระเจ้าคำคิง" พระเจ้าคือพระพุทธรูป คำ คือเท่า หรือเทียม คิง แปลว่า ตน) บรรจुไว้ในซุ้มจระนำของพระบรมธาตุ

ก่อนออกเดินทางจากลวปุระ พระนางจามเทวีได้รับมอบพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์จากพระเจ้ากรุงละโว้ ให้นำติดตัวไปด้วย คือ พระแก้วขาว (พระเสด็จมณี) กับ พระสิขีปฏิมาศิลาดำ ตำนานระบุว่าพระนางจามเทวีได้ถวาย "พระสิขีปฏิมาศิลาดำ" ประดิษฐานไว้ในพระอารามที่ทรงสร้างขึ้นที่กู่ละมັกแห่งนี้

พระนางจามเทวีทรงสถาปนาเมืองเล็กแห่งนี้ขึ้นเป็นพลับพลาชั่วคราว ประกอบด้วยพระราชนิเวศน์เรือนหลวงสำหรับเสด็จประทับ รวมทั้งที่พักคณะผู้ติดตามทั้งหมด พระนางและวงเสนาพระราชารัษฎ์ที่ติดตามต่างอาศัยอยู่ในเมืองเล็กนั้นด้วยความสุขสบายรื่นรมย์ สถานที่ดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า "รมยคาม" และคนทั้งหลายเรียกกันสืบมาว่า บ้านละมັก หรือรมณียาราม จากนั้นพระนางจามเทวีก็เสด็จต่อไปยังเมืองยังนครหริภุญไชย

บริเวณหน้าผาแก่งสร้อย สถานที่จอดเรือพักขบวนเสด็จขึ้นสู่เมืองลำพูน

พระนางจามเทวีทรง "นั่งเมือง"

จากนั้นฤๅษีสูกกัณฑ์ตะได้เดินทางล่องหน้าไปยังนครทริภุญไชย เพื่อแจ้งข่าวการเสด็จมาถึง ฤๅษีवासูเทพพร้อมทั้งไพร่บ้านพลเมือง ทั้งหลายพอทราบข่าวก็พากันตกแต่งพลับพลารับเสด็จไว้ทางทิศ ตะวันออก (ใกล้บริเวณวัดพระธาตุทริภุญไชย ซึ่งมีแม่น้ำกวางไหล ผ่านด้านหน้า) อันเป็นสถานที่ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง เคยเสด็จประทับตรัสพุทธพยากรณ์มาแต่ก่อน และสองข้างถนนที่ จะเสด็จพระดำเนินมาประดับประดาด้วยราชวัติฉัตรธงรูปผลชาติ ต่าง ๆ จากนั้นฤๅษีवासูเทพจึงนำชาวเมืองเชิญเครื่องสักการบูชาไป ฝ้าเตรียมรับเสด็จตั้งแต่ชานเมืองด้วยความปีติอย่างยิ่ง ไม่ช้า กระทบเสด็จของพระนางจามเทวีก็มาถึงโดยทางสถลมารค พระ ฤๅษีทั้งสองได้กราบบังคมทูลขอให้พระนางจามเทวี "สละเพศนักพรต กลับมาครองพระองค์ในชุดกษัตริย์" และขอให้ทรงเสวยราชย์ยัง พระนครแห่งนี้ จากนั้นจึงแห่แทนพระนางจามเทวีไปยังพลับพลา

ที่นั่นได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ฤๅษีवासูเทพอัญเชิญ พระนางจามเทวีเสด็จขึ้นประทับบนกองสุวรรณอาสน์ (บัลลังก์ทอง) เพื่อทรงสร่งน้ามูรธาภิเษก วันที่เสด็จขึ้นเสวยสิริราชสมบัตินั้น ดำเนินขินกาลมาลีปกรณ์ระบุว่า ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓ เหนือ

(เดือนทางล้านนาับเร็วล่องหน้าไปก่อนทางภาคกลาง ๒ เดือน ดังนั้นจะอยู่ในราวเดือนธันวาคม) ปี พ.ศ. ๑๒๐๕ แต่ตำนาน ท้องถิ่นระบุว่าในวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย พุทธศักราช ๑๒๐๒ ขณะพระชนมายุได้ ๒๖ พรรษา ในตำนานท้องถิ่นยังมีการระบุ พระนามในพระสุพรรณบัฏว่า

"พระนางเจ้าจามเทวี บรมราชานารี ศรีสุริยวงศ์ องค์คบดีนทร์ ปีนธานีทริภุญไชย"

การเดินทางมาของพระนางจามเทวีเป็นการสร้างความรุ่งเรือง และเป็นปึกแผ่นให้กับดินแดนทางภาคเหนือเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพระพุทธศาสนา พระนางจามเทวีได้ทรง ดำรงพระองค์เยี่ยง"ธรรมมิกราชา"ทรงอุปถัมภ์การพระศาสนา อย่างเข้มแข็ง มีการสร้างวัดถวายพระภิกษุจำนวนนับพันแห่ง ทรงนำระบอบการบริหารบ้านเมืองตามอย่างวัฒนธรรมละโว้หรือ ทวารวดีซึ่งสืบทอดคติจากอินเดียมาใช้ และข้อสำคัญทรงประสาน ขนพื้นเมืองชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ เรียบร้อยภายในอาณาจักรทริภุญไชย แม้ว่าในช่วงแรกของการครองราชย์จักต้องเผชิญหน้ากับความไม่พอใจของชาวลัวะเจ้า ถิ่นเดิม ดังที่รู้จักกันดีในตำนานเรื่อง ขุนหลวงวดีวงศ์ะ นั้นเอง 📖

กีฬากระเล่น

เรื่อง : สมฤทธิ ลือชัย
ภาพ : วิศาล นาค้าง

เจิง... จากยุทธการ สุนาฏกรรม ของชายชาติไท

“...เจิงอันหนึ่งชื่อว่า เป็นโคมคลองหมากเต้า
นางเหยี่ยมปล่องลงแหง พอเพื่อนเฟื่องสว่างสงวน
ชาวแม่มาตสมแสน ช้องนางควี่ชะแจข่า
ขุนใหม่หม้าเช็กคาย ขุนใหม่หม้าค่วนเสด็จ”

(เจิงทอก ในคัมภีร์โบราณของล้านนา
กัณฑ์มหาราชฯ/ อ้างจาก “เพื่อนเจิง”
อ.สนั่น อรรถมิ สำนักรังสรรค์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

หลายคนบอกว่าผมเป็นคนประเภท “อดีตนิยม” หรือที่ภาษาฝรั่งเรียกว่า Nostalgia คือชอบเรื่องราวเก่าๆ ไม่ว่าจะประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม เรื่องหนึ่งที่ผมชอบเล่าเสมอ ก็คืองานบุญของบ้านผมที่เชียงใหม่ ทุกครั้งที่ทีมงาน..คนที่จะปรากฏตัวให้เห็นอยู่เสมอคือ “อ้ายคำลุงลั้ง” อ้ายคำเป็นคนที่มีฝีมือในการแสดงไม่ว่าจะเป็นเพื่อนเจิง ตบมะผาบ และตีกลองสะบัดชัย ทั้งหมดจะอยู่ในชุดการแสดงเดียวกัน คือเริ่มจากเพื่อนเจิงก่อน จากนั้นก็ตบมะผาบและต่อด้วยตีกลองสะบัดชัย ท่วงทีลีลาการเพื่อนเจิงของอ้ายคำทั้งดูต้น สง่าและพลิ้วไหว ผมยังจำติดตาจนทุกวันนี้ ฉายา “ลุงลั้ง” ก็สื่อให้เห็นว่าเป็นอาการเคลื่อนไหวที่ลุกหลิก หลอกล่อ อันเป็นท่วงท่าในการเพื่อนเจิงและตีกลองสะบัดชัยของอ้ายคำนั่นเอง

การเรียนการสอนเพื่อนเจิง
ของโรงเรียนมัธยม
ในจังหวัดลำพูนที่วัดพระยืน

การแสดงฟ้อนเจิงวันนี้ มีการแสดงการต่อสู้จริงๆ ด้วย ทั้งการต่อสู้ด้วยมือเปล่าและใช้อาวุธ

ที่มาของ เจิง หรือ ฟ้อนเจิง

คำว่า “เจิง” ถ้าแปลตามพจนานุกรมก็คือ “ซันเจิง” แต่ถ้าแปลตามอรรถะก็น่าจะหมายถึง “**ท่วงท่า ลวดลายหรือลีลา**” อ.สนั่น ธรรมธิ อธิบายว่าการฟ้อนเจิงนั้นมี ๒ แบบ คือ

๑. ฟ้อนเจิงมือเปล่า
๒. ฟ้อนเจิงมีอาวุธ เช่น ดาบ หอก หรือ ไม้

การฟ้อนเจิง ก็คือ การแสดงท่วงท่าหรือลีลาในการใช้อาวุธ ซึ่งก็คือ ร่างกาย หรือ หอก ดาบ ไปตามกระบวนเพลง ติดต่อกันไปเป็นชุด ส่วนหนึ่งเป็นการฝึกฝนความต่อเนื่องในการใช้อาวุธติดต่อกันเป็นเพลงรบ และอีกส่วนหนึ่งยังเป็นการหลอกล่อและข่มขวัญคู่ต่อสู้ อันมีที่มาจาก การป้องกันตัวนั่นเอง นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการรวบรวมสมาธิและเรียกขวัญกำลังใจให้กับตัวเองด้วย

ด้วยเหตุนี้ บรรดาชายชาวล้านนาที่ศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว จึงต้องมีการศึกษาวิชาเจิ้งประกอบด้วย โกล้เคียงกับการเรียน มวยไทย ดาบไทย ที่ต้องมีการรำไหว้ครู นั้นเอง

อีกทั้ง “เจิ้ง” ยังเป็นหนึ่งในกลยุทธ์เพื่อหลอกล่อให้คู่ต่อสู้ตายใจและเผยจุดอ่อนของตนออกมา ดังปรากฏในบทละครพันทางเรื่องราชาธิราช ตอน สมิงพระรามอาสา กามะณี ทหารเอกพระเจ้ากรุงจีนนั้น สวมเกราะแน่นหนาจนมิอาจใช้อาวุธทำร้ายได้ สมิงพระรามต้องออกอุบายให้แต่ละฝ่ายรำทวนก่อนจะสู้กัน ช่วงที่กามะณีรำทวนนั้น สมิงพระรามก็สังเกตเห็นว่า ตรงรักแร้ไม่มีเกราะหุ้ม พอที่จะแทงหอกเข้าไปและที่คอก็สามารถจะใช้ดาบฟันเข้าไปได้ จึงเป็นช่องที่จะใช้สังหารกามะณี และเมื่อสู้กันจริงๆ สมิงพระรามก็แทงทวนที่รักแร้แล้วใช้ดาบตัดหัว จึงสามารถเอาชีวิตของกามะณีได้ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การฟ้อนเจิ้ง หรือการรำรำอาวุธก่อนการต่อสู้นั้นมีเหตุผลทางยุทธศาสตร์มากกว่าจะเป็นแค่ความสุนทรีย์ะ”

หากแต่ต่อมาได้มีการนำ “ฟ้อนเจิ้ง” นี้มาแสดงในงานประเพณีของชนชาติไท เช่น งานบวชเนร (ปอยส่างลองของไทใหญ่) หรือบวชลูกแก้วของไทล้านนา) หรือในงานบุญต่างๆ อย่างในภาคเหนือของผม ถ้ามีงานบุญเกิดขึ้นเจ้าภาพก็มักจะจัด

การแสดงฟ้อนเจิง ของชาวไทลื้อ มีเอกลักษณ์อยู่ที่เครื่องแต่งกายเป็นแบบชาวไทลื้อนั่นเอง

ให้ฝ่ายสตรี ฟ้อนเล็บฝ่ายบุรุษก็จะฟ้อนเจิง ตบมะผาบ และตีกลองสะบัดชัย เป็นกระบวนการนันทนาการเบื้องต้น กล่าวโดยย่อก็คือ ฟ้อนเจิง ก็คือนาฏกรรมของบุรุษเพศของชนชาติไทนั่นเอง ส่วนการ “ตบมะผาบ” ก็คือการใช้ฝ่ามือตบไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ทำให้เกิดเสียงดังและถือเป็นการกระตุ้นความคึกคักให้แก่ตนเองรวมทั้งเป็นการข่มขวัญคู่ต่อสู้ไปในตัว จะว่าไปการฟ้อนเจิงจะสมบูรณ์ได้ก็ต้องตามด้วยการ ตบมะผาบ ถือเป็นของคู่กัน

เป็นที่น่าสังเกตว่าชนชาติไทที่อยู่ใกล้จีน อาทิ ไทใหญ่ หรือไทลื้อ จะมีการแสดงฟ้อนเจิงนี้อย่างแพร่หลาย และไทใหญ่หรือไทลื้อนั้นก็ถือว่าเป็นครูของการฟ้อนเจิงในล้านนา ครูคำกาไวย้ ศิลปินแห่งชาติชาวเชียงใหม่ที่มีชื่อเสียงทางฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบและตีกลองสะบัดชัย เคยเล่าให้ฟังว่าท่านเรียน

ศิลปะการแสดงนี้มาจาก “ป้อครูเจียง” (พ่อครูชาวไทใหญ่) แม้ปัจจุบันในล้านนา คนที่ต้องการจะเรียนฟ้อนเจิงนั้น ส่วนมากก็ต้องไปเรียนกับครูชาวไทใหญ่ อาทิ พ่อครูปายเมือง หรือพ่อครูจ่างคำ ที่ชุมชนชาวไทใหญ่ บ้านเปียงหลวง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่

ผมดูฟ้อนเจิงนี้แล้วก็เกิดความคิดว่า คงมีความเป็นไปได้ที่การแสดงนี้จะได้อิทธิพลไม่มากนักน้อยมาจากการ “รำมวยและรำเพลงอาวุธจีน” เชื่อไม่เชื่อลองพิจารณาดูดีๆ ก็ได้ว่าท่าและลีลาการฟ้อนเจิงบางท่านั้นเหมือนรำไทเก๊ก เหมือนรำเพลงอาวุธจีน ยิ่งงัยงั้น ในบรรดาชนชาติใดทั้งหมดที่ใกล้ชิดกับจีนนั้นก็แน่ละ ไม่มีใครเกินพวกไทใหญ่เป็นแน่ และเป็นที่ยอมรับกันว่า การฟ้อนเจิงนั้น พวกไทใหญ่นี้แหละที่เป็นต้นแบบและเป็นสุดยอดจริงๆ

การเรียนพ่อนเจิง

การเรียนพ่อนเจิง นั้นเชื่อว่าใครๆ ก็พ่อนได้ ตามธรรมเนียมแล้ว ต้องมีครูและมีพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ทั้งผู้สอนและผู้เรียน ผู้เรียนต้องเตรียมเครื่องคารวะอันประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน หมาก พลู ผ้าขาวผ้าแดง สุราและเงินค่าขึ้นครูตามที่กำหนด แล้วทฤกษ์ดีเพื่อไปขอเรียนกับครู อ.สนั่น ธรรมธิ กล่าวไว้ในบางครูท่านจะทำพิธีเสี่ยงทาย ก่อนว่าควรสอนให้หรือไม่ โดยการชั่งดวงกลมบนลานแล้วเชือดโกโยนไปที่วงกลม หากโกด้้นออกมานอกวงกลมก็แสดงว่าผีครูไม่อนุญาตให้สอน จะสอนหรือรับศิษย์คนนี้ได้ หรือครูบางคนอาจทดสอบโดยพาผู้ที่สมัครเป็นศิษย์ไปเข้าป่า เพื่อจะดูนิสัยใจคอกว่าเป็นคนอดทนเข้มแข็งแค่ไหน หากผ่านพิธีกรรมหรือการทดสอบที่ว่านี้แล้วก็สอนได้

เมื่อเรียนจบแล้ว ครูจะสั่งเรื่องข้อห้ามและข้อปฏิบัติให้แก่ศิษย์ ฝ่ายศิษย์ก็ต้องมี “ขันครู” คือเครื่องเช่นไห้วครู ซึ่งเป็นขันหรือตะกร้าที่ใส่เครื่องไหว้ แล้วนำมาบูชาไว้ที่บ้าน ในรอบหนึ่งปีก็ต้องจัดพิธีไหว้วครูครั้งหนึ่ง พิธีกรรมเช่นนี้ทำให้การเรียนพ่อนเจิงนั้นเป็นทั้งนาฏศาสตร์และไสยศาสตร์ไปในตัว ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คนที่เรียนพ่อนเจิงนั่นเอง

การเรียนพ่อนเจิงแต่ละครูก็มีรูปแบบที่ต่างกัน อย่างพ่อครูมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติชาวเชียงใหม่ที่มีฝีมือทางการพ่อนเจิง ท่านก็มี “แม่ท่า” ที่ใช้สอน คือ สางหลวง ประมะ หลดศอกข้ามทอก คิมไฮ ข้างงาหลัง สนสันสนปลาย หมอกมุงเมือง เป็นต้น

๒

๑ ลีลาการฟ้อนเจิงแบบของชาวไทใหญ่ แสดงออกชัดเจนที่เครื่องแต่งกาย เช่นเดียวกัน

๒ ในวันนี้ไม่เพียงแต่ผู้ชายที่ ฟ้อนเจิง แม้แต่ผู้หญิงก็ยัง สามารถฟ้อนเจิงตามได้ด้วย

การกลับมาของฟ้อนเจิงในล้านนา

นาฏกรรมพื้นบ้านอย่างฟ้อนเจิงนั้นได้เลือนหายไปจากล้านนาจนกลายเป็นสิ่งหายาก แต่พอกระแสวัฒนธรรมพื้นบ้านฟื้นตัวเมื่อสัก ๒๐ กว่าปีมานี้ การฟ้อนเจิงได้กลับมาเป็นที่นิยมกันอีก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ของล้านนา

การฟื้นตัวของฟ้อนเจิงยังได้นำไปสู่กระแส “ดาบนิยม” ในล้านนาอีกด้วย ด้วยเหตุที่ส่วนหนึ่งของการฟ้อนเจิงคือฟ้อนเจิงดาบ ทำให้ดาบโบราณกลับมาเป็นที่นิยมของนักฟ้อนและนักสะสม ที่เชียงใหม่มีการตั้งเป็นชมรมหรือสมาคมและมีการจัดงาน “สืบสานศาสตราวุธภาคเหนือ” เพื่อประชาสัมพันธ์ความงามของดาบเก่ากันเป็นประจำทุกปี กล่าวได้ว่านี่คือการต่อยอดของการฟ้อนเจิงนั่นเอง

บทสรุป ก้าวใหม่ของฟ้อนเจิง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เดิมนั้นการฟ้อนเจิงเป็นการแสดงของบุรุษเพศ เป็นเรื่องของพิธีกรรมและความเข้มแข็ง ฮึกเหิม เป็นนาฏกรรมในงานประเพณีของชนชาติไทโดยเฉพาะในล้านนา แต่ปัจจุบันจะเห็นมีสตรีมาฟ้อนเจิงกันมากขึ้น นี้อาจเป็นก้าวใหม่ที่น่าสนใจที่นาฏกรรมอย่างนี้ได้ข้ามพ้นเรื่องเพศไปได้ ยิ่งกว่านั้น การฟ้อนเจิงยังได้แพร่หลายไปสู่คนต่างประเทศอีกด้วย และในท้ายที่สุด วันนี้ได้มีการประยุกต์ฟ้อนเจิง ให้กลายเป็นการออกกำลังกายรวมกลุ่มแบบใหม่ที่เรียกกันว่า “ล้านนาไทเก๊ก” และมีการรวมกลุ่มสอนกันในโรงเรียนเป็นการให้นักเรียนออกกำลังกายกันในช่วงต้นชั่วโมงพลศึกษา และในตอนเช้าๆ หน้าหนาว เป็นบางแห่งบางจังหวัดในล้านนาอีกด้วย

ไม่ว่าเชื่อว่า เจิง นอกจากจะออกเดินทางจากยุทธการ มาสู่ความเป็น นาฏกรรมแล้ว ยังสามารถเข้าไปสู่ห้องเรียนได้ด้วย ยังมีอีกก้าวหนึ่งที่น่าสนใจ ถ้า เจิง จะสามารถก้าวเข้าสู่กระบวนการออกกำลังกายของชาวล้านนาทั่วไปได้อีก ก็จะเป็นเรื่องที่ยอดเยี่ยมเป็นอย่างยิ่ง 🌟

ขนบประเพณี

เรื่อง : ชินวัฒน์ ตั้งสุทธิจิต
ภาพ : อภินันท์ บัวหัทธิต / ทวี ศิริ

หมอขวัญ ขณะเริ่มเกริ่นล่านำเปิดพิธีกรรมทำขวัญนาค

บวชนาค ทำขวัญนาค

และขบวนแห่นาคใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

เดือนแปด บวชนาค ทำขวัญ

เข้าพรรษา เป็นฤดูที่ชายหนุ่มชาวพุทธประเทศไทยเราจำนวนมากจะเข้าโบสถ์ บวชเป็นพระกันเพื่อจำพรรษาเป็นเวลาหนึ่งไตรมาส แม้ว่าจริงๆ แล้ว การบวชนั้น ปัจจุบันส่วนมากจะทำตามความสะดวก ซึ่งมหาเถรสมาคมออกกฎว่า ถ้าจะบวชนั้นต้องอย่างน้อยขั้นต่ำ ๑๕ วัน ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องดีเพราะบวชแค่ ๗ วันนั้นแทบไม่ได้อะไรเลย บวชไปทำไม่กี่ไม่รู้

เพราะว่าหลาย ๆ วัด ไม่ได้มีหลักสูตรการเรียนระหว่างบวชของพระนวกะ ก็จะเข้ารอยคำโบราณที่ว่าบวชตามประเพณี บวชหนีสังสาร (วัฏฏ์) บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน บวชเลื่อนลอย และบวชคอยงานใหญ่ เป็นต้น

การบวช ไทยเรารับมาจากอินเดีย แต่ประสมประเพณีพื้นเมืองเข้าไป จากบวชพระอย่างเดียว ยังมีประเพณีชวนให้จงนสนเทห์ คือ บวชนาค ทำไม่ต้องนาค นาคคืออะไรมาจากไหน ทำไมจะบวชพระต้องบวชนาคก่อน ยังมี ก่อนจะบวชนาค ต้องมีทำขวัญนาค ทำไมเรื่องนาคนี้ จึงมาวุ่นๆ กับการบวชพระไม่ใช่น้อย

บวชนาค ทำขวัญนาค

ทำขวัญนาค คือ กระบวนการก่อนการบวชนาค ก่อนเข้าพิธีอุปสมบท ซึ่งหากไม่มีพิธีบวชนาคแต่มีการแต่งชุดขาวโกนหัว ก็เรียกนาค เช่นกัน ในการทำขวัญนาคนี้ คนทำหน้าที่คือ หมอขวัญ และสิ่งของที่ต้องใช้ประกอบในพิธีทำขวัญนาค ได้แก่

๑. บายศรี ๕-๗ ชั้น ไม้ไผ่ผ่า ๓ ซีก สำหรับขนาบบายศรี
๒. ใบตอง (ตัดทั้งก้าน) ๒ ก้าน สำหรับหุ้มบายศรี
๓. ผ้าแพรหรือผ้าสีหุ้มบายศรี ๑ ผืน
๔. เทียนเวียน ๙ เล่ม เทียนทำพิธี ๒-๓ เล่ม
๕. ชันน้ำมันต์ ๑ ชัน ชันใส่ข้าวสาร ๑ ชัน ใบพลู ๗ ใบ
๖. เครื่องกระยาบวช (ขนมต้มแดง ต้มขาว ข้าวปากหม้อ ไข่ต้ม) ใส่ถ้วยที่มีบายศรีปากชาม ๑ สำหรับ
๗. มะพร้าวอ่อน ๑ ผล แป้งหอม น้ำหอม เจิมหน้านาค
๘. พานกำนล ประกอบด้วย พานดอกไม้หมาก ๕ คำ ยาสูบ (บุหรี) เหล้าขาว ๑ ขวด เงิน ๑๒ บาท
๙. รูป ๓ ดอก หรือ ๕-๗ ดอกก็ได้

- ๑ หมอขวัญกำลังแห่ทำขวัญนาค
- ๒ หมอขวัญ ป้อนเครื่องขวัญในพิธีให้นาค แต่ละคนกินกันระหว่างการทำขวัญ
- ๓ วงดนตรีเล่นประกอบทำขวัญจะเป็นวงประเภทใดก็ได้แต่การตกลงกันกับหมอขวัญ
- ๔ พ่อนาคหมู่เรียงแถวกันขอขมาญาติพี่น้อง
- ๕ จบพิธีทำขวัญนาค ญาติพี่น้องของนาคเข้ามาเก็บสิ่งของในพิธีกลับไปเป็นสิริมงคล

สิ่งของเหล่านี้ ทางหมอขวัญ ผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมจะเตรียมมาให้เสร็จสรรพ ซึ่งมักจะรวมอยู่ในคำครุ พร้อมวงดนตรีบรรเลงประกอบ

ในพิธีหมอขวัญจะเชิญ พ่อนาค บิดา มารดาและญาติทั้งหมดที่มาร่วมงานเข้ามายังบริเวณพิธี แล้วขับลำนำเปิดพิธีกรรมด้วย ทำนองแหล่ มีเกริ่นนำสาธยาย อานิสงส์ที่ทุกฝ่ายพึงจะได้รับในการบวชพระ แล้วจึงร้องทำนองเชิญเทวดา บูชาครุ เคารพคุณและยกย่องเกียรติยศของพ่อนาค และอาจจะบิดามารดาครอบครัวของพ่อนาคด้วย

ขวัญจิตระขวัญใจ ศรีประจันต์, และทศพล
หิมพานต์

นาค ความเชื่อดั้งเดิมของ คนอุษาคเนย์

คนอุษาคเนย์ รวมทั้งคนไทย รับ
วัฒนธรรมจากอินเดียมาประสมประสาน
วัฒนธรรมดั้งเดิม แล้วเกิดวัฒนธรรมใหม่
ที่มีทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน มี ๒ ระยะ
คือ (๑) รับศาสนาพราหมณ์-พุทธ กับ (๒) รับ
ศาสนาอิสลาม

ศาสนาในอุษาคเนย์ มีลักษณะการผสม
ผสานความเชื่อระหว่างศาสนาที่เข้ามา
ผสมผสานกับความเชื่อพื้นเมืองดั้งเดิม เช่น

ความเชื่อเรื่องผี ที่มีความแตกต่างกันไป เช่น การนับถือ
ผีฟ้าของคนในภาคเหนือ ผีแกนของคนลาวฝั่งแม่น้ำโขง
ผีมดหรือ ไชมดของเขมร ผีเม็งของมอญ รวมถึงผีนัตซึ่ง
เป็นผีตายโหงมี ๓๗ ตนของพม่า

การบวชนาค จึงเกี่ยวพันกับความเชื่อดั้งเดิมของคน
ในภูมิภาคอุษาคเนย์ที่นับถือผี ก่อนรับพระพุทธศาสนา
การบวชนาคในอินเดียไม่มี แต่มีรายละเอียดเรื่องบวชนาค
นี้อยู่ในหนังสือ ประเพณี ๑๒ เดือน ในประวัติศาสตร์สังคม
วัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอดของคน โดย รศ.ปราณี วงษ์เทศ
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในการแห่ทำขวัญนาค บทที่ต้องเน้นย้ำเป็นเรื่องใหญ่เพื่อให้นาค
ได้สำนึกบุญคุณมารดาผู้ให้กำเนิดคือการกล่าวถึงตอนปฏิสนธิ การ
กำเนิดเกิดมาของคนเรา ให้รู้ถึงบุญคุณของบิดามารดา ด้วยท่วงทำนอง
ที่เหมาะสม อธิบายการเลี้ยงดูอุปมาตั้งแต่ยังเยาว์จนถึงวันนี้

ถึงตอนนี้ ถ้าหมอขวัญพรรณนาเก่ง ชับล่านำได้อารมณ์ ก็ถึงกับ
เรียกน้ำตาพ่อนาค ครอบครัว และผู้มาฟังหลากหลายได้เลืยทีเดียว

ได้อารมณ์กันพอเพียงแล้ว หมอขวัญจึงเลียงมากล่าวถึงนาม
นาค หรือสำเนาทองของนาค เส้นทางของการบวชพระที่เกิดจากความ
มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นทำนองสอนนาค ให้ข้อคิดในกิจของ
สงฆ์ ข้อควรปฏิบัติข้อห้ามที่ต้องระวัง

ตามด้วยเชิญขวัญนาคด้วยทำนองเสนาะหรือทำนองอื่นที่
ทดแทนกันได้อย่างซาบซึ้งใจ หลังจากนั้นจึงกล่าวถึงบายศรีและ
สิ่งของที่นำเอามาใช้ประกอบพิธีว่าทดแทนอะไรกันบ้าง จนกระทั่งเข้า
สู่พิธีให้นาคถือพานเข้ามากราบขอขมาญาติพี่น้องที่ยังนั่งรออยู่ในพิธี
บางท้องที่อาจเป็นการใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือให้พ่อนาคแล้วให้
ศีลให้พร

ซึ่งคำเหล่านี้เป็นลักษณะ “พูดร้องท่องคาถา” พูดเป็นการแนะนำ
สั่งสอน อบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ร้องเป็นการสอดแทรกเพิ่มเติม
ในเกล็ดย่อยที่ออกนอกเหนือจากเนื้อหาไปบ้าง ก็ตามแต่ความ
เชี่ยวชาญในการแต่งบทขับแหล่ของหมอขวัญแต่ละคน อาจมีลากยาว
นอกเรื่องไปบ้างก็ถือว่าเป็นสีสันที่คนร่วมงานชื่นชอบ ซึ่งนักร้องลูกทุ่ง
ชื่อดังหลายคนที่มีอาชีพเสริม คือ รับทำขวัญนาค ด้วย เช่น ชัยชนะ
บุญญาโชติ, ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ, ชินกร ไกรลาศ, สวนสน มนต์สวรรค์,

๑

อีกทั้งยังมีคำอธิบายของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในหนังสือความเป็นมาของคำสยาม, ไทย, ลาว, และขอมฯ (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๙) ดังต่อไปนี้

พวกนาค (ขาวนาคา) เป็นชนชาติส่วนน้อยทางตะวันออกสุดของอินเดีย ตัดพรมแดนพม่า อยู่ ณ บริเวณเทือกเขานาค (Naga Hills) เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอัสสัม แต่พวกนาคได้ร่วมกันต่อสู้มานานปี จนใน พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้มีการยินยอมจากรัฐบาลกลางแห่งสหภาพอินเดียให้จัดตั้งเป็นรัฐนาค (Nagaland) ขึ้น

ชนเผ่านาคเป็นชนชาติในตระกูลภาษาธิเบต-พม่า เป็นชนชาติที่ล่าหลังตลอดมาในอดีต และลือชื่อในประเพณีล่าหัวมนุษย์ ชาวอินเดียยุคโบราณ เหยียดหยามดูถูกพวกนาคมาก ถือเป็นมิลึกชะพวกหนึ่ง และแม้คนกลุ่มนี้จะยืนยันว่า พวกตนเป็นคน ด้วยประการใด ๆ ก็มิได้รับการยอมรับ ซ้ำร้ายคำว่านาคนี้ยังตกไปอยู่ในภาษาอัสสัมแปลว่า เปลือย และภาษาฮินดูสตานี แปลว่า คนป่าชาวเขาอีกต่างหาก

แต่คำว่านาค เมื่อมาอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออุษาคเนย์ กลับเป็นพญานาค สัญลักษณ์ดั้งเดิมของคนพื้นเมืองในอุษาคเนย์ สุจิตต์ วงษ์เทศ อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนาค ไว้ในหนังสือ “นาคมาจากไหน?” สำนักพิมพ์โพสท์บุ๊กส์ จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ไว้ว่า

๑ พ่อนาคโปรยทานในขบวนแห่ นาครอบพระอุโบสถก่อนทำพิธีบวช

๒ พ่อนาคขอขมาพี่น้องบิดามารดา

๓ ขั้นตอนสุดท้ายของการบวชคือการเข้าร่วมพิธีบวชญัตติจุดตุ๊กตกรรม โดยคณะสงฆ์ของวัด

๒

“ในบรรดาชุมชนบ้านเมืองทั่วภูมิภาค อุษาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง ล้วนเลื่อมใสศรัทธาขนาด เพราะเชื่อกันว่าขนาดเป็นผู้บันดาลให้เกิดธรรมชาติ เกิดความมั่นคงและมั่งคั่ง ในขณะเดียวกัน ก็อาจบันดาลให้เกิดภัยพิบัติถึงขั้นบ้านเมืองล่มจมได้ นอกจากนี้แล้วยังยกย่องนับถือขนาดเป็นบรรพชนด้วย”

ดังนั้นเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาใน อุษาคเนย์ จึงได้มาพบเรื่องราวของขนาดในอีก มิติหนึ่งที่ไม่เคยพบในชมพูทวีป แต่เพราะ พระพุทธศาสนาไม่ได้รังเกียจกลุ่มคน และ มิได้แบ่งชนชั้นวรรณะ ต่อมาจึงมีการรับ พวกขนาดเข้ามาในพระพุทธศาสนาในพระสูตร ของพระพุทธศาสนาจึงมีเรื่องราวของพญานาค นั้นโทปนันทนาคราช ตัวแทนของพวกขนาด ในรูปลักษณะของพญานาคผู้เลื่อมใสในพระ พุทธศาสนา แต่มีชาติเป็นเดรัจฉาน จึงไม่สามารถขัดขึ้นพระธรรมวินัยบวชเป็นพระได้ พญานาคจึงขอร้องต่อพระพุทธเจ้าว่า ต่อไป ภายหน้าเมื่อนาคจะบวชไม่ได้ ก็ขอให้ผู้ที่กำลัง เตรียมตัว เพื่อจะบวชนั้นมีชื่อเรียกว่า นาค ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของประเพณีที่เรียกว่า ทำขวัญ นาคบวชนาค มาในทุกวันนี้

ความนิยมในการทำขวัญนาค ในปัจจุบัน

พิธีทำขวัญนาค ในปัจจุบันกลายเป็นที่ นิยมอย่างแพร่หลายในช่วงเทศกาลก่อนวัน เข้าพรรษา เหล่าบรรดาเจ้าภาพจะเชิญหมอขวัญ ไปประกอบพิธีทำขวัญ ซึ่งส่วนมาก นักร้อง ลูกทุ่งที่ปรับเปลี่ยนตัวเองมาเป็นหมอขวัญ อย่างขัยชนะ บุญนะโชติ, ไวพจน์ เพชรสุพรรณ และทศพล ทิมพานต์ ซึ่งนักร้องเหล่านี้จะมี ดับเพลงทำขวัญ เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง

โดยเฉพาะ ทศพล ทิมพานต์ นั้นมีลูกคอกที่พลั่วไหวสะบัดสะบั้ง สำนวนเพลงที่ไม่ เครื่องเคียด มีเพลง "นาคสังส์ิกา" ที่นาคหนุ่มอดอันอาลัยอาวรณ์แฟนสาว กระเช้าเข้าแห่แม่ครัว มีเพลงปรัมแขกเห่ที่ว่าอย่าเมามาย แม้แต่เรื่องเศร้าต้อง เศร้าถึงอารมณ์ จะทำให้มีอรรถรสในการทำขวัญนาค

จริงๆ แล้วชื่อเสียงเขานั้นโด่งดังแต่สมัยบวชเป็นสามเณรอยู่จังหวัด นครสวรรค์ ชื่อในนาม "สามเณรสมบุรณ์ ดาวซาดก" ดังกระฉ่อนไปทั่วจังหวัด นครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง ว่าเป็นยอดนักแหล่ นักเทศน์ ทำให้คิวแทบไม่ ว่างจนถึงขนาดต้องจองคิวล่วงหน้าเป็นเดือนๆ เลยก็มี

๑

ปัจจุบัน การทำขวัญนาคนั้น มีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งจะต้องประหยัดเวลา ประหยัดเงินทุน ในส่วนของพิธีทำขวัญนาคก็ต้องปรับให้กระชับ ย่นย่อให้เหลือเพียงใจความสำคัญตามความประสงค์ของเจ้าภาพ โดยเฉพาะสายน้ำกรองลูกทุ่ง ที่สามารถจะแทรกลูกเล่น ผสมผสานสิ่งอื่นๆ เข้าไป ด้วยบทร้องกลอนสด กล่าวถึง บุญคุณของบิดา มารดา แห่ล่สอนนาค ร้องเชิญขวัญแบบ ทำนอง ร้องลา แล้วจึงเบิกบายศรี เป็นอันจบ

สำหรับ อัตราเรียกหาหมอขวัญนั้น ราคาค่าหม่อมทำขวัญ หมอเขาจะคิดตามความมีชื่อเสียงและความสามารถเฉพาะตัว ในการร้องและทำพิธี ราคาจะอยู่ที่ประมาณ ๑,๕๐๐-๖๕,๐๐๐ บาทต่องาน

บวชนาค ทำขวัญนาค แห่นาค ต่างกรรมต่างวาระ ต่างวิธีการ ความหลากหลายในอุษาคเนย์

การทำขวัญนาค เกิดจากความเชื่อของบุคคลที่ว่า คนเรา เกิดมา มีขวัญอยู่ประจำตัว เป็นเครื่องพิทักษ์รักษาตัวตนของทุกคน ถ้าขวัญของผู้ใดอยู่กับตัว บุคคลผู้นั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นปกติ แต่ถ้าขวัญหนีไปจากตัว มักจะมีอันเป็นไป ทำให้ผิด ปกติ ดังนั้นพอมาถึงวันที่ชายหนุ่มจะต้องเข้าพิธีอุปสมบท

อาชวัญเสีย จึงต้องหาผู้มีความรู้มาเรียกขวัญกลับคืนมาให้ เรียกว่า ทำขวัญนาค

สำหรับในอุษาคเนย์ แทบทุกประเทศ การบวชนาค จะมีการทำขวัญนาคเป็นส่วนประกอบทั้งหมด พิธีบวชนาค ยุคแรกเริ่มเดิมทีมีร่องรอยเหลืออยู่ในพม่า ดินแดนที่มีขาวนาคา เป็นพลเมืองส่วนหนึ่งของประเทศ นาคยังไม่ปลงผมโกนหัว ก็จะเอาขนาดขึ้นม้าไปแห่เสียก่อน ต่อเมื่อจะเข้าโบสถ์ขอ อุปสมบทจึงค่อยโกนหัว ซึ่งต่างจากคนไทยทุกวันนี้ที่ให้นาค โกนหัวก่อนแล้วค่อยแห่นาค สมเด็จพระยาตากสินฯ ทรง พระนิพนธ์เล่าไว้ในหนังสือเที่ยวเมืองพม่า (ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ ๒๕๔๕) ดังต่อไปนี้

วิธีบรรพชาอุปสมบทพม่ากับไทยโดยมากเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะพรรณนาในหนังสือนี้แต่ที่ผิดกัน

พม่ายังแห่นาคเหมือนไทยเราแต่กันแต่ก่อน ลักษณะ ของการแห่บวชนาคนั้น ถ้าสังเกตดูจะเห็นได้ว่าเจตนา จะให้เป็นทำนองเดียวกับการแสดงตำนาน Pageant เรื่อง “มหากิเษกรมณ” จึงให้เจ้านาคขี่ม้าเหมือนอย่างพระพุทธองค์ เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ เสด็จออกจากเมืองกบิลพัสดุ์ไปทรง ผจญ สมมติพวกญาติโยมที่ห้อมแห่ไปเป็นเทวดาที่ห้อมล้อม พระโพธิสัตว์ และหาพวกจำอวดนำกระบวนสมมติว่าเป็น พระยามารที่คอยขัดขวาง

๒

๓

๑ ขบวนแห่ภาคข้าง นาคนั่งมาบนหลังช้าง บ้านตะกรวง สุรินทร์

๒ มองนาคบุญข้าง จากด้านหลังมองเห็นหมอบขวัญและบายศรีอย่างชัดเจน

๓ บรรดาพ่อนาคชาวไทยภูย นั่งเรียงรายในพิธีการทำขวัญนาค

แต่ประหลาดอยู่ในเมืองเราแห่งนี้ตั้งแต่บวชนาคราษฎร ถ้าเป็นนาคหลวง เช่น เจ้านายทรงผนวช ไม่แห่หรือแห่ก็แห่เป็นกระบวนพยุหยาตรา นาคเจ้านายทรงยานมาศและเสลี่ยง เคยได้ยินว่าบางที่ทรงคอกช้างก็มี แต่ที่จะทรงม้าเหมือนอย่างนาคราษฎรหาไม่ หรือถ้าว่าอีกอย่างหนึ่ง นาคหลวงแห่แต่เพื่อให้นคนอนุโมทนา ไม่ทำเป็นแสดงตำนาน

พิเคราะห์ชวนให้สงสัยว่าแห่นาคราษฎรไทยจะได้แบบมาจากพม่าดอกกระมัง คำเงื่อนมืออยู่ที่แห่บวชนาคของราษฎรจะต้องมีพวกตีกลองยาวอย่างพม่าที่เราเรียกกันว่า "เถิดเทิง" นำกระบวนเป็นนิจ และเมื่อแห่ไปถึงวัด พวกกลองยาวเล่นจำวอดกั๊กกันอย่างเป็นพระยามารห้ามเอารางวัลเสียก่อน แล้วจึงให้เจ้านาคเข้าโบสถ์ เป็นประเพณีมาอย่างนี้

จากการนี้ จึงทำให้เห็นได้ว่า การแห่นาคจะใช้คติใด ก็มีได้มีการกำหนดตายตัวลงไป ใช้เอาตามแต่ความสะดวก และความนิยมในพื้นที่ของผู้ที่จะบวชเป็นหลัก คือ จะใช้คติการเสด็จออกบวชของพระพุทธเจ้าคือ มหาภิเนษกรมณก็ได้ หรือจะใช้คติ แห่เพื่อให้ผู้คนร่วมอนุโมทนาก็ได้ ดังนั้นกระบวนแห่นาคของอุษาคเนย์จึงมีความหลากหลาย ที่ใช้ขี่คอกคนก็มี ขี่ม้าก็มี ขี่เกวียนก็มี ขี่รถก็มี กระทั่งพ่อแม่ของนาคประกอบอาชีพช่างก่อสร้าง มีรถแบคโฮ พ่อ นาคก็มาในรถแบคโฮเลยก็มี มิได้มีการจำกัดใดๆ

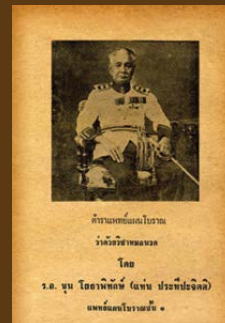
บวชนาค ทำขวัญนาคใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

อย่างที่เล่ามาแล้วว่า การบวชนาค จะต้องมีการทำขวัญนาคเป็นแกนหลัก และทำกันในทุกระดับในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่เสื่อมคลาย แต่มีอยู่หนึ่งที่หนึ่งซึ่งเป็นการบวชนาคและทำขวัญนาคที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย จะไม่ให้ใหญ่ได้อย่างไร เพราะเป็นการบวชนาคของชาวไทยภูย หรือ ส่วยข้าง จังหวัดสุรินทร์ ที่ใหญ่ก็เพราะการบวชหรืออุปสมบทที่นี่เป็นการอุปสมบทหมู่ คือ บวชพร้อมๆ กันทีเดียวหลายๆ รูป และในการแห่นาคของที่นี่ พ่อนาคก็จะนั่งมาบนหลังช้าง อันเป็นสัตว์เลี้ยงประจำอยู่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว ไม่ต้องไปสรรหาที่ไหนมาเป็นพิเศษ แต่เป็นสัตว์พาหนะตัวใหญ่ที่สุด และมีจำนวนมากกว่าที่ไหนๆ นอกจากกระบวนแห่นาคที่ใช้ช้างเป็นพาหนะแล้ว กระบวนการทำขวัญนาค ก็มีได้แตกต่างจากกระบวนการทำขวัญนาคอื่นๆ ที่แปลกออกไปคือ เครื่องแต่งตัวพ่อนาคที่จะต้องแต่งตัวตามแบบเฉพาะของชาวภูย คือมีการห่มผ้าสไบสองสี เป็นสีเขียวและสีแดงทับเสื้อสีขาว และสวมเทริดยอดแหลม อีกทั้งมีเครื่องประดับการอื่นๆ อีกเล็กน้อย มีแว่นกันแดด หรือ แว่นดำ สวมใส่ไว้ตามปกตินอกจากนั้น กระบวนบวชหรืออุปสมบท ก็ยังคงอยู่ในกรอบของการต้องบวชนาคก่อนบวชพระ และต้องมีการทำขวัญนาคก่อนพิธีกรรมบวชอยู่นั่นเอง

พิธีบวชนาค ทำขวัญนาค ได้รับการขึ้นบัญชีเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๖

หัตถศาสตร์บำบัดโรค ภูมิปัญญาไทยดั้งเดิมไกลไปต่างแดน

“อาชีวะได้กุศล บำบัดทุกข์ทางสรรพภาพ
ก่อประโยชน์ต่อสาธารณะ รายได้งาม
สามารถตั้งตัวได้”

คำกล่าวของ ร.อ.บุน โยธา-พิทักษ์
นายแพทย์ประจำกระทรวงกลาโหม
ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ผู้เรียบเรียงตำราแพทย์
แผนโบราณว่าด้วยวิชาหมอนวด
ที่ดีที่สุดเล่มหนึ่งในสมัยนั้น

“...เมื่อความปวดเมื่อยมาเยือนเราจนถึงขีดสุด หมอคนแรกที่เรา
มักจะนึกถึงคือหมอนวด ผู้ที่ใช้เพียงสองมือบวกความรู้ความชำนาญ
กดจุด จับเส้น ใช้เวลาเพียงชั่วยาม ก็สามารถบรรเทาอาการเมื่อยงอ
ได้อย่างน่าอัศจรรย์ ซึ่งหมอนวดฝีมือดีนั้น ใช่ว่าใครจะได้ปวดกับ
ง่ายๆ ต้องเข้าคิวนัดล่วงหน้ากว่าจะเจอตัว ใครที่ได้ปวดกับหมอนวด
ระดับฝีมือแล้ว รับรองได้ว่าต้องติดอกติดใจ และกลายเป็นขาประจำ
กันไปใบที่สุด...”

การนวดไทยเป็นภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยโบราณ ที่ใช้
การนวด กดจุดคลายเส้น เพิ่มการไหลเวียนของโลหิต เพิ่มการทำงานของ
ของเส้นประสาท นอกจากจะแก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อตามร่างกาย
แล้ว ยังสามารถรักษาได้อีกหลายโรค จนยากจะกล่าวถึงได้หมด เช่น
โรคนอนไม่หลับ ซึมเศร้า ปวดศีรษะ ไมเกรน รูมาตอย ปวดตามข้อ
ไหล่ติด พาดินสัน ออฟฟิศซินโดรม หรือที่ในอดีตเรียกว่า โรคลมปลาย
ปัตฆาฏที่เกิดจากการแข็งตัวของเลือดบริเวณป่าและหลัง เนื่องจาก
ความเครียด การทำงานหนัก พักผ่อนไม่เพียงพอ การใช้ท่าทาง
อิริยาบถต่างๆ ที่ไม่ถูกต้อง ลักษณะอาการของโรค จะมีอาการมึนงง
วิงเวียน ปวดศีรษะ ปวดกระบอกตา ปวดต้นคอ ปวดกล้ามเนื้อป่าและ
สะบัก อาจพบอาการปวดร้าวขาแขนด้านนอกและนิ้วมือ หายใจขัด
หน้าอก ซึ่งมักนิยมไปนวดรักษา มีทั้งการนวดธรรมดาและนวดกดจุด
นอกจากนั้นยังมีการนวดประคบร้อนด้วยหม้อเกลือ (เพราะเกลือสามารถ
เก็บความร้อนได้ดี) และประคบด้วยลูกประคบสมุนไพรไทยอีกด้วย

งานนวดเป็นงานที่อาศัยประสบการณ์และ
การฝึกฝน ผู้นวดต้องมีความรู้ทางกายวิภาคศาสตร์
และต้องมีความเชี่ยวชาญในการนวดสูงมาก วิชาการ
นวดของไทยนี้จึงมิได้มีชื่อเสียงลือลั่นอยู่แต่ใน
เมืองไทยเท่านั้น หากแต่ภูมิปัญญาทางการแพทย์
แขนงนี้ ได้ขจรขจายไปไกลถึงต่างแดน เป็นที่นิยม
และมีชื่อเสียงไปทั่วโลก ทำให้ผู้ที่ได้ศึกษาวิชา
แขนงนี้ เสมือนมีทรัพย์มรดกติดตัว ด้วยสนนราคา
ค่านวดในต่างประเทศนั้นมีราคาค่อนข้างสูง จึงมี
ชาวต่างชาติทยอยเข้ามาศึกษาวิชาการนวดจาก
บ้านเรา เพื่อไปประกอบสัมมาอาชีพ เพราะการนวด
นั้น สามารถกระทำได้ทุกที่ มิต้องใช้ทุนรอนอันใด
มากมาย นอกจากเร็วแรง เวลา และความชำนาญ
ของผู้นวดเท่านั้น

อาชีพนวดแผนไทยทำเงิน
 เข้าประเทศปีละหลายหมื่นล้าน
 บาท และกำลังสร้างรายได้เพิ่มขึ้น
 เรื่อยๆ ธุรกิจนวดแผนไทยกำลัง
 ได้รับความนิยมอย่างสูงในทวีป
 ยุโรปและอเมริกา ธุรกิจบริการ
 นวดสปากำลังผุดขึ้นมาอย่าง
 มากมาย งานนวดไทย (Thai
 massage) จึงเป็นงานที่นิยมกัน
 ทั้งในหมู่คนไทยและต่างประเทศ
 เพราะเป็นงานที่ทำรายได้ดีมาก
 เลยทีเดียว นวดไทยในแถบเอเชีย
 เช่น เกาหลีใต้ มีรายได้เดือนละ
 ประมาณ ๔๕,๐๐๐-๘๐,๐๐๐ บาท
 นวดไทยในแถบยุโรป มีรายได้
 ประมาณ ๖๐,๐๐๐-๓๐๐,๐๐๐ บาท
 หรือ ตกชั่วโมงละ ๘๐-๑๕๐
 ดอลลาร์ คิดเป็นเงินไทย ไม่ต่ำกว่า
 ๓,๐๐๐ บาท ซึ่งถ้าทำงาน
 ตามร้านนวดสปา การนวดสปาจะ
 ได้ค่าแรง ๑๐๐ ดอลลาร์/ชั่วโมง
 โดยทางร้านจะหักไว้ ๔๐% แต่ใน
 อเมริกา ผู้นวดต้องมีใบอนุญาต
 ประกอบการนวด (License) ซึ่ง
 ต้องเข้าเรียนคอร์สของทาง
 อเมริกาหลายร้อยชั่วโมง (ไม่
 สามารถใช้ใบประกาศนียบัตรจาก

เมืองไทย) แต่ชาวต่างประเทศที่เคยเดินทางมาเมืองไทย กลับเชื่อว่าการที่ถูกนวดจากมืออาชีพ
 ของประเทศต้นตำรับการนวด ย่อมจะได้ผลที่มีประสิทธิภาพสูงสุด จึงมีหมอนวดไทยจำนวนไม่
 น้อย ที่มีความสามารถกวดรักษาโรค ตระเวนรับนวดให้คนไทยในอเมริกา รวมถึงคนอเมริกัน
 อีกด้วย ในประเทศเยอรมนี ฮอลแลนด์ หรือในเมืองบาร์เซโลนา ประเทศสเปน มีอัตราค่านวด
 ตกอยู่ชั่วโมงละ ๕๐-๖๐ ยูโร ในประเทศนอร์เวย์ อัตราค่าใช้บริการชั่วโมงละประมาณ ๓,๐๐๐
 บาท การจดทะเบียนประกอบกิจการนวดนั้น มีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก สามารถทำได้เองผ่าน
 อินเทอร์เน็ต การลงทุนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งต้องจ่ายภาษี
 แต่จะได้รับสิทธิในการซื้อสิ่งของทรัพย์สิน ค่ารักษาพยาบาล รวมไปถึงเงินบำนาญเกษียณอายุ
 เท่าเทียมกับประชากรทั่วไปของประเทศนอร์เวย์

การนวดแบบการแพทย์แผนไทย มีปรัชญามาจากพุทธศาสนาและผสมกับภูมิปัญญา
 พื้นบ้าน ซึ่งในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้อธิบายธาตุทั้ง ๔ คือ บัถวี (ดิน) อาโป (น้ำ) วาโย
 (ลม) เตโช (ไฟ) ที่ก่อกำเนิดขึ้นมาเป็นร่างกาย จะต้องอยู่ในภาวะสมดุลกัน ร่างกายจึงจะเป็น
 ปกติไม่เจ็บป่วย กล้ามเนื้อ เส้นเอ็น และกระดูก ล้วนเป็นธาตุดิน ซึ่งแพทย์แผนไทยว่าธาตุดิน
 เป็นที่ตั้งแห่งกองโรคทั้งหลาย เมื่อดินเสื่อมเสียแล้วอย่างอื่นก็เสื่อมไปด้วย การออกกำลังกาย
 และดัดตนด้วยท่าฤๅษีดัดตน ซึ่งเป็นวิธีการจัดโครงสร้างให้เข้าที่ด้วยตนเอง การนวดไทยคือการ

ชาวต่างชาติเข้ามารอคิวนวดกันแน่นขนัดที่วัดโพธิ์ จำนวนไม่น้อยกว่า ๔๐๐ คนต่อวัน เปิดบริการตั้งแต่แปดโมงเช้าถึงหนึ่งทุ่ม มีทั้งนวดตัวและนวดฝ่าเท้า

การนวดแบบสายราชสำนัก

การนวดแบบสายเชลยศักดิ์

แก้ไขปัญหาคระดูก เส้นเอ็นพิการต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดและจดจำสืบต่อกันมา

การนวดแผนไทยได้มีการแบ่งออกเป็น ๒ สาย คือ สายราชสำนักและสายเชลยศักดิ์

๑. การนวดแบบสายราชสำนัก ในอดีตเป็นการนวดเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนัก ใช้เพียงมือในการนวดเท่านั้น ไม่มีการใช้เท้า เข่า ข้อศอก ท่วงท่าที่ใช้ในการนวดมีความสุภาพเรียบร้อย จะเริ่มนวดตั้งแต่ใต้เข่าลงมาหาข้อเท้า ทำการนวดผู้ป่วยที่อยู่ในท่านั่ง นอนหงาย และตะแคง ไม่นวดในท่านอนคว่ำ หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นวดไทยอายุรเวท” ก็ได้ ซึ่งมักจะเน้นการกดจุดเพียงอย่างเดียว

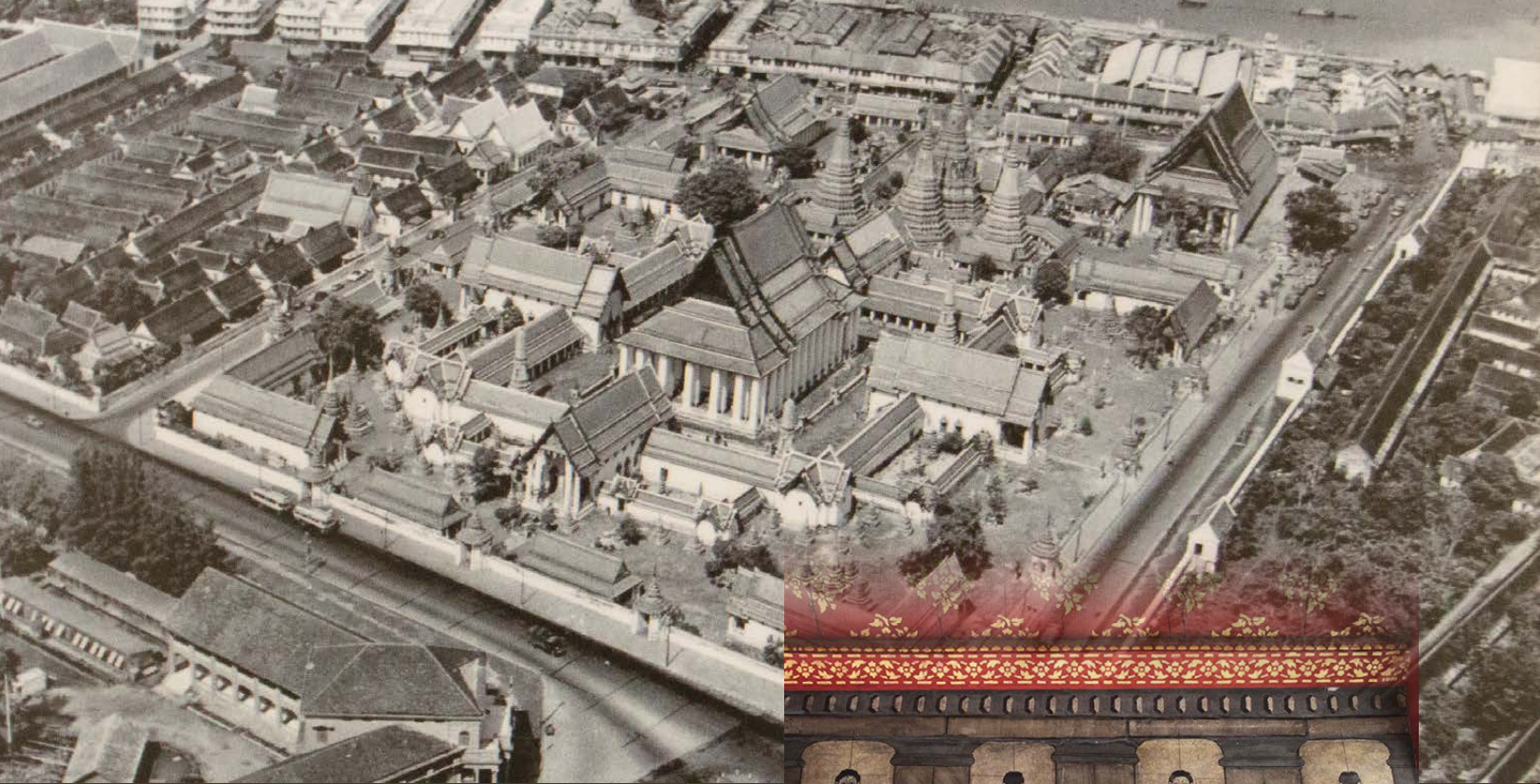
๒. การนวดแบบสายเชลยศักดิ์เป็นการนวดแบบสามัญชนทั่วไป ระดับชาวบ้าน สามารถใช้อวัยวะอื่นๆ นอกจากมือ เช่น ข้อศอก เข่า เท้า เพื่อช่วยทุ่นแรงในการนวด มีการดัด การดึง เริ่มนวดที่ฝ่าเท้าขึ้นไปหาลำตัว ทำการนวดผู้ป่วยท่านั่ง นอนหงาย ตะแคงและท่านอนคว่ำ ซึ่งเป็นแบบแผนของการนวดที่วัดโพธิ์

ประโยชน์ของการนวดมีมากนัก ช่วยให้ระบบไหลเวียนเลือดและน้ำเหลืองดีขึ้น ทำให้กล้ามเนื้ออ่อนคลาย ลดความเกร็ง ลดอาการกล้ามเนื้อล้า บรรเทาอาการเจ็บปวด ลดการเกิดพังผืด และการหนาตัวของเนื้อเยื่อ ช่วยขับเหงื่อและไขมัน ทำให้เลือดมาเลี้ยงผิวหนังได้มากขึ้น ทำให้ผิวหนังเต่งตึง รู้สึกแจ่มใส กระฉับกระเฉง กระตุ้นการเคลื่อนไหวของกระเพาะอาหารและลำไส้ ลดอาการท้องผูก ขับถ่ายของเสียดีขึ้น และกระตุ้นความอยากรับประทานอาหาร ทำให้เจริญอาหาร

การนวดมีข้อห้ามข้อควรระวังอยู่ไม่น้อย หมอจะไม่นวดผู้ที่เพิ่งรับประทานอาหารอิ่มใหม่ๆ ผู้เป็นโรคติดต่o เป็นมะเร็ง เป็นเบาหวาน เป็นโรคหลอดเลือด เป็นโรคกระดูกพรุน หญิงตั้งครรภ์ ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว ผู้ที่มีไข้สูง ผู้มีความดันโลหิตสูงกว่าหรือเท่ากับ 140/90 mm.Hg และจะไม่นวดผู้ที่เพิ่งประสบอุบัติเหตุใหม่ๆ บริเวณที่เป็นแผลเปิด แผลที่ยังหายยังไม่สนิท แผลเรื้อรัง บริเวณที่มีกระดูกแตก บริเวณที่มีการผ่าตัด ใส่เหล็กหรือข้อเทียม หรือบริเวณที่ผ่าตัดภายในระยะเวลา ๑ เดือน

ศูนย์สุขภาพเชตวัน อยู่ด้านหลังวัดโพธิ์

ความเป็นมาของการนวดไทย

การนวดไทย เป็นศาสตร์และศิลป์ประจำชาติ ซึ่งมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาคอความเจ็บป่วยต่างๆ ของคนไทยมาช้านาน

การนวดแผนโบราณมีต้นตำรับมาจากอินเดีย ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ผู้คนคิดริเริ่มการนวดแผนโบราณเพื่อรักษาผู้ป่วยคือ “หมอชีวกโกมารภัจจ์” ผู้ที่ได้วางรากฐานของการนวดที่อินเดีย และได้เผยแพร่ออกไปยังนานาประเทศรวมถึงประเทศไทยด้วย ในเมืองไทยขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์เก่าแก่ที่สุดชิ้นหนึ่งในวัดป่ามะม่วง คือศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงที่จารึกวิธีการรักษาด้วยการนวดและยังบันทึกว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงสร้างสวนสมุนไพรขนาดใหญ่ไว้บนเขาหลวง หรือเขาสรรพยา ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย สำหรับให้ราษฎรได้เก็บสมุนไพร ไปใช้รักษาโรคในยามเจ็บป่วย

ในสมัยอยุธยา ยุคของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การนวดมีความเจริญรุ่งเรืองมาก กรมแพทย์และกรมหมอนวดนั้น ถือได้ว่าเป็นกรมใหญ่ที่รับใช้เบื้องพระยุคลบาทอย่างใกล้ชิด กฎหมายตราสามดวงเล่ม ๑ (พ.ศ. ๑๙๙๘) ได้ระบุศักดินาของข้าราชการที่ปฏิบัติงานด้านการแพทย์ในตำแหน่งต่างๆ เช่น “หลวงราชรักษาเจ้ากรมหมอนวดขวา และหลวงราชเจ้ากรมหมอนวดซ้าย” ถือนาถล ๑,๖๐๐ ไร่ มีการรวบรวมตำรับยาต่างๆ ขึ้นเป็นครั้งแรก

เรียกว่า “ตำราพระโอสถพระนารายณ์” และมีหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งเป็นบันทึกจดหมายเหตุของราชทูตฝรั่งเศส กล่าวถึงการนวดเพื่อรักษาโรคของไทยว่า “ในกรุงสยามนั้นถ้าใครป่วยไข้ลงก็จะเริ่มทำเส้นสายยืด โดยให้ผู้ชำนาญในทางนี้ขึ้นไปบนหลังแล้วใช้เท้าเหยียบ กล่าวกันว่าหญิงมีครรภ์มักใช้เด็กเหยียบ เพื่อให้คลอดบุตรง่าย” หลังจากเสียดูกรุงให้พม่าสองครั้ง ตำราการแพทย์แผนไทยได้ถูกทำลายสูญหายไปเป็นจำนวนมาก

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ขึ้นเป็นอารามหลวงและได้รวบรวมตำรายา ตำรานวด แสดงไว้ตามศาลาราย เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาโดยทั่วกัน รวมทั้งทรงโปรดให้ปั้นรูปฤาษีติดตนไว้ด้วย และได้จัดตั้งกรมหมอโรงพระโอสถ คล้ายกับในสมัยอยุธยา ผู้ที่รับราชการ เรียกว่า “หมอหลวง” ส่วนหมอนที่รักษาประชาชนทั่วไป เรียกว่า “หมอราษฎร” หรือหมอเขลยศักดิ์

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชโอรสาราม และได้จารึกตำราไว้ในแผ่นศิลาตามเสาระเบียงพระวิหาร รวมทั้งทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ อีกครั้งใน พ.ศ. ๒๓๗๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาบำเรอราชแพทย์

ตำราวนวดบนศิลาหินอ่อนที่ประดับอยู่ตามศาลารายในบริเวณวัดโพธิ์

ซึ่งเป็นแพทย์ประจำราชสำนัก รวบรวมตำราการแพทย์แผนไทย และตำราวนวด บันทึกลงบนศิลาหินอ่อน ๖๐ ภาพ ประดับไว้ตามผนังโบสถ์และศาลารายในบริเวณวัด มีตำราบอกสมุฏฐานของโรคและวิธีบำบัด และได้หล่อรูปปั้นฤๅษีติดตั้นในท่าต่างๆ รวม ๘๐ ท่า โดยใช้สังกะสีและดีบุก แทนการใช้ดินที่เสื่อมสภาพได้ง่าย ทรงให้นำสมุนไพรมะเขือเทศที่ใช้ในการปรุงยาที่ทำได้อากมาปลูกไว้ เพื่อให้ราษฎรได้ศึกษาและนำไปใช้ในการรักษาตน นับได้ว่าเป็น “มหาวิทยาลัยเปิด” แห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำโลก ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการวาดภาพฤๅษีติดตั้นทั้งหมด ๔๐ ท่า และกำหนดจุดขนาดไว้เป็นจิตรกรรมฝาผนัง ณ ศาลาโถง วัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา แต่ละท่ามีโคลงสี่สุภาพประกอบ เนื้อความโคลงนี้เหมือนกับที่วัดพระเชตุพนฯ

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๙๙ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงสังคายนาแปลตำราแพทย์จากภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นภาษาไทย เรียกว่าตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ (ฉบับหลวง) ซึ่งตำรานี้ได้แยกการนวดเป็นภาควิชาหัตถศาสตร์ เรียกว่า “ตำราแบบนวดฉบับหลวง”

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้แบ่งการประกอบโรคศิลปะออกเป็น “แผนปัจจุบัน” และ “แผนโบราณ” โดยแบ่งแผนโบราณเป็น ๔ สาขา ได้แก่ สาขาเวชกรรมแผนโบราณ สาขาเภสัชกรรมแผนโบราณ สาขาผดุงครรภ์แผนโบราณ สาขานวดแผนโบราณ ใน พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้มีการตัดนวดแผนโบราณออกไป พ.ศ. ๒๔๙๘ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ (ปุ่น ปุณณสิริ) ได้จัดตั้งสมาคมแพทย์แผนโบราณและโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ขึ้น โดยโรงเรียนได้เริ่มเปิดสอนวิชาแพทย์แผนโบราณทั้ง ๓ สาขาวิชาตามกฎหมาย ต่อมาในรัชกาลที่ ๙ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จฯ วัดโพธิ์ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ คณะอาจารย์ได้นำตำราของโรงเรียนขึ้นทูลเกล้าถวาย พระองค์ทรงรับสั่งถามว่ามีการนวดสอนหรือไม่ จากกระแสพระราชดำริดังกล่าว เป็นผลให้มีการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการนวดมาจัดทำเป็นหลักสูตร และเริ่มเปิดสอนครบทั้ง ๔ สาขาวิชามาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาได้พัฒนางานองค์ความรู้ ตลอดจนปรับปรุงมาตรฐานการเรียนการสอน จนเป็นที่เชื่อถือและเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งโรงเรียนยังได้ขยายสาขาออกไปในชื่อโรงเรียนนวดแผนโบราณและโรงเรียนสุขภาพเชตุพน รวม ๔ สาขา ได้แก่ วัดโพธิ์ แจ่งวัฒนธรรม ศาลายา เชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๒๕ ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการนวดแผนไทยแบบราชสำนักในสังคมไทยยุคนี้ เมื่อศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ก่อตั้งโรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัย เพื่อผลิตแพทย์แผนไทยประยุกต์ ท่านได้พบกับอาจารย์ณรงค์ศักดิ์ บุญรัตนศิริญ ผู้เชี่ยวชาญการนวดแผนไทยแบบราชสำนัก ด้วยเห็นว่าเป็นศาสตร์ทรงคุณค่า จึงเชิญอาจารย์ณรงค์ศักดิ์ มาสอนวิชานวดให้แก่โรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัย ตั้งแต่ยุคเริ่มต้น กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๔๔ กระทรวงสาธารณสุขได้มีประกาศให้เพิ่มสาขาการนวดไทยเข้าไปในสาขาแพทย์แผนไทยอีก พ.ศ. ๒๕๔๕ โรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัย ถูกนำเข้าไปอยู่ในการดูแลของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และปรับปรุงหลักสูตรจากระดับอนุปริญญาไปเป็นปริญญาตรี “สาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์”

มีการสอนวิชาพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ ร่วมกับวิชาด้านแพทย์แผนไทย รวมทั้งวิชานวดแผนไทยแบบราชสำนัก (หัตถเวชกรรม) อีกด้วย

จากนั้นกระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศ “กฎกระทรวงว่าด้วยการอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ ในวิชาชีพ สำหรับผู้ขอขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๕๐” เพื่อเป็นการกำหนดมาตรฐานความรู้ในวิชาชีพการประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย ทั้ง ๔ ประเภท คณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทย จึงเห็นชอบให้จัดทำ “หลักสูตรวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยประเภทการนวดไทย พ.ศ. ๒๕๕๐” มีหลักสูตรวิชาชีพการนวดไทยแบบสมบูรณ์เต็มขั้น ๔๐๐ ชั่วโมง ปัจจุบันได้เปิดสอนตาม

การทำลูกประคบสมุนไพร คือ การใช้สมุนไพรหลายๆ อย่างมาห่อรวมกัน ส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย โดยนำลูกประคบมาหนึ่งให้ร้อนแล้วใช้ประคบบริเวณที่ปวดหรือเคล็ดขัดยอก สามารถช่วยกระตุ้นระบบไหลเวียนโลหิตได้ดี บรรเทาอาการปวดเมื่อย ช่วยลดอาการบวม อาการปวดเกร็งของกล้ามเนื้อ เอ็นข้อต่อ ช่วยให้เนื้อเยื่อ พังผืด ยืดตัวออก แก้เส้นเลือดขดตัวยาที่นิยมใช้ทำลูกประคบ ได้แก่

๑. ไพล แก้ปวดเมื่อย ลดการอักเสบ
๒. ผิวมะกรูด ซึ่งมีน้ำมันหอมระเหย แก้ลมวิงเวียน
๓. ตะไคร้บ้าน ช่วยในการขับเหงื่อ
๔. ใบมะขาม ช่วยบำรุงผิวและแก้ไขอาการคันตามร่างกาย
๕. ใบส้มป่อย ช่วยบำรุงผิวพรรณ แก้โรคผิวหนัง
๖. ขมิ้นชัน ช่วยลดอาการอักเสบ แก้โรคผิวหนัง
๗. เกลือ ช่วยดูดความร้อนและทำให้พาดัวยาซึมผ่านผิวหนังได้สะดวกขึ้น
๘. การบูร มีกลิ่นหอม ช่วยบำรุงหัวใจ

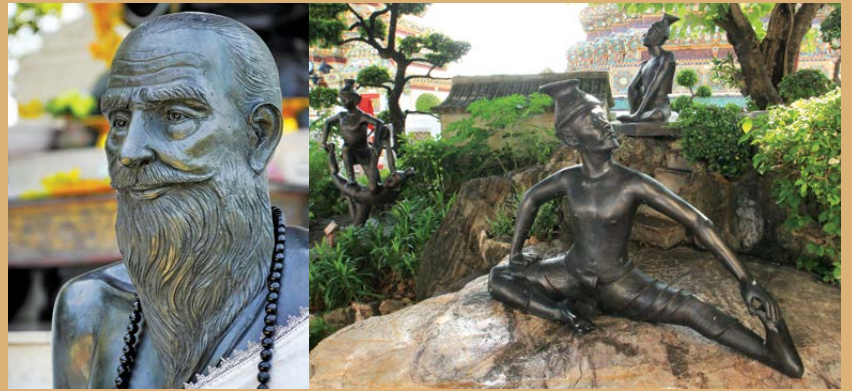
นอกจากนั้นยังสามารถใส่ ใบเตย ใบมะกรูด เปลือกส้มโอ วานชั้ดมดลูก เปาะ วานน้ำ พิมเสน ข่า ยูคาลิปตัส ฯลฯ ตามแต่จะหาได้ เป็นสูตรและความชอบของแต่ละสำนักที่สามารถปรับแต่งได้ตามชอบใจว่าจะเน้นสรรพคุณเช่นไร

ลูกประคบสมุนไพรแห้ง

โรงเรียน ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ และสำนักงานสาธารณสุข ซึ่งหากท่านใดต้องการเข้าเรียน ควรมองหาหลักสูตรที่ได้รับการรับรองจากกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีโรงเรียนกว่า ๘๐ แห่งทั่วประเทศ อาทิ โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ซึ่งเปิดสอนหลักสูตรทันตศาสตร์ นวดแผนโบราณแบบต่างๆ อาทิ วิชาชีพนวดไทย ขึ้นต้น ๑๕๓ ชั่วโมง วิชาชีพนวดไทยชั้นกลาง ๓๘๐ ชั่วโมง นวดเพื่อสุขภาพ ๑๖๕ ชั่วโมง เป็นต้น ปัจจุบันมีฝรั่งต่างชาติเข้ามาเรียนและมาใช้บริการนวดมากมาย โดยเฉพาะผู้ที่เข้ามาใช้บริการนวดไม่น้อยกว่า ๔๐๐ คนต่อวัน เปิดบริการตั้งแต่ ๘ โมงเช้าถึง ๑ ทุ่ม มีหมอนวดผู้ชำนาญการให้บริการอยู่ประมาณ ๘๐ ท่าน ให้บริการทั้งที่วัดและที่ศูนย์สุขภาพเซตวัน ซึ่งอยู่ทางด้านหลังของวัด แถวชุมชนท่าเตียน ถนนมหาธาตุ ซอยตรงข้ามหอสมุดสันติวัน สถานที่โอ่อ่า มีความเป็นส่วนตัวมากกว่าที่วัด ซึ่งที่นี่ใช้เป็นที่เล่าเรียนของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ด้วยความที่วัดเป็นต้นตำรับของการนวด ชุมชนท่าเตียนหลังวัดโพธิ์ จึงเป็นแหล่งขายยา ขายน้ำมันนวด อุปกรณ์การนวด และตำรานวดมากมาย

ส่วนทางภาคเหนือ เชียงใหม่ นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้อการนวดไทยทางภาคเหนือ มีการจัดตั้ง “ชมรมโรงเรียนนวดไทยเอกชนเชียงใหม่” เพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนการสอนวิชาการนวดไทยให้ได้มาตรฐานสู่สากล ปัจจุบันมีสมาชิกรวม ๑๖ โรงเรียนที่ได้รับใบอนุญาตจัดตั้งโรงเรียนและรับรองหลักสูตรจากกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงสาธารณสุข แต่ละปีมีผู้มาเรียนจากทั่วโลกนับเป็นสัดส่วนถึง ๙๐% โรงเรียนที่เปิดมานานจนเป็นที่รู้จักในแวดวงชาวต่างชาติ ได้แก่ โรงเรียนนวดแผนไทย “ชีวกโกมารภักจจ์” เป็นต้น

“หมอชีวก”

“หมอชีวก” มีชื่อเต็มว่า “หมอชีวกโกมารภักจจ์” (อ่านว่า ชี-วะ-กะ-โก-มา-ระ-พั๊ด) ท่านเป็นบรมครูแห่งการแพทย์แผนโบราณ ผู้คิดค้นทำฤษีดัดตน เป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการรักษา ที่มีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล ท่านเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายให้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าด้วย “หมอชีวก” เกิดที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นบุตรของหญิงคนิกานามว่าสาละวดี นางตั้งครรภ์โดยบังเอิญ เมื่อคลอดบุตรแล้วจึงสั่งให้สาวใช้นำไปทิ้ง ครั้นเจ้าชายอภัย โอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ทอดพระเนตรเห็นทารกนั้น มีฝูงอิการุมล้อมอยู่ เมื่อทรงทราบวาทารกยังมีชีวิตอยู่ จึงได้โปรดให้นำไปให้นางนมเลี้ยงไว้ในวัง ขนานนามเด็กทารกผู้นี้ว่า “ชีวก” แปลว่า ผู้ยังเป็นอยู่ หรือผู้รอดตาย และโดยเหตุที่พระราชกุมารคือเจ้าชายได้ทรงเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม จึงมีสร้อยนามว่า “โกมารภักจจ์” แปลว่าผู้ซึ่งพระราชกุมารเลี้ยง หมอชีวกได้ศึกษาวิชาแพทย์ที่สำนักทิศาปาโมกข์ แห่งเมืองตักกศิลา ตลอดชีวิตของท่าน ได้บำเพ็ญแต่คุณงามความดี ช่วยเหลือผู้เจ็บไข้โดยไม่เลือกฐานะ ท่านได้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกศิษย์มากมาย หมอชีวกโกมารภักจจ์ได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน และศรัทธาในพระพุทธศาสนา ปรารถนาจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าวันละ ๒-๓ ครั้ง พิจารณาเห็นว่าพระเวฬุวันอยู่ไกลเกินไป จึงสร้างวัดถวายในสวนมะม่วงของตน เรียกกันว่า “ชีวกัมพวัน” (ชีวก+อัมพวัน แปลว่า สวนมะม่วงของหมอชีวก) ด้วยเหตุที่หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำคณะสงฆ์และเป็นผู้มีศรัทธาเอาใจใส่เกื้อกูลพระสงฆ์มาก จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งปวงในทาง “เป็นที่รักของปวงชน” 🍌

บรรณานุกรม

คู่มืออบรมนวดไทยเคลย์ศักดิ์ วิทยาลัยการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันบุรี

สถาบันการแพทย์แผนไทย. ประวัติหมอชีวกโกมารภักจจ์. กรุงเทพฯ : กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๗.

จรัล เกร็งพันธุ์. ประวัติการแพทย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิริราช คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ๒๕๒๕.

ภาษา

เรื่อง : ชัยวัฒน์ เสาทอง
ภาพ : กองบรรณาธิการ

เขมรถิ่นไทย หรือเขมรสูง อาศัยอยู่ในหลายๆ จังหวัด ทั้งภาคอีสานและภาคตะวันออก เช่นในภาพนี้ ปราสาทสด๊กก๊อกธม จังหวัดสระแก้ว

ภาษาเขมรถิ่นไทย

นามเรียกขาน

ภาษาเขมรมีผู้พูดอยู่ในหลายประเทศทั้งในประเทศกัมพูชา ประเทศเวียดนาม และประเทศไทย ภาษาเขมรถิ่นไทยในประเทศไทยเรียกว่า ภาษาเขมรถิ่นไทย ชื่อนี้ได้มาจากการตกลงกันในการประชุมที่โรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์ในปี 2533 ต่อมาชื่อนี้ขยายไปเรียกชาวชาติพันธุ์เขมรในถิ่นอื่นๆ นอกจากจังหวัดสุรินทร์ และชาวเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยด้วย เนื่องจากมีความหมายครอบคลุมทั้งในประเทศไทย แม้ว่าภาษาเขมรถิ่นไทยจะมีลักษณะทางภาษาใกล้เคียงกับภาษาเขมรถิ่นไทยในประเทศกัมพูชาแต่ก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาเขมรถิ่นไทยในหลายพื้นที่ เช่น ภาษาเขมรสุรินทร์และศรีสะเกษ ยังคงรักษาเสียงพยัญชนะสะกด “ร” อย่างเคร่งครัด เป็นต้น

ชาวเขมรส่วนใหญ่เรียกตนเองว่า “คะแมร” ยกเว้นชาวเขมรที่จังหวัดตราดจะเรียกตนเองว่า “คะเมร” ซึ่งสันนิษฐานว่าสระเอเป็นเสียงเดิมของคำคำนี้ และไทยก็ยืมเข้ามาตั้งแต่ออกเสียงเป็นสระเอ จึงออกเสียงและเขียนว่า “เขมร” ชาวเขมรในอีสานใต้จะเรียกตนเองเพื่อแยกแยะความแตกต่างจากชาวเขมรในประเทศกัมพูชาจะเรียกว่า “คะแมร ลือ” แปลว่า “เขมรบน” และจะเรียกชาวเขมรในประเทศกัมพูชาว่า “คะแมร กรอม” แปลว่า “เขมรล่าง” ชื่อทั้งสองนี้มาจากการเปรียบเทียบตามลักษณะทางภูมิศาสตร์และเส้นแบ่งเขตแดนของทั้งสองกลุ่ม โดยแผ่นดินอีสานใต้นั้นเป็นที่ราบสูงและแผ่นดินของกัมพูชาที่ติดกันนั้นเป็นที่ราบต่ำ และบางช่วงเส้นเขตแดนทางธรรมชาติ นั้นเป็นแนวภูเขาสูง เมื่อไปยืนบนภูเขาที่เป็นเส้นแบ่งเขตแดนนี้ จะมองเห็นแผ่นดินส่วนของกัมพูชาเป็นที่ราบต่ำลงไป แต่ชาวเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยไม่ได้รับรู้ถึงความแตกต่างของลักษณะทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ จึงไม่ได้เรียกตนเองหรือชาวเขมรในกัมพูชาด้วยคำดังกล่าว

เกร็ดประวัติศาสตร์

ชาวเขมรในประเทศไทยอยู่เป็นชุมชนขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้างทั้งในภาคตะวันออกและตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสานใต้) มีพื้นที่คาบเกี่ยวกับโบราณสถานที่อยู่ในอารยธรรมขอมในอดีตซึ่งกระจุกกระจายในอีสานใต้ จึงเชื่อว่าส่วนหนึ่งอยู่ติดพื้นที่มานานแล้ว และส่วนหนึ่งมีประวัติการอพยพจากบางพื้นที่ของกัมพูชา เข้ามาสมทบในช่วงเวลาหลายชั่วอายุคน นอกจากนี้ชาวเขมรในอีสานใต้ของไทยบางพื้นที่ยังมีประวัติว่าเป็นชาวกวย (หรือชาวกูย หรือชาวส่วย) เข้ามาอยู่อาศัยปะปนกับชาวเขมร และถูกกลืนกลายเป็นชาวเขมรในที่สุด เนื่องจากสังคมชาวกวยอยู่ในวงล้อมของสังคมผู้ใช้ภาษาเขมร และชาวกวยอยู่ปะปนกับชาวเขมรโดยที่มีสัดส่วนของชาวเขมรในพื้นที่นั้นๆ มากกว่า ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ว่ามีความขัดแย้งหัวหน้ากลุ่มชาวกวย มีความดีความชอบต่อกษัตริย์อยุธยาช่วยจับช้างหลุดจากทัพได้ และทรงยกให้หัวหน้าชาวกวยเป็นเจ้าเมืองสุรินทร์และเมืองใกล้เคียง ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นอำเภอต่างๆ ในจังหวัดสุรินทร์ เมื่อครองเมืองแล้วก็อยู่อาศัยปะปนกับชาวเขมรซึ่งมีจำนวนมากกว่า ซึ่งตามการศึกษาจีโนมของชาวเขมรสุรินทร์ ชาวกวยสุรินทร์ และชาวเขมรในกัมพูชาพบว่า ชาวเขมรสุรินทร์ปัจจุบันมีจีโนมบางตัวร่วมกับชาวส่วยสุรินทร์แต่ไม่พบจีโนมตัวนี้ในชาวเขมรกัมพูชา แสดงว่าชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์ปัจจุบันมีบรรพบุรุษที่เป็นทั้งชาวเขมรและชาวกวย ชาวเขมรที่อยู่รอบนอกของอีสานใต้ เช่น จังหวัดนครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด บางคนระบุว่ารุ่นพ่อแม่อพยพมาจากสุรินทร์และบุรีรัมย์ ส่วนชาวเขมรในภาคตะวันออกของไทยนั้นบางจุดมีประวัติการอพยพจาก “เขมรฝ่ายใน”

ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่นที่ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ส่วนในจันทบุรีไม่พบประวัติการอพยพ และเขมรป่าที่ตราดมีประวัติการอพยพจากชายแดนของอีกฝั่ง

แหล่งพำนักพักพิง

ชาวเขมรในอีสานใต้อยู่กระจัดกระจายตั้งแต่อำเภอน้ำยืน ซึ่งอยู่ทางใต้ของจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอเกษตรวิสัยซึ่งอยู่ทางใต้ของจังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอพยัคฆภูมิพิสัยซึ่งอยู่ทางใต้ของจังหวัดมหาสารคาม และในหลายอำเภอของจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และทางตะวันออกสุดของพื้นที่อีสานใต้คืออำเภอเสิงสาง ซึ่งอยู่ทางใต้ของจังหวัดนครราชสีมา โดยพื้นที่ทางตะวันออกของอีสานใต้นั้นติดกับภาคตะวันออกของประเทศไทย และพบว่ามีการอพยพเข้ามาในบางพื้นที่ของจังหวัดปราจีนบุรี บางพื้นที่ของจังหวัดสระแก้ว บางพื้นที่ของจังหวัดฉะเชิงเทรา เช่นที่อำเภอราชสาส์น อำเภอแปลงยาว และในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่อำเภอสอยดาว อำเภอโป่งน้ำร้อน และมีชาวเขมรอพยพอาศัยในจังหวัดตราด อำเภอบ่อไร่และอำเภอเมืองบริเวณที่อยู่ติดชายแดน นอกจากนี้มีกล่าวถึงชาวเขมรที่อพยพมาหลายชั่วอายุคนแล้วไปอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรีและราชบุรี ซึ่งปัจจุบันไม่พูดภาษาเขมรแล้ว เพียงแต่ทราบว่ามีบรรพบุรุษบางคนพูดภาษาเขมรและอพยพมาจากเขมร

การแต่งกายแบบผู้ดีเขมรถิ่นไทย

ส่วนหนึ่งของพิธีแซนโดนตา หรือเซ่นไหว้บรรพบุรุษ

วัฒนธรรมทรงคุณค่า

วัฒนธรรมไหว้ผีบรรพบุรุษเหมือนกันซึ่งบางพื้นที่เรียกว่า “โดนตา” บางพื้นที่เรียก “ปจุม เบ็น” ซึ่งจะทำบุญในเดือนสิบ ให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และถือเป็นโอกาสในการรวมญาติ ลูกหลานที่ไปทำงานในที่ห่างไกลก็จะกลับมาพบกัน ในช่วงนี้ มีการทำข้าวต้ม อาหาร และจัดเตรียมข้าวของ เช่น ไหว้บรรพบุรุษ รวมทั้งเสื้อผ้า และมีการนำสิ่งของเหล่านี้ ใส่กระเชอสำหรับให้ผีบรรพบุรุษนำกลับไปกินระหว่างทาง ส่วนในจังหวัดฉะเชิงเทราจะมีประเพณีที่แปลกออกไปจากชุมชนเขมรอื่นๆ คือมีประเพณีเลี้ยงผี นอกจากนี้บางพื้นที่เช่นที่ สุพรรณบุรีได้ยืนยันว่ามีประเพณีไหว้พระจันทร์อีกด้วย

พื้นฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของเขมรที่หลงเหลือผ่านภาษา คือมีคำเรียก “ลูกพี่ลูกน้อง” ว่า “บอง ปอิน จะโดน มุย” (สำเนียงสุรินทร์) ซึ่งแปลว่า “พี่น้องที่มีอายุหรืออายุคนเดียวกัน” ซึ่งการใช้คำศัพท์นี้แสดงให้เห็นว่าเดิมเขมรเคยมีการจัดระเบียบทางสังคมโดยที่ผู้หญิงเป็นใหญ่ นอกจากนี้ในหลายๆ ชุมชนพบว่าผู้หญิงจะเป็นร่างทรงหรือหมอเสียงทาย ซึ่งคือเป็นผู้นำชุมชนในอดีตกาลก่อนรับวัฒนธรรมจากอินเดียนั่นเอง

ภาษา...อัตลักษณ์แห่งตน

ภาษาเป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มคน ภาษาเขมรถิ่นไทย เป็นภาษาหนึ่งในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austro-asiatic language family) และเป็นภาษาที่ไม่มีระบบเสียงวรรณยุกต์แต่จะแยกความหมายของคำด้วยระบบของเสียงสระ

ลักษณะภาษาเขมรถิ่นไทย

พยัญชนะต้นอาจเป็นพยัญชนะต้นเดียวหรือพยัญชนะต้นควบก็ได้ พยัญชนะต้นเดี่ยวภาษาเขมรถิ่นไทย มี ๒๒ ตัว ได้แก่ ก ค ง จ ช ฌ ด ต ท น บ ป พ ฟ ม ย ร ล ว อ ฮ เช่น กัด = ตัด / แคน = เดือน, พระจันทร์

พยัญชนะต้นควบ ซึ่งปรากฏเป็นพยัญชนะตัวที่สอง มี ๓ ตัว ได้แก่ ร ล ว ซึ่งสามารถควบได้กับ ก ค จ ช ต ท บ ป พ ได้แก่ กราว = นอก / จราน = ผลัก / ชรา = เหล้า / ตรำ = แซ่ / คลอจ = ใหม่ / คลัง = แรง / ซลับ = ตาย / ซวาย = มะม่วง

พยัญชนะสะกด ภาษาเขมรถิ่นไทยแสดงลักษณะของภาษากลุ่มมอญ-เขมรที่ชัดเจน ได้แก่ จ ญ ร ล ฮ ขณะที่พูดจะออกเสียงเหล่านี้อย่างชัดเจน เช่น โคจ = เสีย / ติญ = ซื่อ / ไสร = ไหล / จ้อล = ขน / ลือฮึ = บวมเป่ง

สระมีทั้งเสียงสั้นและเสียงยาวซึ่งทำให้ความหมายแตกต่างกัน สระในภาษาเขมรมีเสียงแปรต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น จังหวัดสุรินทร์มีการออกเสียงสระแตกต่างกันตามระดับความสูงของถิ่น ส่วนจังหวัดจันทบุรีมีการออกเสียงสระที่ต่างกันที่ลักษณะน้ำเสียงด้วย ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเสียงสระสำเนียงจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ อะ อา อี อึ อี้ อึ อึ อือ อือ อู อู อู เออะ เอ แอะ แอ โอะ โอ เออะ เออะ ออ ออ เออะ เออะ ะ เออ เออ เอียะ เอีย อัวะ อัว เอือะ เอือ เออ เช่น กึ = เขา บัด = หาย / บาด = ค้างท้ายแสดงความสุภาพของผู้ชาย ชี = กิน / เต = ไม่ / เรียง = แล้ง / เรียง = เข็ด

ส่วนวรรณยุกต์นั้นไม่มีในระบบของภาษาเขมรถิ่นไทย

คำส่วนใหญ่เป็นคำพยางค์เดียวและคำสองพยางค์ เช่น ตัญญา = ชื่อ / กันตัญญา = ทาง โดยทั่วไปจะเน้นเสียงหนักที่พยางค์สุดท้าย แต่การเน้นพยางค์ไม่ใช่ลักษณะสำคัญที่ทำให้ความหมายเปลี่ยน เป็นภาษามีลักษณะการสร้างคำด้วยการเติมหน่วยเติมหน้าคำ (อุปสรรค) เช่น กัด = ตัด ปักัด = ผสมพันธุ์ และสร้างคำด้วยการเติมหน่วยเติมกลางคำ (อาคม) ตุม = เกาะ (กริยา) / ตรอนุม = คอน (สำหรับเกาะ)

ลักษณะประโยคมีการเรียงคำแบบประธาน-กริยา-กรรม เช่น แม่ กำปุง ตนำ บาย <แม่-กำลึง-หุง-ข้าว> = แม่กำลึงหุงข้าว ประโยคปฏิเสธจะมีการใช้คำแสดงการปฏิเสธ ๒ คำวางไว้หน้าและหลังคำกริยา เช่น คณุม มัน เดวี เต <ฉัน-ไม่-ไป-ไม่> = ฉันไม่ไปหรอก คำขยายมักอยู่หลังคำหลัก เช่น ปเตยีส ทเมย <บ้าน-ใหม่> = บ้านใหม่ แต่คำขยายในประโยคบางครั้งจะวางไว้หน้าหลัง เช่น โกน กเมญ ริวต ดูล บะ ดัย <เด็ก-เด็ก-วิ่ง-ลี้ม-หัก-แขน> = เด็กน้อยวิ่งหกล้มแขนหัก

ธำรงรักษาภาษาเขมรถิ่นไทย

ภาษาเขมรในประเทศไทยอยู่ในภาวะถดถอยเนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าถึงภาษาไทยได้ง่าย และละเลยการอนุรักษ์ภาษาพูดของตน อย่างไรก็ตาม คนไทยเชื้อสายเขมรในพื้นที่โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์และนักวิชาการได้ร่วมกันพยายามอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย ที่มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างจากภาษาเขมรที่มพูชาไว้ โดยดำเนินโครงการสอนภาษาเขมรถิ่นไทยด้วยอักษรไทย เพื่อช่วยบันทึกและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น วรรณกรรมมุขปาฐะต่างๆ และนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาเขมรถิ่นไทยด้วยอักษรไทย การดำเนินการนั้นนอกจากช่วยในการรักษาภาษาเขมรถิ่นไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ยังช่วยให้สามารถเชื่อมโยงไปสู่

การพัฒนาการเรียนภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาราชการและใช้เป็นภาษาของการศึกษาด้วย ดังเช่นที่ดำเนินการในโรงเรียนโพธิ์ทอง อำเภอบางบาล จังหวัดสุรินทร์ และราชบัณฑิตยสภาได้จัดพิมพ์ คู่มือระบบเขียนภาษาเขมรถิ่นไทยอักษรไทยในปี ๒๕๕๖ อันจะเป็นการช่วยอนุรักษ์ภาษาเขมรถิ่นไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ และช่วยพัฒนาการศึกษาของเยาวชน และเป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ภาษาเขมรกับพหุชาติต่อไป นอกจากนี้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศขึ้นบัญชีภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๖ สาขาภาษา อันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่กลุ่มคนที่ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยที่จะสืบสานและสืบทอดภาษาและวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป 🍀

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ เสาทอง. ๒๕๔๗. "ภาษาเขมรบ้านลำโรงบน ตำบลทรายขาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี" วารสารภาษาและวัฒนธรรม ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๒๓ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๔๗) ๘๕-๙๓.

ชัยวัฒน์ เสาทอง อรวรรณ บุญฤทธิ และสุวิไล เปรมศรีรัตน์. ๒๕๕๖. ภาษาเขมรถิ่นไทย. ใน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ พิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖. หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๖. คู่มือระบบเขียนภาษาเขมรถิ่นไทยอักษรไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร ราชบัณฑิตยสถาน.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และอรวรรณ ภู่อิศระกิจ. ๒๕๓๙.

ลักษณะและการกระจายของภาษาเขมรถิ่นไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของพหุชนะสะกด.

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

เรือมอันเร รำสาก หรือ รำกระทบไม้ ของกลุ่มชนผู้ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทย

ศิลปะคือประสบการณ์ ตำนานครูศิลปิน

“ผมคือครูศิลปะ ไม่ใช่ศิลปิน ผลงานที่ทำเพื่อค้นคว้าทดลองไปใช้
ในการเรียนการสอน” และ “ผลงานของผมคือลูกศิษย์ไม่ใช่ภาพเขียน”

ศาสตราจารย์

เมื่อมีโอกาสได้รับมอบหมายให้เขียนถึงครูผู้ถ่ายทอดวิชาศิลปะ เมื่อครั้งผู้เขียนยังศึกษาในชั้นอุดมศึกษาภาพความทรงจำเก่าๆ อันแสนประทับใจที่มีต่อครู ผุดขึ้นมาในความทรงจำภาพแล้วภาพเล่า ครูเป็นคนอารมณ์ดีและมีอารมณ์ขันเป็นที่สุด การเรียนศิลปะกับครูจึงสนุกและน่าค้นหาเสมอ ครูมีมุมที่สอนให้เราเข้าใจด้วยการทำให้เห็น มากกว่าพูดให้เข้าใจ แต่เพียงอย่างเดียว ในสมัยที่ครูจบมาจากต่างประเทศและสร้างงานศิลปะมากมาย ผลงานที่โดดเด่นยิ่งคือภาพเกี่ยวกับวัด และภาพผู้หญิง จากแนวคิด วัดถือเป็นแหล่งความรู้ เป็นสถานที่สั่งสมซึ่งความดี ความศรัทธา ความหวัง และความสามัคคีของชุมชน ส่วนผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ของความเอื้ออาทร ความรัก ความอบอุ่น ความอุดมสมบูรณ์ และความเท่าเทียมกัน ครูจึงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในฐานะจิตรกรสีน้ำอันดับต้นๆ ของประเทศ ครูอารี สุทธิพันธุ์

กระบวนการบ่มเพาะการเรียนรู้ที่แตกต่าง

“คนเป็นครูนั้น ให้ความรักศิษย์ได้ ให้ความคิดไม่ได้ แต่สอนให้คิดได้ การสอนที่ดี ต้องเริ่มที่ศิษย์โดยตรงตามความจริงที่ว่า ให้เขารู้สองสิ่งแล้ว เขาจะคิดถึงสิ่งที่สามได้ ให้เขาเห็นดวงอาทิตย์ เห็นหยดน้ำ เขาจะคิดถึงสิ่งที่สาม รุ่งกินน้ำได้” นี่ก็คือครู

ครูอารี สอนศิลปะแนววิทยาศาสตร์ ท่านสอนศิษย์ให้รู้จักการทดลองค้นคว้าวิธีการในการสร้างสรรค์งานศิลปะด้วยวิธีการต่างๆ มากมาย ด้วยแนวคิดที่ว่า “ให้มองงานศิลปะที่กระบวนการ (process) มากกว่ามองที่ผลงานสำเร็จ (product)” คำพูดหนึ่งของครูอารี ที่ผู้เขียนยังจดจำ

ได้ดีคือ “อย่ากลัวที่งานของคุณจะไม่สวย ทำอย่างไรให้มันแตกต่าง แต่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ให้ผู้คนสามารถจดจำได้” ครูมีวิธีการสอนที่แตกต่าง มีชั้นเชิง และให้บทเรียนที่ต้องจดจำไปนานแสนนาน

ครั้งหนึ่ง ในช่วงโมงแรกของการเรียนวิชาจิตรกรรมสีน้ำมัน ครูนำภาพสีน้ำมันภาพหนึ่งตั้งไว้หน้าชั้นเรียนแล้วถามพวกเราว่า ภาพนี้วาดเมื่อไหร่ พวกคุณว่าสีแห้งหรือยัง ลูกศิษย์ก็ตอบเดาๆ กันไปต่างๆ นาๆ แต่ท่านกลับเฉลยว่า “ทำไม่ต้องเดา มาแตะดูสิ ศิลปะมันพิสูจน์กันได้” ครูเริ่มต้นให้บทเรียนแรกกับพวกเราได้อย่างที่ยากจะลืมเลือน ครั้นเมื่อได้เรียนรู้เป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว พวกเราได้รับการถ่ายทอดกระบวนการต่างๆ ในการเขียนภาพสีน้ำมันแล้ว ครูได้สั่งงานให้พวกเราวาดภาพสีน้ำมันโดยใช้เวลา ๑ เดือน แล้วนำมาส่งเพื่อเป็นการทดสอบกระบวนการเรียนการสอนไปในตัว

เมื่อครบกำหนดส่งงานท่านให้พวกเรานำภาพวาดมาเขียนเรียงกันบนพื้นสนามที่เต็มไปด้วยทราย แล้วให้เราผลักภาพวาดสีน้ำมันคว่ำลงบนพื้นทราย ภาพของใครมีทรายติดขึ้นมาในภาพ แสดงว่าเป็นภาพที่เพิ่งวาดเพิ่งทำเพราะสียังไม่แห้ง เป็นหลักฐานในการเฝ้างาน (ทำแบบลวกๆ ด่วนๆ) มาส่งครูนั่นแสดงถึงความรับผิดชอบในการทำงาน ครูต้องการให้เราใช้กระบวนการคิดสร้างสรรค์ ตกผลึกความคิด และถ่ายทอดลงบนผืนผ้าใบให้ได้ภาพหรือผลงานที่ดีจึงจะถือว่าผ่านเกณฑ์นั่นเอง

วิทยาศาสตร์กับศิลปะ เป็นเรื่องเดียวกัน

คำพูดดังกล่าวพิสูจน์ด้วยแนวคิด แนวการสอนของครู “เป็นครูศิลปะก็ต้องทำงานศิลปะด้วย ต้องศึกษาค้นคว้าทดลองเทคนิคใหม่ ๆ ตลอดเวลา ผลงานศิลปะที่ทำก็เป็นการศึกษาค้นคว้า เมื่อทดลองแล้วได้ผลอย่างไร นั่นคือการเตรียมการสอนเพื่อถ่ายนำมาถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์” การนำสิ่งรอบๆ ตัวมาใช้กับการสร้างงานศิลปะ เกลือ น้ำตาลที่อยู่ในครีว แอลกอฮอล์ที่อยู่ในตู้ยา หรือแม้แต่กองทรายข้างๆ ถูกนำมาใช้ในขณะที่ทำการระบายภาพสีน้ำ เกิดอะไรขึ้นเมื่อระบายสีน้ำแล้ว ในขณะที่ยังไม่แห้งแล้ว สลัด เกลือลงไป และเมื่อเทียบกับการสลัดน้ำตาล ทราย หรือแอลกอฮอล์ลงไป หรือแม้กระทั่งการใช้ฟองน้ำหลากขนาดจุ่มสี แต้ม แปะ ลาก ลงบนภาพ

ผสมผสานกับการใช้ใบไม้หรืออะไรก็ตามที่ไม่ใช่ฟูก้นวาดภาพ เป็นการสอนแบบทดลองทำ ภาพที่ได้ผลลัพธ์แตกต่างกันอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะถูกจดจำ แล้วนำไปใช้ในกระบวนการเขียนภาพสีน้ำ เพื่อให้เกิดร่องรอยหรือพื้นผิวที่แตกต่างกัน เมื่อลูกศิษย์ได้เทคนิคที่ตนเองชอบแล้ว งานศิลปะก็จะตามมาเอง กลายเป็นผลงานภาพที่สวยงามด้วยเทคนิคต่างๆ อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการเหล่านี้ เปรียบได้กับการทำการวิจัย ค้นคว้า ทดลองทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง

“การมีอาชีพเป็นครูศิลปะ คล้ายกับคนทำสวน ต้องทำด้วยใจรัก สม่ำเสมอ เมื่อใดที่ลูกศิษย์จบแล้วมีงานทำ อยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุขและเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่น ก็ถือว่าได้ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์ หรือเมื่อใดที่ดอกไม้ในสวนบานส่งกลิ่นหอมไกล ก็รู้สึกภูมิใจว่าได้ทำหน้าที่ของคนสวนอย่างเต็มที่แล้ว”

ครูอารี สุธิพันธ์ เป็นครูศิลปะนอกแบบทางความคิด เป็นการคิดนอกกรอบหรือคิดทวนกระแส การสอนศิลปะด้วยการคัดค้านการเรียนการสอนศิลปะด้วยการเลียนแบบ ทำหน้าที่เป็นครูสอนศิลปะและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ โดยจะเน้นการเรียนการสอนศิลปะด้วยวิถีธรรมชาติที่เรียกว่า The Natural Way to Draw and Painting เป็นการวาดภาพจากนอกเข้าไป (Outside-In) เช่น การวาดภาพแสดงทรงหรือการวาดตามที่สัมผัส (Contour Drawing) การวาดจากท่าทาง (Gesture Drawing) การเขียนน้ำหนัก (Weight Drawing) เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาริธีคิดและวิธีทำงานของตนให้เป็นศิลปะสมัยใหม่ และเป็นผู้ผู้นำในการบุกเบิกทางด้านศิลปะสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอนในประเทศไทยเป็นคนแรก โดยศึกษา ค้นคว้า ทดลองเทคนิคใหม่ๆ ตลอดเวลา ซึ่งมีผลงานจิตรกรรมสีน้ำและสีน้ำมันนับพันชิ้นได้สะท้อนให้เห็นเสรีภาพทางจินตนาการ ความคิดและการสร้างสรรค์ เทคนิคและกระบวนการที่ก้าวล้ำหน้าอยู่ตลอดเวลา นับได้ว่าเป็นครูศิลปะผู้บุกเบิกด้านศิลปะศึกษา เป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปะแนวทางพิพัฒนาการนิยมในกระแสสังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่ไว้ในสังคมไทย

ภูมิหลังและประวัติของ ศาสตราจารย์พิเศษอารี สุธิพันธ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช ๒๕๕๕

ศาสตราจารย์พิเศษอารี สุธิพันธ์ หรือ ครูอารี เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่จังหวัดราชบุรี เริ่มการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงมัธยมศึกษาที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดราชบุรี เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนเพาะช่าง ในสมัยหลวงกวีจรยาภิโรจน์ มีเพื่อนร่วมรุ่น เช่น ปยุต เงากระจ่าง ในระหว่างเรียนได้ทำงานให้กับบริษัทโฆษณาที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งเพื่อใช้เป็นทุนในการศึกษา เนื่องจากขณะนั้นพ่อและแม่ได้เสียชีวิตแล้ว โดยมีรุ่นน้อง คือ อาจารย์ประเทือง เอมเจริญ ที่ทำหน้าที่คอยเป็นผู้ช่วยในบริษัท ซึ่งต่อมาได้รับเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) หลังจบเพาะช่างแล้ว ครูอารีได้เข้ารับราชการที่กองอุปกรณ์การศึกษาผลิตสื่อการเรียนการสอนให้กับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๒ ปี และได้เข้าศึกษาต่อปริญญาตรี การศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) สาขาอาชีวศึกษา เป็นรุ่นที่ ๓ ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา (วศ.) ประสานมิตร (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร) ซึ่งที่นี่เป็นที่ที่ถือได้ว่าพลิกชีวิต พลิกความคิดให้กับครู ด้วยขณะนั้นศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ได้นำการศึกษาสมัยใหม่หรือการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) เข้ามาสอน เมื่อเรียนจบปริญญาตรี

แล้วก็ได้เป็นครูสอนอยู่ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ขณะที่มีอายุ ๒๖ ปี ในอัตราเงินเดือน ๑๕๐ บาท สอนได้ ๒ ปี ก็ได้ทุนไปเรียนต่อปริญญาโท ศิลปะ (จิตรกรรม) มหาวิทยาลัยอินดีอานา สหรัฐอเมริกา ที่นี้ ได้พลิกความคิดและแนวทางในการทำงานศิลปะของครูอีกครั้ง ครูอาร์ ได้เรียนกับอาจารย์ที่เป็นลูกศิษย์ศิลปินใหญ่ทางด้านนามธรรม (Abstract Art) เรียนกันด้วยวิธีสมัยใหม่ พลิกวิธีการเรียนศิลปะให้แปลกและแตกต่าง มีการสอนด้วยวิธีใช้เส้นรอบรูป (Contour Drawing) ใช้รูปและพื้น แทนที่จะเป็นการเขียนแบบแสงและเงาเพียงอย่างเดียว

ในระหว่างศึกษาที่มหาวิทยาลัยอินดีอานา ได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนศิลปวัตถุของประเทศไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกา โดยฝ่ายสหรัฐอเมริกา มีอาจารย์ของครูอาร์ คือ ธิดอร์โบว์ (Theodore Bowie) เป็นประธานโครงการ ส่วนฝ่ายประเทศไทยมี นายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นผู้อำนวยการโครงการ และ หม่อมเจ้าสุภัทราดิศ ดิศสกุล เป็นภัณฑารักษ์ ได้นำศิลปวัตถุจากไทยไปจัดแสดงที่สหรัฐอเมริกาในพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง ในหลายๆ เมือง เช่น อินดีอานา นิวยอร์ก บอสตัน โอไฮโอ แชนแพรนซิสโก ลอสแอนเจลิส ซีแอตเทิล แคลิฟอร์เนีย โดยครูอาร์ ได้ร่วมเดินทางไปในโครงการด้วย ทำให้มีประสบการณ์ในการศึกษาดูงานศิลปะตะวันตก ในพิพิธภัณฑ์หลายแห่งของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสศึกษา กับนักประวัติศาสตร์ศิลป์ชั้นนำของอเมริกา คือ เฮนรี่ อาร์โฮป (Henri R.Hope) และเอลเบิร์ต อี. เอลสัน (Elbert E.Elson) ซึ่งครูอาร์ เคยเล่าว่า “ผมเองภูมิใจที่ได้เรียนประวัติศาสตร์ศิลป์กับครูอเมริกันที่ยิ่งใหญ่มาก”

หลังจากจบปริญญาโทจากอเมริกา พ.ศ. ๒๕๐๔ ครูอาร์ได้กลับเข้าปฏิบัติราชการในตำแหน่งและสังกัดเดิม จนเกษียณอายุราชการ นอกจากประสบการณ์สอนในประเทศไทยแล้ว ยังมีประสบการณ์สอนในต่างประเทศด้วย โดยได้ไปสอนที่มหาวิทยาลัย อิลลินอยส์ สเตท ประเทศสหรัฐอเมริกา และได้ไปฝึกอบรมวิชาการออกแบบโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ณ ประเทศมาเลเซียอีกด้วย

ครูอาร์ได้จัดแสดงนิทรรศการทั้งในประเทศและต่างประเทศจำนวนไม่น้อย เช่น จิตรกรรมสีน้ำมัน Action Painting อิทธิพล American Expressionism เป็นครั้งแรกในเมืองไทย (พ.ศ. ๒๕๐๔) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวกำลังเป็นที่นิยมในอเมริกา ที่ A.U.A. Language Center พ.ศ. ๒๕๓๒ /นิทรรศการสีน้ำ “Women” Illinois State University U.S.A และที่ Thai Art Gallery, L.A., U.S.A /นิทรรศการ “Thailand Invitation Watercolor Exhibition ๒๐๐๔” สีลม แกลอรี่ /นิทรรศการธารศิลป์ รักษ์จิตรกร ครั้งที่ ๓-๕ (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๓) นิทรรศการชุดไฟไหม้ /ชุดคนสังเคราะห์ /ชุดรามเกียรติ์สมัยใหม่ และจิตรกรรมสีน้ำ วัด ทิวทัศน์ และผู้หญิง COLLIWOSPA (Colors, Light, Woman, Space) /นิทรรศการ “Drawing” ครั้งที่ ๔๔ กรุงเทพฯ (พ.ศ. ๒๕๔๙) เป็นต้น ล่าสุดในวาระครบรอบ ๘๘ ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ครูอาร์ ก็มีนิทรรศการ “Outside In อาร์ สุธิพันธุ์” ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (BACC) เมื่อเดือน พฤษภาคมที่ผ่านมา

นอกจากนั้น ครูอาร์ ยังเป็นผู้บุกเบิกการเขียนตำราด้านประวัติศาสตร์ศิลปะของประเทศไทย หนังสือเล่มแรก ที่เขียนคือ “ศิลป์นิยม” ท่านเขียนงานสาระวิชาการศึกษาไว้มากมาย อาทิ ศิลปะกับมนุษย์ เข้าใจจิตรกรรม ปรัชญาศิลปะ การออกแบบ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะที่มองเห็น การระบายสีน้ำ การวาดเขียน แบบฝึกปฏิบัติระบายสีน้ำ ทศศิลป์กับความงาม มนุษย์กับจินตนาการ ประสบการณ์สุนทรีย์จะสละความคิด พลังความคิดทัศนศิลป์ ฯลฯ อีกทั้งยังร่วมเขียนแบบเรียนศิลปศึกษา แบบเรียนทัศนศิลป์ศึกษา แบบเรียนศิลปนิยม แบบเรียนการวาดเขียน แบบเรียนจิตรกรรม ตลอดจนผลงานเขียนบทความและเอกสารประกอบการสอนและบทความทางด้านศิลปะปรากฏในสื่อต่างๆ เป็นจำนวนมาก

เกษียณอายุราชการ แต่ไม่เคยเกษียณจากการสอน

ครูอารี เกษียณอายุราชการ ตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ รวมระยะเวลาที่ปฏิบัติการสอนในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๓๔ ปี หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว ครูยังคงสอนมาโดยตลอด โดยการรับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษสอนในทุก ระดับชั้นตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ให้กับหลายสถาบัน รวมทั้งการสอนศิลปะตามอัธยาศัย ภายใต้ชื่อกลุ่ม “ศิลปะตามอัธยาศัย”

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เป็นศาสตราจารย์พิเศษ ในสาขาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และได้รับพระราชทานปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปี ๒๕๔๓ ครูอารีได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญบำเหน็จในราชการถึง ๙ ครั้ง โดยครั้งหลังสุดได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือกชั้น

ประถมาภรณ์ช้างเผือก (ป.ช.)

ในปี ๒๕๕๕ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศเกียรติคุณยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช ๒๕๕๕ โดยเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อรับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติ เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต

แม้วัยล่วงเลยมาถึง ๘๘ ปีแล้ว แต่ครูก็ยังมีไฟ และไม่เคยเกษียณจากงานสอน ครูอารีไม่ได้สอนลูกศิษย์ให้เป็นศิลปิน แต่สอนลูกศิษย์ให้เป็นครูศิลปะ ที่สามารถแก้ปัญหาในการทำงาน ในการสร้างสื่อการเรียนการสอน ที่สามารถดึงศักยภาพของเด็กที่สอนออกมา โดยการใช้นวัตกรรมเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ทำให้ผู้เรียนศิลปะมีความสุข ปัจจุบันครูอารีมีสานุศิษย์มากมาย ทั้งในระบบและนอกระบบ อาทิ วิรุณ ตั้งเจริญ อำนาจ เย็นสบาย นพพร ณ นครพนม นกุล ปัญญาดี เป็นต้น

คุณูปการอันยิ่งใหญ่ของ ครูอารี สุทธิพันธุ์

เมื่อจบเป็นมหาบัณฑิต ครูอารีกลับมาสอนและเริ่มเปิดศักราชใหม่แห่งวงการศึกษาศิลปะของไทย ในปีพ.ศ. ๒๕๑๑ ได้เปิดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีทาง “การศึกษาศิลปะ” หรือ “ศิลปศึกษา” เป็นหนทางสายใหม่ให้กับผู้ที่รักจะเรียนศิลปะอีกทาง ด้วยขณะนั้นสถาบันศึกษาศิลปะของไทย ต่างมีแนวทางชัดเจน วิทยาลัยเพาะช่าง ผลิตช่างและสร้างครูช่าง มหาวิทยาลัยศิลปากร ผลิตบัณฑิตผลิตศิลปิน วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร สร้างครูศิลปศึกษา ซึ่งครูเล่าว่า “ตอนนั้นขาดแคลนครูศิลปะ ได้รับบัญชาจากคุณสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้น ให้ผู้สอนศิลปะในโรงเรียนมัธยมศึกษาได้ปริญญาตรีให้หมด” จึงได้ผลักดันจนสามารถเปิดสอนระดับปริญญาตรีในการผลิตครูศิลปศึกษาเป็นแห่งแรกของประเทศไทย ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ในปี ๒๕๑๑

และเป็นผู้ขับเคลื่อนในการเปิดสอนระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกศิลปะ ภาควิชาศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปี ๒๕๑๙ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนมาเป็นสาขาวิชาออกแบบทัศนศิลป์ เพื่อผลิตผู้นำและผู้สร้างสรรค์งานธุรกิจโฆษณา สิ่งพิมพ์ ออกแบบผลิตภัณฑ์ เป็นต้น การรับนักศึกษาใช้วิธีรับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษา ปีที่ ๕ สายวิทยาศาสตร์ โดยไม่ได้รับสายศิลป์หรือสายอาชีพวะเหมือนที่ผ่านมา ด้วยเหตุผลคือต้องการคนมีความรู้และมีเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาเรียนศิลปะ โดยใช้เงื่อนไขการสอบเข้าตามคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผู้สอบเอ็นทรานซ์ได้ลำดับที่ ๑-๖๐ ได้ไปเรียนที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนผู้สอบได้ลำดับที่ ๖๐-๙๐ ได้เข้าเรียนในสาขาวิชาเอกศิลปะนี้

นอกจากนี้ยังเป็นผู้ร่วมขับเคลื่อนในการเปิดสอนระดับปริญญาโทการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ และเปิดสอนรุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘

นับว่าครูอารี เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการวางรากฐานศิลปศึกษาของประเทศไทย ผลักดันให้เกิดการยกฐานะวิชาชีพครูศิลปะจากประกาศนียบัตรเป็นปริญญาบัตร เมื่อผลิตครูศิลปศึกษาได้จำนวนมาก ลูกศิษย์ที่ไปอยู่ในแต่ละวิทยาลัยครูปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏ ก็พัฒนาตนเองเปิดวิชาเอกศิลปะกันทั่วประเทศ ครูศิลปะในประเทศไทยจึงพอเพียงและเป็นความก้าวหน้าในวิชาการศิลปศึกษามากยิ่งขึ้น นั่นคือคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของครู

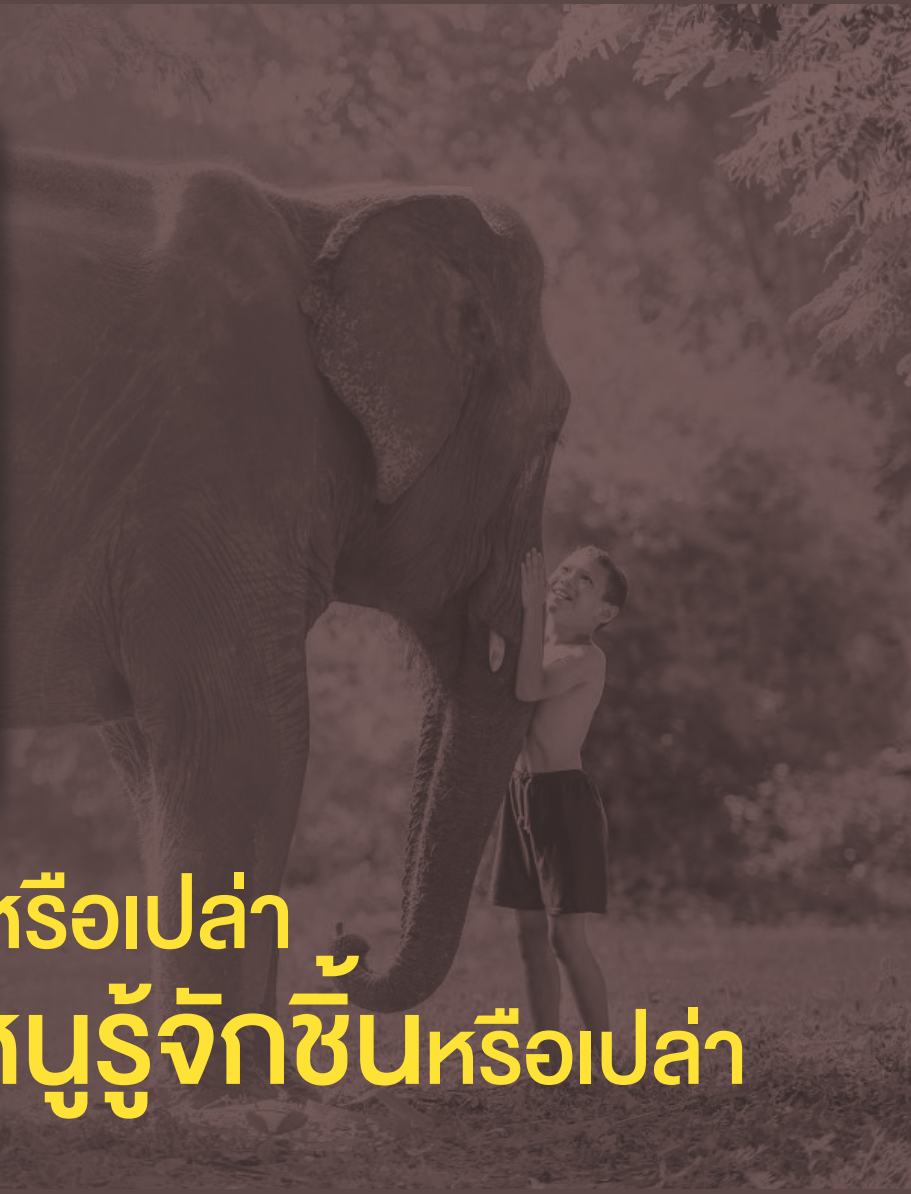
“เมื่อผมเป็นครู ผมก็อยากให้นักเรียนมากที่สุด ให้เขาไปเถอะ ทำไมนะหรือ เพราะผมเกิดมาคนเดียว ผมจะต้องสอนอยู่สม่ำเสมอ เพื่อให้รู้ว่าผมยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการไปสอนในตอนนี้อะไรจะหวังอะไรทั้งสิ้น ให้เขาทั้งนั้น”

“ศิลปะเพื่อสังคม” ในแบบ ครูศิลปะ “อารี สุทธิพันธุ์”

ครูอารี เป็นผู้ที่มิมีบทบาทอย่างสูงต่อวงการศิลปะและการศึกษาศิลปะสมัยใหม่หลังจบการศึกษา MFA (painting) จากสหรัฐอเมริกาเป็นคนแรกของประเทศไทย ท่านได้นำแนวทางการเรียนศิลปะแนวใหม่เข้ามาบุกเบิกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเรียนการสอนศิลปะในวงกว้าง โดยนำวิธีการสอนที่เรียกว่า The Natural Way to Draw & Painting มาสอน เป็นการวาดภาพจากนอกเข้าไป (Outside-in) ใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือ Child Center ครูอารีเคยกล่าวไว้ว่า “ผมคือครูศิลปะไม่ใช่ศิลปิน ผลงานที่ทำเพื่อค้นคว้าทดลองไปใช้ในการเรียนการสอน” และ “ผลงานของผมคือลูกศิษย์ไม่ใช่ภาพเขียน” เมื่อมารวบรวมผลงานของลูกศิษย์ที่ครูอารีได้สอนแล้วจึงพบว่าลูกศิษย์ครูอารีออกไปสร้างผลงาน สร้างความเปลี่ยนแปลง จนโด่งดัง ได้รับรางวัลและการยอมรับทั้งในระดับประเทศและระดับโลกมากมายถึง ๔ วงการ คือ ๑.วงการศึกษาศิลปะ ๒.วงการศิลปะ ๓.วงการออกแบบ ๔.วงการครีเอทีฟและโฆษณา และยังแตกหน่อไปถึงเรื่องการศึกษานวัตกรรม ซึ่งยังคงส่งพลังอย่างต่อเนื่องถึงทุกวันนี้ นับเป็นคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ที่ท่านได้ช่วยสร้างและพัฒนาบุคลากร (Human Capital) ให้กับประเทศชาติได้อย่างสำเร็จดียิ่งกว่า ๖๐ ปีของการเป็นครู นับได้ว่าครูอารี สุทธิพันธุ์ เป็นต้นแบบของครูศิลปะที่ทำงานศิลปะเพื่อสังคมอย่างแท้จริง”

คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ในวัยเด็ก

หนูรู้จักช้างหรือเปล่า หนูรู้จักซีปหรือเปล่า

“ช้าง ช้าง ช้าง หนูรู้จักช้างหรือเปล่า
ช้างมันตัวโตไม่เบา จมูกมันยาวเรียกว้างวง
สองเขี้ยวข้างงวง*เรียกว้างงา มีหูมีตาหางยาว”
(*หมายเหตุ: เนื้อเพลงเดิมเขียนว่า สองเขี้ยวยาวกลวง)

ชัง

๘ ๘ ๘ ๘๖ ๕๖ ๘ ๔
 ชัง ชัง ชัง ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖

๘ ๖ ๕ ๖ ๕ ๕ ๔๒ ๔๔ ๕๖ ๖๖
 ชัง ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖

๔ ๕ ๔ ๔ ๕ ๕ ๕๖ ๕๖ ๕๖ ๕๖
 ชัง ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖ ๗๖

“เพลงช้าง” บทเพลงฮิตที่สุดเพลงหนึ่งที่เป็นความทรงจำร่วมของสังคมไทย โดยเฉพาะเด็กไทยรุ่นแล้วรุ่นเล่า ร้องเล่นเต้นรำกันอย่างสนุกสนาน ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนานเกือบหกศตวรรษ ด้วยความลงตัวของทั้งภาษาจินตนาการที่สร้างเป็นเนื้อเพลงและจังหวะทำนองที่สนุกจดจำง่าย จุดประกายให้ผู้คนจำนวนมากหันมาสนใจสิ่งที่เรียกว่า “ดนตรีไทย” นอกจากนี้ “เพลงช้าง” ได้รับการยกย่องคัดเลือกเป็นเพลงสำคัญของกลุ่มประเทศภาคพื้นเอเชียโดยศูนย์วัฒนธรรมเอเชียแห่งยูเนสโก (ACCU : Asian Cultural Centre for UNESCO) อีกด้วย

นี่คือหนึ่งในผลงานสำคัญของคุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลงเขียนเพลงช้างจากทำนองเพลงไทยเก่าสำเนียงพม่า ชื่อ “พม่าเขว” เพื่อเป็นเพลงร้องสำหรับเด็กให้กับโครงการ “วิทยุโรงเรียน” ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ใช้เป็นบทเรียนในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้นักเรียนได้รู้จักและซาบซึ้งในวัฒนธรรมไทยที่ส่งเสียงผ่านคลื่นวิทยุไปยังห้องเรียนทุกหัวระแหงในประเทศไทย และกลายมาเป็นเพลงที่นำไปร้องกันอย่างแพร่หลายในสาธารณะ เป็นที่ถูกใจทุกเพศทุกวัยตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้ใหญ่

นอกจากเพลงช้าง ยังมีบทเพลงเกิดใหม่สำหรับเด็กนักเรียนอีกมากมายหลายร้อยเพลงที่สร้างสรรค์โดยคุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง และกรรมการการจัดทำบทเรียนทางวิทยุโรงเรียนวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ ทำนองเพลงเลือกสรรมาจากเพลงไทยเดิม เพลงพื้นบ้าน เพลงสากลที่เหมาะสมกับเด็ก หรือทำนองเพลงที่แต่งขึ้นมาใหม่ คำร้องใหม่ของเพลงใช้ภาษาร่วมยุคสมัยปัจจุบัน เนื้อหาที่ทั้งประเภสอนจริยธรรม ระเบียบประเพณีที่ดั่งามสอนให้รัก ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สอนพื้นฐานความรู้ใน

ชีวิตประจำวัน สอนความรู้ระดับสากล สอนความรู้ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา ธรรมชาติศึกษา ฯลฯ ตัวอย่างผลงานเด่นของคุณหญิงชั้น เช่น ต้นข้าว (ทำนองลาวต่อนก) มิตรดี (ทำนองเขมรขอทาน) รูปเทียนทอง (ทำนองลาวเสียงเทียน) ช้ามถน (ทำนองพม่าเขว) ขวา (ทำนองบุญเขวซ็อค) จันทร์วันเพ็ญ (ทำนองมอญกละ) เป็นต้น เพลงเหล่านี้เป็นมรดกที่ทรงคุณค่าที่ท่านฝากไว้ในสังคมไทยในฐานะของครูดนตรีไทย ผู้ที่สร้างแรงบันดาลใจและสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาให้แก่เด็กไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง

ความรู้ความสามารถของคุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง เป็นผู้ที่มีฝีมือโดดเด่นในด้านดนตรีไทย รอบรู้ในศาสตร์ของดนตรีนาฏศิลป์ที่ได้รับการปัมเพาะขัดเกลามาจากบิดาของท่านคือ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และโอกาสของการที่ได้สัมผัสกับครูบาอาจารย์จากทั้งวงการดนตรี วงการละคร ของกรมมหรสพในอดีต จนถึงยุคของการติดตามบิดาไปสอนดนตรีตามโรงเรียนต่างๆ และสามารถย้ายมาสอน หล่อหลอมให้เป็นผู้แตกฉานการปฏิบัติบรรเลงเครื่องดนตรีได้รอบวง การสร้างสรรค์งานเพลงใหม่ทั้งในรูปแบบอนุรักษ์นิยมและรูปแบบที่พัฒนาในสังคมอย่างเหมาะสม การค้นคว้าความรู้ทางดนตรี ชำระโน้ตเพลงบันทึกสาระประโยชน์ทางดนตรีไว้เป็นเอกสารตำรามากมาย และที่โดดเด่นมากอีกด้านคือความเป็นครู เป็นผู้ให้ตลอดชีวิตทุ่มเทอุทิศกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์สินส่วนตัว และเวลาตลอดชีวิตของท่าน พากเพียรพยายามปลูกปั้น สร้างสรรค์ศิษย์จำนวนมากมาเพื่อทำหน้าที่ผู้สืบต่อไว้ ด้วยเจตนารมณ์อันแน่วแน่และแรงกล้า ที่จะสืบทอดบารุงรักษาศิลปะดนตรีไทยไว้เป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

ขออนุญาตกล่าวถึงประวัติของท่านอย่างย่อ คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๙ ปีมะเมีย ที่บ้านหน้าวังบูรพาภิรมย์ กรุงเทพฯ เป็นบุตรของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และนางโชติประดิษฐไพเราะ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๗ คน คือ

๑. ด.ญ. สร้อยไข่มุกด์
๒. ด.ญ. ศุภรัตรา
๓. คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง
๔. นางมหาเทพกษัตริย์สมุท (บรรเลง สาคริก สมรสกับ พระมหาเทพกษัตริย์สมุท เนื่อง สาคริก)
๕. ด.ช. ศิลปสราวุธ
๖. นายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง (สมรสกับนางสาวลัดดา สารตายน)
๗. นางชัชวาลย์ จันทร์เรือง (สมรสกับนายกุ่มท จันทร์เรือง) และมีน้องร่วมบิดากับนางฟู ศิลปบรรเลง (มีศักดิ์เป็นน้า) ๔ คน คือ

๑. นางเร่งงานรัตรุุด (ภัลลิกา รุทรวนิช ศิลปบรรเลง สมรสกับเจ้าเร่งงานรัตรุุด)
๒. นายขวัญชัย ศิลปบรรเลง (สมรสกับนางสาววิมล จำมาลี)
๓. น.อ. (พิเศษ) สมชาย ศิลปบรรเลง ร.น. (สมรสกับเภสัชกรหญิง ฉวีวรรณ เปรูนาวิน)
๔. นายสนั่น ศิลปบรรเลง (สมรสกับนางสาวนพคุณ ลากเอนก)

คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง สมรสกับ นายประสงค์ ไชยพรรค (น.บ., เนติบัณฑิต) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีทายาทคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มจรุส (ไชยพรรค) วิสุทธกุล

ประวัติการศึกษา

คุณหญิงขึ้นจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ แผนกภาษา (อังกฤษและฝรั่งเศส) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ จากโรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รับประกาศนียบัตรครูประถม (ป.ป.) พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบได้ชุดวิชาเศรษฐศาสตร์ ชุดครูมัธยม พ.ศ. ๒๔๗๗ สอบได้ชุดวิชาดุริยางค์สากล ชุดครูมัธยม พ.ศ. ๒๔๗๘ สอบได้ชุดวิชาภาษาไทย ชุดครูมัธยม พ.ศ. ๒๔๗๙ ประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) และได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุริยางค์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ นอกเหนือจากการศึกษาในระบบ ยังได้สั่งสมความรู้วิชาชีพอิสระด้านต่างๆ อยู่ตลอดเวลา อาทิ วิชาการฝีมือเรียนกับคุณครูนิล และคุณหญิง ศรีธรรมราช (เป้า วิมุกตายน) การเขียนลายกนกศิลปะลายไทย เรียนกับหลวงวิศาลศิลปกรรม การดนตรี เรียนกับท่านบิดาคือ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เดี่ยวซอด้วง เรียนกับท่านครูพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ซอสามสาย เรียนกับเจ้าเทพกัญญา บุรณพิมพ์ ดนตรีสากล (ทฤษฎีในตสากล) เรียนกับพระเจนดุริยางค์-คุณครูโฉลก เนตตสูต การขับร้องในตสากล เรียนกับหลวงประสานบรรณวิทย์ และคุณครูนันทน์ ทรรทรานนท์ เรียนไวโอลินกับคุณครูกิจ สารากรณ์ และได้รับมอบเป็นผู้อ่านโองการพิธีไหว้ครู จากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตั้งแต่ ปี ๒๔๙๖ และสืบทอดหน้าที่การไหว้ครูมาจนตลอดชีวิตของท่าน

ครอบครัวของคุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง ที่บ้านบาตร

ประวัติการทำงาน

เริ่มต้นเป็นข้าราชการครู สังกัดกรมวิสามัญศึกษา โรงเรียนเบญจมราชาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๘ ย้ายโอนไปรับราชการกรมศิลปากร ร่วมก่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางค์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ปัจจุบัน) กรมศิลปากร เป็นผู้วางหลักสูตรการดนตรีขับร้องและนาฏศิลป์ ตลอดจนการฝีมือที่เกี่ยวกับการแสดงละคร ในขั้นแรกเป็นผู้สอนเองแทบทุกวิชา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ดนตรีไทย ดนตรีสากล และการช่างฝีมือ ยกเว้นวิชานาฏศิลป์และช่างศิลป์ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้าน คุณหญิงขึ้นเคยเป็นผู้ควบคุมด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยไปแสดงเผยแพร่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๘๖ เข้าทำงานประจำแผนกกองการสังคีต พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นหัวหน้าแผนกนาฏศิลป์ พ.ศ. ๒๔๙๗ ย้ายโอนไปรับราชการสังกัดกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ วิทยาลัยครูพระนคร (วังจันทร์เกษมและบางเขน) พ.ศ. ๒๕๐๕ ย้ายโอนไปเป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยครูธนบุรี พ.ศ. ๒๕๐๗ บรรจุตำแหน่งข้าราชการชั้นเอกจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๘ จึงลาออกจากราชการเพื่อรับบำนาญก่อนเกษียณอายุราชการ

คุณหญิงขึ้นได้อุทิศเวลาในชีวิตให้กับการสอนดนตรีไทยกับศิษย์หลายสถาบันการศึกษา อาทิ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตทับแก้ว ชมรมดนตรีไทย ส.จ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนนายเรือสมุทรปราการ สอนดนตรีไทยที่ครุสภาตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามัคยาจารย์สมาคม วิทยาลัยครูพระนคร วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โรงเรียนบวรนิเวศ โรงเรียนศรีอยุธยา โรงเรียนเทพศิรินทร์ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนวัดคณิกาผล ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้ทำหน้าที่เป็น

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจวิทยานิพนธ์และผลงานวิชาการของอาจารย์ที่ขอตำแหน่งวิชาการสาขาวิชาดนตรีและนาฏกรรม เป็นที่ปรึกษาและคณะกรรมการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่ดนตรีไทย สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ เป็นคณะกรรมการทำสารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ราชบัณฑิตยสถาน กรรมการสอบไล่วิชาดนตรี กองส่งเสริม กระทรวงศึกษาธิการ กรรมการสอบคัดเลือกบรรจุครูเข้ารับราชการเกี่ยวกับวิชาดนตรี เป็นกรรมการ อ.ศ.ร. ของครุสภา เป็นหัวหน้าวงดนตรี “ศรทอง” ไปบรรเลงออกอากาศวิทยุ อ.ส. ในพระที่นั่งอัมพรสถานติดต่อกันหลายปีจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๔ ริเริ่มและส่งเสริมการจัดงาน “ดนตรีไทยมัธยมศึกษา” โดยโรงเรียนบวรนิเวศเป็นแกนนำ และพัฒนาเป็นงานมหกรรมดนตรีไทยมัธยมศึกษาต่อจากนั้นมาอีกหลายปี พ.ศ. ๒๕๘๖ ร่วมก่อตั้งโรงเรียนผกาวิไลนาฏดุริยางค์ กับน้องชาย อาจารย์ประสิทธิ์ และคุณลัดดา ศิลปบรรเลง น้องสะใภ้ พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในวาระครบรอบร้อยปีเกิดของท่านบิดา และจัดกิจกรรมส่งเสริมดนตรีไทยในนามมูลนิธิฯ มากมาย อาทิ จัดประกวดดนตรีไทยเพื่อความมั่นคงของชาติ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๘ โครงการส่งเสริมศิลปะดนตรีไทยเพื่อเยาวชนของชาติในโอกาสเฉลิมฉลองพระชนมายุหกสิบพรรษาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. ๒๕๓๐ จัดประกวดดนตรีไทยรางวัลศรทองระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา

คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง (ฆ้องวง)
นางมหาเทพกษัตริย์สมุท (บรรเลง ศิลปบรรเลง สาคริก) (ขลุ่ย)

“สรหรือเสียงดนตรีจะไพเราะเพราะพริ้งสักปานใด ไข้จะคง
บรรเลงอยู่ตลอดไป ต้องมีเวลาขบลง ถ้าผู้ฟังจะนึกน้อมนำ
เข้ามาเทียบกับหลักความจริงของธรรม ว่าทุกสิ่งเมื่อเกิดแล้ว
ต้องแตกดับไปเป็นธรรมดา เวกเช่นชีวิตมนุษย์และสัตว์ เมื่อมี
เกิดก็มีตายเป็นการแน่นอน อาจทำให้เกิดความสังเวช สลดใจ
ได้สติคิดพิจารณา ไม่มีความประมาท เร่งกระทำความดี
ไม่กระทำความชั่ว เตือนให้หมั่นระลึกถึงคำสั่งสอนของ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า สังขารทั้งหลายนั้น มีความ
เสื่อมโทรมไปตามธรรมชาติ เพื่อความไม่ประมาทจงหมั่น
ประกอบกรกุศลและคุณงามความดี เพื่อเป็นสมบัติติดตนไป
ในกาลข้างหน้าและภพหน้า”

ธันวาคม ๒๕๖๖

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินส่วนพระองค์ ทรงเยี่ยมฯ คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง
ที่โรงพยาบาลรามธิบดี ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

ผลงานทางการสร้างสรรค์ดนตรี

แต่งเพลงให้แก่รายการบทเรียนทางวิทยุโรงเรียนในชุดวิชา “ดนตรีนาฏศิลป์” จำนวนมาก บทเพลงหลายเพลงบรรจุอยู่ในหลักสูตรขับร้องของกระทรวงศึกษาธิการ เพลงสำหรับเด็กเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายคือ “เพลงช้าง” ได้รับยกย่องคัดเลือกเป็นเพลงจากประเทศภาคพื้นเอเชียด้วยเพลงหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีเพลงไทยตามแบบฉบับที่ท่านแต่งไว้หลายเพลง เช่น ลาวสองคอนเถา และเพลงประกอบละครคณะผกาวัลลี ที่น่าสนใจคือมีผลงานการออกแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายให้กับละครอิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการจำนวนมาก เมื่อครั้งยังปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่โรงเรียนนาฏดุริยางค์ กรมศิลปากร นอกจากนั้นคุณหญิงชั้นยังเป็นผู้บรรจุเพลงใส่ทำนอง และควบคุมการร้องเพลงของละครหลวงวิจิตรวาทการทุกเรื่อง ได้ขอให้หลวงประดิษฐไพเราะบิดาแต่งเพลงประกอบละคร ทั้งเพลงออกไทย เขมร พม่า มอญ ลาว และจีน ทำให้เกิดเพลงใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายเพลงจากการแสดงละครชุดนั้น งานเขียนด้านวิชาการของคุณหญิงชั้น ที่รู้จักกันแพร่หลายคือ ศิลปะของการสอนดนตรีและละคร ซึ่งมีเรื่องความรู้ทั่วไปในการดนตรีไทยของวิเชียรกุลตันท์ รวมอยู่ด้วย ซึ่งต่อมาหนังสือเล่มนี้ใช้อ่านประกอบในโรงเรียนมัธยมแบบประสม พ.ศ. ๒๕๑๕ อีกเล่มหนึ่งคือ คู่มือครูศิลปศึกษาวิชาขับร้อง-ดนตรี ประโยคมัธยมศึกษาดอนตันของกรมวิชาการ

คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งหัวใจล้มเหลว เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้มอบ

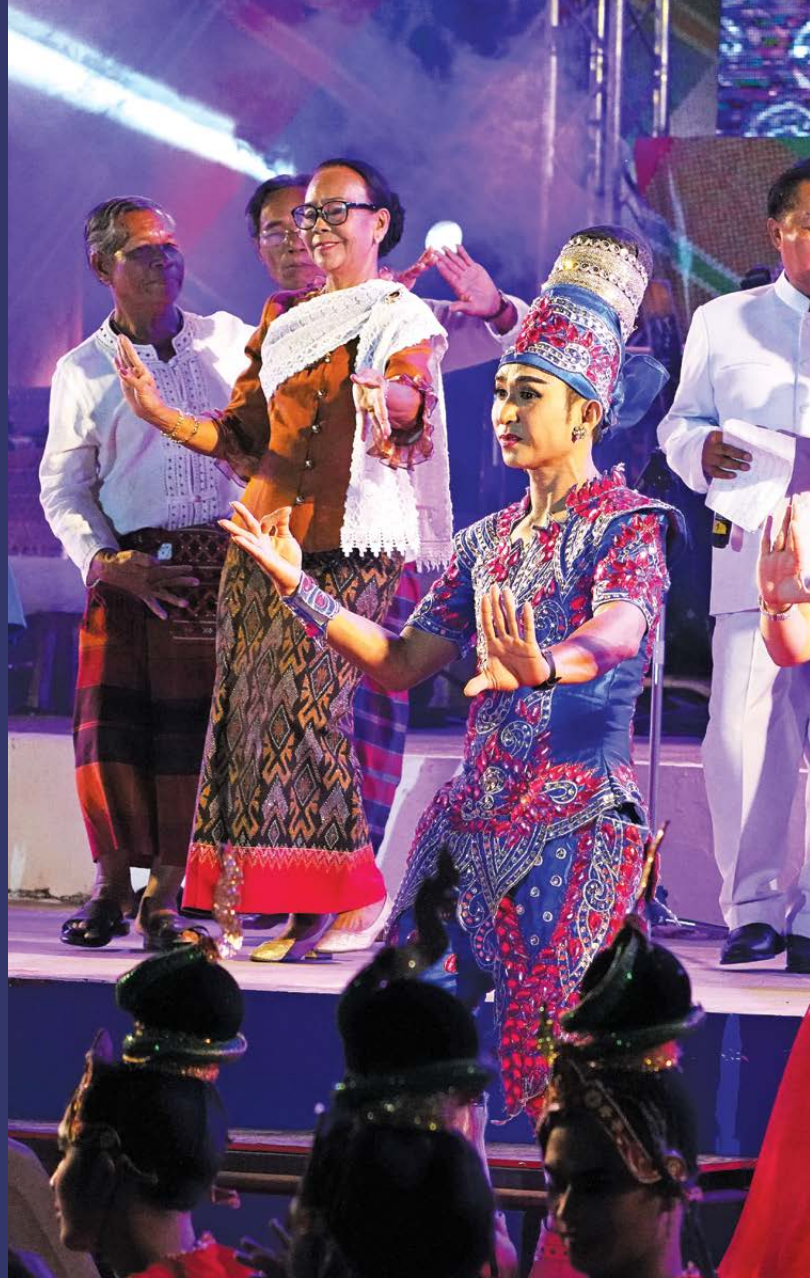
ดวงตาให้สภากาชาดไทย อุทิศศพให้โรงพยาบาลศิริราชเพื่อการศึกษาทางการแพทย์ และวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ณ วัดเทพศิรินทราวาส ถือเป็นวันเดียวและเมรุเดียวกันกับที่พระราชทานเพลิงศพบิดาคือหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๙๘ ห่างกัน ๓๖ ปี ในช่วงเวลานี้ คุณหญิงชั้นได้พากเพียรก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ หลังจากท่านครูได้เสียชีวิตไปแล้ว ๒๖ ปี (๒๕๙๘) และตัวท่านเองได้มีชีวิตเห็นความสำเร็จก้าวหน้าของมูลนิธิ ต่อมาอีกถึง ๗ ปี (๒๕๒๔-๒๕๓๑) เกียรติประวัติสูงสุด คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พ.ศ. ๒๕๓๐ 🇹🇹

หมอลำ

การแสดงแห่งชีวิต จิตวิญญาณอีสาน

หากเชื่อมั่นว่า โขน คือที่สุดแห่งนาฏยศาสตร์ไทย และ โนรา คือที่สุดแห่งทักษิณนาฏยศาสตร์ ในระดับเดียวกัน หมอลำ ก็คือที่สุดแห่งศาสตร์และศิลปะด้านการแสดงของอีสาน และหากยิ่งเชื่อมั่นว่า โขน จะไม่มีวันสูญหายไปจากหัวใจของคนไทย และโนราก็จะไม่มีวันสิ้นสลายไปจากชีวิตคนปักษ์ใต้ หมอลำ ก็เป็นเช่นเดียวกันคือ จะไม่มีวันสูญหายไปจากลมหายใจของคนอีสาน แต่ทั้งหมดนั้นทุกอย่างทุกประการที่กล่าวมา ถึงเวลาแล้วที่เราคนไทยรุ่นปัจจุบันนี้ จะต้องหาแนวทางในการช่วยกันรักษารักษาไว้ มิฉะนั้นหากปล่อยให้ทุกสิ่งเดินหน้าไปตามยถากรรม ก็ไม่แน่เหมือนกันว่า ความเชื่อมั่นทั้งหลายข้างต้นนั้นจะกลายเป็นเพียงความเชื่อมั่นในความฝันไปหรือไม่

ชุมนุมพระเอกหมอลำขึ้นเทพ
ในงานหมอลำคารินีวัล ๒๕๖๑ จังหวัดขอนแก่น

พระเอก-นางเอกหมอลำคณะหนึ่งในสยาม

หมอลำ คือ คำประสมจากสองคำ คำว่า หมอ หมายถึง ผู้ทรง
ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กับคำว่า ลำ อันหมายถึง การร้องขับ
ลำนำอันมีแบบแผนและมีท่วงทำนองอันไพเราะ ซึ่งพอรวมคำว่า
หมอลำเข้าด้วยกันแล้วก็มีความหมายเป็นอีกสองนัยยะนั่นคือ
หมอลำ เป็นคำเรียกขาน ศิลปะการแสดงและการขับร้องเพลงพื้นบ้าน
อันเป็นอมตะของภาคอีสานนี้ และอีกนัยยะหนึ่งคือ คำเรียกขาน
ผู้แสดง ศิลปะการแสดงอันสำคัญชนิดนี้ ไม่จำกัดว่าเป็นผู้ใหญ่
หรือผู้ชาย จะเป็นเด็ก หรือผู้ใหญ่ มีชื่อเสียงหรือยังไม่มีชื่อเสียง
ก็เรียกรวมๆ กันว่า หมอลำ ทั้งสิ้น

๑ หมอลำ แบบของชาวผู้ไท กาฬสินธุ์
๒ หมอลำเรื่อง ในวันนี้มีทางเครื่อง
สวยงาม เครื่องแต่งตัวราคาแพง
ไม่ต่างกับนักแสดงคาบาเรตโชว์

ความเป็นมาของหมอลำ

หมอลำ กำเนิดขึ้นเมื่อใดไม่มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่หมอลำอาจจะเกิดขึ้นจากสองส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรก เกิดขึ้นในพิธีกรรมทางศาสนา เป็นการสวดวอนขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของผู้คน หรือเป็นการอ่านหนังสือ และคัมภีร์โบราณ ที่ว่าด้วยในพิธีกรรมต่างๆ หรือการนำเรื่องราวในหนังสือ ในคัมภีร์ทั้งหลายมาอ่านแก่ผู้ฟัง แรกเริ่มอาจจะอ่านด้วยถ้อยคำธรรมดา แต่เพื่อเพิ่มเติมให้น่าฟัง เพิ่มพลังให้มีความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ จึงเติมจังหวะจะโคน คำคล้องจอง ท่วงทำนองและเติมเสียงดนตรีเพิ่มบรรยากาศเป็นส่วนประกอบเข้าไปอีก

ส่วนที่สอง เกิดขึ้นจากกิจกรรมภาคกลางคืนของชุมชน ในอีสานแทบทุกบ้านมักจะมีการรวมตัวตั้งวงพูดคุยสารทุกข์สุกดิบ มีมุขเล่าเรื่องต่างๆ ตบท้ายด้วยเกร็ดที่น่าสนใจ เช่น เหตุการณ์พิเศษประจำวัน นิทาน นิยาย และวรรณกรรมต่างๆ มุขเล่าเกร็ดต่างๆ นี้แหละที่จะพัฒนาต่อไปขึ้นเป็น หมอลำ

เมื่อมีคนเล่าเก่งๆ คนฟังก็มารุมฟัง ส่วนคนเล่าก็ชักสนุก จึงมีการพัฒนาวิธีเล่าเรื่องให้มีลีลาลูกเล่นที่แพรวพราวขึ้น ต่างๆ นานา ในที่สุดจึงมีการตามหาคนเล่าเรื่อง ไปเล่าเรื่อง ที่นั่นที่นี้ ส่วนคนเล่าเรื่องมีคนตามไปเล่าเรื่องก็ไป พอไม่มีคนตามก็หาที่ไปเล่าเรื่องเองก็ได้ จึงมีการพัฒนาการไปพร้อมๆ กัน ทั้งสองด้าน กลายเป็นมีนักเล่าเรื่องอาชีพเกิดขึ้น

พัฒนาการของการเล่าเรื่องก็คือ ทำให้การเล่าเรื่องน่าฟัง ยิ่งๆ ขึ้นไป จากการนั่งเล่ากลายเป็นยืนเล่า จากเล่าเรื่องเรียบๆ ก็กลายเป็นการเล่าที่มีสำนวนลีลามีการทำท่าทางประกอบ

เพิ่มเติมลำนำทำนองเสียงสูงต่ำที่ไพเราะ มีแบบแผนมีความคล้องจอง กลายเป็นการเล่าเรื่องด้วยบทกวี เป็นฉญาอีสานต่างๆ ไปๆ มาๆ แค่เกร็ดอย่างที่ว่าก็ไม่พอเพียงจึงมีการเล่าเรื่องยาว เรื่องที่นำมาเล่าจะให้อรรถรสต้องเป็นเรื่องราววรรณกรรม เช่น เรื่องการะเกด ลินไซ เป็นต้น ผู้เล่าเพียงแต่เล่า ไม่ออกท่าออกทางก็ไม่สนุก จึงต้องยกไม้ยกมือแสดงท่าทาง เป็นพระเอกนางเอก เป็นนักรบไปด้วย เป็นต้น พอเล่นเป็นเรื่องแล้วก็เลยต้องหาเครื่องดนตรีประกอบ เช่น ซุง ซอ ปี่ แคน โดยเฉพาะ แคน นี้สำคัญกว่าอื่นๆ เพราะจะมีความผูกพันกับหมอลำต่อไปอย่างยาวนาน

และที่สำคัญมากๆ อีกอย่างหนึ่งก็คือ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น ผู้แสดงมีเพียงแต่ผู้ชายอย่างเดียวก็ดูไม่มีความสุข จึงมีผู้หญิงมาแสดงประกอบ และเมื่อมีผู้หญิงเข้ามาร่วมวงตรงนี้แหละที่ทำให้หมอลำกลายเป็นการแสดงที่สมบูรณ์แบบ เพราะเมื่อผู้หญิงเข้ามาเรื่องราวต่างๆ ก็หลากหลายมากขึ้น เช่น เรื่องเกี่ยวพาราสี เรื่องชิงดีชิงเด่น ยาด (แย่ง) ชู้ยาดผัวกัน เรื่องโจทย์ เรื่องแก้ เรื่องประชัน เรื่องตลกไปกษา จึงเป็นการลำครบรสสมบูรณ์แบบ เป็นศิลปะการแสดงอย่างที่เรเรียกกันว่า หมอลำ ต่อไปนั่นเอง

๓ นางเอกหมอลำรุ่นใหม่
กับด้านหลังพระเอก-นางเอก
หมอลำรุ่นลำเพลินเฟื่องฟู

๔ พระเอกหมอลำรุ่นใหม่ ๆ
วันนี้หล่อม้าไม่แพ้ดาราทีวี

๕ หมอลำชิง มาชิงกลางถนน
ในเมืองขอนแก่น

ประเภทของหมอลำ

หมอลำ มีมากมายหลากหลายประเภท แต่แบ่งใหญ่ๆ ได้เป็น ๒ ประเภทคือ หมอลำที่แสดงเพื่อความบันเทิง ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำเรื่อง ลำเต้ย และหมอลำเพลิน เป็นต้น ซึ่งหมอลำแต่ละประเภทจะมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น หมอลำกลอน เป็นการโต้ตอบกลอนสด คล้ายการแสดงลำตัดทางภาคกลาง มีผู้แสดงเป็นคู่ ชายกับชาย หรือชายกับหญิง ลำโต้ตอบกัน เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวของประเพณี ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ เรื่องราวประวัติศาสตร์ การเมืองนิทานพื้นบ้าน คติธรรม โดยใช้แคนเป็นดนตรีประกอบ ส่วนหมอลำเรื่อง จะเป็นการลำเล่าเรื่องนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น หมอลำเพลิน เป็นกลอนลำที่มีทำนอง จังหวะเร็ว สนุกสนาน ไม่มีการเอื้อนเสียง ให้ความความครึกครื้นเข้ากับลีลาการเต้น โดยได้รับอิทธิพลจากเพลงลูกทุ่งและเพลงไทยสากล ลำเต้ย เป็นกลอนลำที่มีทำนองสั้น กระชับกระฉ่ง ไม่เอื้อนเสียง ทำนองแสดงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนาน ส่วนใหญ่ใช้เกี่ยวพาราสี เป็นต้น

ประเภทที่สอง หมอลำที่แสดงในพิธีกรรม ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำเหยา เป็นการลำที่มีจุดประสงค์ ๒ ประการคือ รักษาคนป่วย หรือพยากรณ์ดินฟ้าอากาศ ทำนองจะเป็นจังหวะสั้นบ้าง ยาวบ้าง ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลัก เนื้อหากลอนลำจะเป็นการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หมอลำอัญเชิญมา โดยหมอลำมีคนเดียว และอาจมีบริวารเป็นผู้ฟ้อนรำประกอบลีลา การฟ้อนไม่มีแบบแผนแน่นอน เป็นต้น

วิวัฒนาการของ หมอลำ

นอกจากหมอลำจะแบ่งเป็น ๒ ประเภทกว้างๆ ดังที่มาแล้ว หมอลำ ยังอาจจะแบ่งออกตามวิวัฒนาการของหมอลำเองอีกด้วย

หมอลำพื้น เป็นหมอลำรุ่นแรกๆ เป็นการลำเล่าเรื่องหรือนิทาน หรือคำสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีลักษณะแสดงเป็นการลำเดี่ยวหรือลำคนเดียว ส่วนใหญ่เป็นหมอลำผู้ชายโดยมีแคน เป็นเครื่องดนตรีประกอบ เรื่องที่นำมาเล่ามักเป็นวรรณกรรม เช่น เรื่องการะเกด ลินไซ และนิทานชาดก ฯลฯ ในการลำผู้ลำจะใช้ผ้าขาวม้าเป็นอุปกรณ์ประกอบในการแสดงท่าทาง เป็นพระเอกนางเอก หรือเป็นนักรบตามเนื้อเรื่อง

จากลำพื้นมีวิวัฒนาการต่อมาเป็นการลำคู่ ซึ่งได้แก่ การลำ ๒ คน ชายกับชาย หรือ ชายกับหญิง จนประมาณปี พ.ศ.๒๔๙๔ การลำระหว่างชายกับชายจึงเลิกไป เหลือแต่การลำชายกับหญิง มาจนถึงปัจจุบัน หมอลำคู่ที่มีชื่อเสียงรุ่นแรกๆ ได้แก่ หมอลำคุณ (ชาย) และหมอลำจอมศรี (หญิง) ชาวอุบลราชธานี นอกจากนี้ยังมีหมอลำทองมาก จันทะลือ (หมอลำภูทาทาย) หมอลำเคน ดาหลา (ชาย) เป็นต้น หมอลำคู่ ยังมีวิวัฒนาการต่อไปอีกเป็นการ ลำต่อกลอน ลำทวย (หรือ ทายใจทย์) ซึ่งผู้ลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบดี สามารถตอบโต้ หักล้างเหตุผลกันได้ดี ต่อมา มีการเพิ่มผู้ลำขึ้นมาอีกหนึ่งคน เป็นชายหรือหญิงก็ได้ และการลำก็จะเปลี่ยนไปเป็นเรื่อง ชิงรักหักสวาท ยาดขี้ยาดผัว เรียกว่า ลำชิงขู้ เป็นต้น

ฟ้อนवादทำ พระเอกหมอลำ
ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นเยี่ยมของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์

แล้วจากการลำ ๒-๓ คน ก็กลายมาเป็นการลำหลาย ๆ คน เรียกว่า “หมอลำหมู่” ซึ่งไม่จำกัดจำนวน แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ประมาณ ๒-๑๐ กว่าคน เป็นการลำตามเรื่องราวอาชีพในทานพื้นบ้านหรือขาดกเป็นเนื้อเรื่อง ลีลาการลำมีหลายแบบ อาทิ ลำเรื่องต่อกลอน และลำเพลิน เป็นต้น การลำก็มีเครื่องดนตรีประกอบเพิ่มขึ้น เช่น พิณ (ซุง หรือ ซึง) กลอง การลำจะมี ๒ แนวทาง คือ ลำเวียง จะเป็นการลำแบบลำกลอน และหมอลำแสดง เป็นตัวละครตามบทบาทในเรื่อง การดำเนินเรื่องค่อนข้างช้า แต่ก็ได้บรรยากาศของละครพื้นบ้าน หมอลำได้ใช้พรสวรรค์ของตัวเองในการลำ ทั้งทางด้านเสียงร้อง ปฏิภาณไหวพริบ และความจำ

ต่อมาเมื่อดนตรีลูกทุ่งมีอิทธิพลมากขึ้นจึงเกิดวิวัฒนาการของหมอลำหมู่อีกครั้งหนึ่ง กลายเป็น ลำเพลิน ซึ่งจะมีจังหวะที่เร้าใจชวนให้สนุกสนาน ก่อนการลำเรื่องในช่วงหัวค่ำจะมีการนำเอาวงดนตรีลูกทุ่งมาใช้เรียกคนดูคือ จะมีนักร้อง (หมอลำ) มาร้องเพลงลูกทุ่งที่กำลังฮิตในขณะนั้น มีทางเครื่องดนตรีประกอบ เอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เช่น กีตาร์ คีย์บอร์ด แอ็กโซโฟน ทรัมเป็ต และกลองชุด โดยนำมาผสมผสานเข้ากับเครื่องดนตรีเดิมได้แก่ พิณ แคน ทำให้ได้รสชาติของดนตรีที่แปลกออกไป ยุคนี้เรียกว่า หมอลำเฟื่องฟูมากที่สุด คณะหมอลำดัง ๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในแถบจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และอุบลราชธานี

ลำซิ่ง หลังจากทีหมอลำคู่และหมอลำเพลิน ค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงไป อันเนื่องมาจากการก้าวเข้ามาของดนตรีสตริง ในวิถีชีวิตของผู้คนอีสาน ความนิยมในการชมหมอลำค่อนข้างจะลดลงอย่างเห็นได้ชัด จนเกิดความวิตกกังวลในกลุ่มนักอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน แต่แล้วหมอลำก็กลับมาอีกครั้งด้วยรูปแบบที่สะท้อนวงการยิ่งกว่า นั่นคือ ลำซิ่ง ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของลำคู่ (เพราะใช้หมอลำ ๒-๓ คน) ใช้เครื่องดนตรีสากลเข้าร่วมให้จังหวะเหมือนลำเพลิน มีทางเครื่องเหมือนดนตรีลูกทุ่ง กลอนลำสนุกสนานมีจังหวะอันเร้าใจ ทำให้ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งระบอบไปสู่การแสดงพื้นบ้านอื่นจนต้องประยุกต์ปรับตัวตาม เช่น เพลงโคราช ก็กลายเป็นเพลงโคราชซิ่ง กันตรึมก็กลายเป็นร็อคกันตรึม หนังกปราโมทัย (หนังตะลุงอีสาน) กลายเป็นปราโมทัยซิ่ง ถึงกับมีการจัดประกวดแข่งขัน บันทึกเทปโทรทัศน์จำหน่ายกันอย่างแพร่หลาย จนถึงกับมีคำกล่าวที่ว่า “หมอลำไม่มีวันตาย จากลมหายใจชาวอีสาน” เกิดขึ้นในช่วงนี้

ลำซิ่ง พัฒนาไปจากหมอลำกลอน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลำกลอนซิ่ง เป็นการลำกลอนในแนวใหม่ซึ่งมีรูปแบบการแสดงที่ประกอบด้วย การลำ การร้อง การฟ้อน และการเต้น คำว่า “ซิ่ง” น่าจะมาจากภาษาอังกฤษคือ “เรซซิ่ง” (racing) ซึ่งแปลว่าการแข่งขัน ลำซิ่งจึงเป็นการลำที่รวดเร็ว ใช้ทำนองลำเดิน (ลำยาว) ซึ่งเป็นทำนองทางสั้นवादขอนแก่น เป็นทำนองหลัก แต่ใช้สำเนียงแบบลำทางยาว ลำซิ่งเกิดขึ้นในจังหวัดขอนแก่น เช่นเดียวกับ ลำเพลิน เนื่องจากมีการนำดนตรีสากล พวกกลองชุด เข้ามาบรรเลงประกอบการแสดง พร้อมทั้งใช้ทำนองลำเพลิน ลำเดิน ลำเต้ย และเพลงลูกทุ่งประกอบ

หมอลำซิ่ง ผู้แสดงประกอบด้วยหมอลำฝ่ายหญิงและฝ่ายชายอย่างละ ๑ คน เหมือนหมอลำกลอนแต่ ลำซิ่ง จะมีทางเครื่องดนตรีประกอบซึ่งมีทั้งชายและหญิง คณะละ ๒ คน การแต่งกาย ลำฝ่ายชายจะแต่งกายชุดสากล ส่วนหมอลำฝ่ายหญิงจะสวมกระโปรงบานเพื่อให้สะดวกในการเต้น กลอนที่ใช้ลำเหมือนกลอนลำของลำกลอน ให้สาระทั้งทางโลกและทางธรรม ดนตรีที่ใช้ประกอบ นอกจากแคนซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักแล้ว ยังมีดนตรีสากล เช่น กลองชุด กลองทอม เบส และกีตาร์ เข้ามาร่วมบรรเลงประกอบการแสดงด้วย

หมอลำวันนี้

หมอลำวันนี้ โดยเฉพาะคณะหมอลำที่มีชื่อเสียงที่ทำเงินได้มหาศาล เป็นหมอลำที่กลับพลิกโฉมไปอีกรูปแบบหนึ่ง กลายเป็นการแสดงที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยได้รวมเอาการแสดงแบบที่เรียกว่า คาบาเรต์โชว์ เข้าไปเป็นส่วนสำคัญในการแสดงทั้งหมดซึ่งมีหลากหลายรูปแบบผสมผสาน

กัน คือ มีการแสดงเปิดวง เป็นการแสดงชุดเริ่มแรก เปิดวงให้สนั่นสนั่นสะเทือนด้วย คาบาเรต์โชว์ ที่มีการใช้เครื่องดนตรีสากลทันสมัยครบวง ด้วยเครื่องเสียงทรงพลังกระหึ่มก้องพร้อมกับฉากหลัง LED ขนาดยักษ์ แสงสีตระการตา แต่ด้วยบทเพลงที่เป็น

เพลงลำ และผู้แสดงที่เปียบพร้อมในเครื่องแต่งตัวแบบคาบาเรต์หรือใกล้เคียงอย่างยิ่งกับชุดเครื่องแต่งกายของงานคาร์นิวัลประเทศบราซิล หากทว่าตัวหมอลำที่เป็นดาวเด่นนั้นก็ยังคงอยู่ในชุดเครื่องแต่งกายแบบหมอลำที่สดใสด้วยสีพื้นและวูบวาบแวววาวด้วยแสงเพชรประดับ

จากการแสดงเปิดวงแล้ว จึงเปลี่ยนการแสดงขึ้นมาเป็นชุดๆ ที่มีการลำหลากหลายรูปแบบรวมทั้งการร้องเพลงลูกทุ่งอีสานที่มีทางเครื่องเป็นนักเต้นที่แพรวพราว การเล่นเป็นหมอลำเรื่องต่อกลอน ไปจนกระทั่งการแสดงหมอลำเดี่ยวหมอลำคู่ต่างๆ และทั้งหมดจะปิดการแสดงในชุดที่เรียกกันเป็นสากลว่าการแสดง Finale ที่เจ็ดหรือถึงการไม่แพ้การแสดงเปิดวงเช่นเดียวกัน นี่คือการแสดงของหมอลำในวันนี้ ซึ่งแตกต่างจากหมอลำในวันก่อนเก่าอย่างมากมายมหาศาล

หมอลำวันนี้ มิใช่จะมีเพียงความหือหาวทันสมัยของคณะหมอลำใหญ่ๆ มีอาชีพ ในพื้นที่ของการศึกษาและหมอลำคณะย่อยๆ ก็ยังคงรักษารูปแบบการแสดงดั้งเดิมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

๑ ศิษย์หมอลำรุ่นใหม่ไหว้ครูหมอลำรุ่นปรมาจารย์
๒, ๓ การแสดงหมอลำแนวอนุรักษ์ของชาวหมอลำรุ่นใหม่

สรุป ปิดท้าย

หมอลำกุมหัวใจของชาวอีสานมาช้านาน นอกจากจะเป็นบทกวีอันงดงามแล้ว ยังเป็นความสนุกสนานในด้านดนตรีและการแสดงที่เฟลิดเฟลิน และยังเป็นเครื่องผ่อนคลายความยากลำบากในช่วงทำงานกลางวันอันร้อนแฉะอีกด้วย หมอลำ มีการเปลี่ยนแปลงมากมายในการต่อสู้กับความพลิกผันของสังคมไทย และจนถึงทุกวันนี้ แม้คณะหมอลำจำนวนหนึ่งจะไม่อาจทนทานต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงได้ แต่ก็ยังมีหมอลำอีกหลากหลายคณะที่สามารถเดินก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมั่นคง สมดังคำกล่าวที่ว่า “หมอลำ” จะไม่มีวันตายไปจากลมหายใจของชาวอีสาน และในวันนี้ แม้ว่าการแสดงหมอลำคณะยิ่งใหญ่จะเปิดวงด้วยนักเต้นนับสิบในเครื่องแต่งกายสดใสเหมือนงานคาร์นิวัล แต่หมอลำตัวเองทั้งหญิงชายก็ยังคงแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแพรวพราวดั้งเดิมที่โดดเด่นกว่า และแม้ว่าเครื่องดนตรีเครื่องเสียงส่วนใหญ่จะกลายเป็นเสียงเครื่องดนตรีตะวันตก แต่ก็ยังมีเสียงพิณแคนที่โดดเด่นเป็นเอกกว่า ทั้งทำนองเพลงและเนื้อร้องก็ยังเป็นเพลงลำดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และไม่ว่าการแสดงเปิดวงและปิดการแสดง จะยิ่งใหญ่อลังการสวยงามขนาดไหน แต่ก็แค่การแสดงสั้นๆ สิบหรือ สิบห้านาที ในขณะที่การแสดงที่สามารถดึงดูดผู้ชมผู้ฟังให้หนึ่งสนิทอยู่กับที่ได้นานนับชั่วโมงนั้น กลับจะเป็นเพียงแค่การแสดงหมอลำคู่ของผู้แสดงแค่สองหรือสามคนกับเครื่องดนตรีที่เป็นแคนเพียงหนึ่งตัวหรือพิณแคนสักคู่หนึ่งเท่านั้น

บ้านดำ นางแล สมบัติล้ำค่าของแผ่นดิน

บนเส้นทางศิลปิน กล้วย ดชนี คือหนึ่งในศิลปิน
ชื่อทึ่งโลก อนาคตด้วยผลงานที่มีเอกลักษณ์ โดดเด่น
ด้วยเส้นและสี ที่เต็มไปด้วยพลัง แม้เจ้าตัวจะไม่เคยบอก
ว่าตนเองเป็นศิลปิน

“ผู้ที่วาดรูปใช้สีวาง-ดำได้ดี จะต้องเป็นศิลปินเท่านั้น
ถึงแม้พี่หวันจะพยายามเรียกตัวเองว่า ช่างวาดรูป
แต่แท้จริงแล้วพี่หวันคือศิลปิน ไม่ได้เป็นศิลปินธรรมดา
แต่เป็นศิลปินเอกบรมเอก ...คนที่มีฝีมือเป็นศิลปินจริงๆ นั้น
ไม่จำเป็นต้องใช้ตัวช่วยคือสีสารพัดสี แค่ใช้สีวาง-ดำ
อย่างเดียวก็ได้เรื่อง คือ ได้รูปที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งคนที่
ไม่ได้เป็นศิลปิน ไม่มีทางจะทำได้ ทำเท่าไรก็ดูแห้งเหี่ยว
ไม่มีชีวิตชีวา”

จากหนังสือ

..มนุษย์ต่างดาว กล้วย ดชนี..

..โมตรี ลิ้มปีชาติ..

๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ศิลปินเอกผู้นี้ได้จากไปอย่างสงบตลอดเส้นทางตั้งแต่เด็กจนวันสุดท้าย ถวัลย์ ดัชนี ได้บันทึกเรื่องราวผ่านผลงาน และศิลปกรรมหลากหลายรูปแบบ ด้วยจิตวิญญาณที่เข้าถึง ก่อนจะระเบิดออกมาเป็นผลงานที่ต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์

“...คุณจะเห็นว่า งานของผม ไม่ใช่การเขียนต้นไม้ เขียนดอกไม้ หรือเขียนวิวทิวทัศน์ การเขียนสิ่งพวกนี้คุณไม่ต้องคิด แต่ในงานของผม ผมต้องการใช้ความคิด ผมต้องการใช้จินตนาการ ฉะนั้น... ผมจึงเลือกเรียนปรัชญา แล้วก็เปิดปรัชญาด้วยเพื่อให้มันลึกซึ้ง ผมเรียนทั้งปรัชญาตะวันตก ทั้งปรัชญาตะวันออก ผมอยากรู้รากความคิดของปรัชญาแต่ละฝ่ายว่าเป็นอย่างไร จากนั้นผมก็ริดเน้นความคิดเหล่านี้ออกมาเป็นภาพเขียนอย่างที่คุณเห็น การเรียนมันให้ความรู้ ส่วนการทำงานให้ความรู้สึก จะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้”

คำพูดส่วนหนึ่งของอาจารย์ถวัลย์ ที่เลือกทำดอกเตอร์ทางด้านปรัชญา โดยได้ให้สัมภาษณ์ไว้กับ สุพรรณ ทำนา ที่หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ

“บ้านดำ นางแล” บนพื้นที่นางแล จ.เชียงราย บ้านเกือบ ๔๐ หลัง และอาคารขนาดใหญ่ที่อาจารย์ถวัลย์เรียกว่า มหาวิหาร ที่มีโครงสร้างเกือบทั้งหมดเป็นไม้สัก เสาแต่ละต้นเป็นไม้สัก ทั้งต้นที่มีขนาดเท่าๆ กัน อาจารย์สร้างอาคารหลังนี้โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสถานที่แสดงภาพของบรรดาศิลปิน นักเรียน นักศึกษา และเป็นพิพิธภัณฑ์ของตัวเอง โดยทั้งหมดอาจารย์ถวัลย์ เป็นผู้ออกแบบอาคารและตกแต่งด้วยตนเองทุกหลัง แต่ไม่ได้ลงมือก่อสร้างเอง มีสถาปนิกเชียงรายไม่ว่าจะเป็น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก ที่มีความชำนาญพิเศษ ผ่านการควบคุมงานและแนะนำอย่างใกล้ชิดจากอาจารย์ อาจารย์จะเรียกทุกหลังว่าบ้าน แต่ละหลังมีชื่อเรียกของตัวเอง รูปแบบบ้านสถาปัตยกรรมทรงไทยล้านนา ถูกเพิ่มเติมตัดต่อ ประยุกต์ไปตามแบบของอาจารย์ถวัลย์ โดยเฉพาะ ทั้งรูปทรง หลังคา ประตู ด้วบ้าน ที่มองแล้วทั้งสวยงามแปลกตาและให้อารมณ์ความรู้สึกเหมือนภาพวาดของอาจารย์ โดยบ้านเกือบทุกหลังจะทาสีดำ จึงทำให้ถูกเรียกรวมๆ ว่า “บ้านดำ” ด้วยความที่อาจารย์ชอบสีดำ ทั้งบ้าน และภาพวาด เหมือนที่อาจารย์เคยกล่าวไว้ว่า **“ก็เพราะสีดำคือสีของความเข้มแข็งของลูกผู้ชาย”** แม้ว่าบ้านของอาจารย์จะมีสีขาวบ้าง เป็นหลังที่ก่อสร้างด้วยคอนกรีตที่มีรูปทรงกลม ที่เรียกว่า “อุป” ซึ่งเป็นอาคารที่ออกแบบมาเพื่อให้สามารถสะท้อนเสียงได้โดยวิธีธรรมชาติ ไม่ต้องการให้ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เป็นห้องประชุมธรรมชาติ

บ้านแต่หลังอาจารย์ใช้อยู่จริง ภายในมีที่นอน ที่อาบน้ำ โถส้วม ที่นั่ง และหนังสือมากมายเกือบทุกประเภท ซึ่งไม่ต่ำกว่า สองหมื่นเล่ม มีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่เก็บสะสม ไว้เต็มบ้านทุกหลัง ทั้งด้านปรัชญาและการศึกษาว่าด้วยกายวิภาค ของมนุษย์ และสัตว์

“ผมเป็นคนใฝ่เรียนรู้ ผมอยากรู้ว่าโลกนี้เป็นอย่างไร ผมจึง รู้หลายภาษา ผมจึงเอาของพวกนี้เป็นเครื่องลับจินตนาการ”

ไม่เพียงแต่หนังสือที่มีเก็บไว้เต็มบ้านทุกหลังเท่านั้น พื้นที่ ในตัวบ้าน ยังมีการจัดวางทั้งกระโหลกสัตว์ กระดุกสัตว์ เขาสัตว์ ที่หายาก และอาศัยอยู่ในป่าทั่วทุกมุมโลก โดยเขาสัตว์ที่มี มากกว่าเขาสัตว์อื่น ๆ คือ เขาควาย อาจารย์นำมาตกแต่งบ้าน และทำเป็นเครื่องเรือน เก้าอี้หนึ่งเขาควาย เติงนอนหัวเขาควาย ที่อาจารย์ออกแบบเองทุกตัว และกำหนดจัดวางเองทุกชิ้น

นอกจากเขาสัตว์แล้ว ยังมีประเภทหนังสัตว์ที่หายาก กระดูกสัตว์ เครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องดนตรี มีขนาดต่างๆ หลายรูปแบบ หอก กริช เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ รวมทั้งของใช้ และผ้าโบราณของชนเผ่าต่างๆ ทั่วโลก ที่อาจารย์สะสมมาด้วย ตัวเองเวลาเดินทางทั้งในและต่างประเทศทั่วโลก และที่อาจารย์ เป็นผู้ออกแบบ และให้ช่างทั้งในและต่างประเทศลงมือ ทำมาเฉพาะ ของที่ตั้งโชว์ไว้เป็นของรักของหวงของอาจารย์ ซึ่งแต่ละชิ้นล้วนเป็นของที่มีค่า

มีตอนหนึ่งในหนังสือที่อาจารย์ได้พูดถึงบ้านดำและของสะสมไว้ว่า

“ผมชอบของพวกนี้ โดยธรรมชาติที่เป็นรูปทางอินทรีวิัตถุ เป็นออร์แกนิกฟอร์ม อย่างเวลาเราเรียนหนังสือ เราต้องเรียน สัตว์กินหญ้าก็บเคี้ยว สัตว์กินหญ้าก็บเคี้ยว สัตว์กินเนื้อคน เด็ก ผู้ใหญ่ในท้องกายวิภาคเก็บของพรคนี้ไว้ ที่นี้ ผมผมเก็บได้ มากตามสมควรอย่างเวลาไปอยู่อเมริกา ในยุโรปเนี่ย ...มันมี เขากวางหล่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเดือนตุลาคมที่มันจะผลัดเขา แล้วผมก็เก็บมา ...เวลาเดินไปแล้วเจอที่ไหนก็เก็บมาในตลอด เวลา ๓๕ ปี มันมีมากขึ้น ผมก็อยากจะเก็บมันเอาไว้รวมกัน เข้าเป็นที่เป็นที่ทาง ก็จึงเอามาทำเป็นประโยชน์ใช้สอยบ้าง ทำเป็น แก้ว อี้ โต๊ะ ตู้ ตั้ง...”

พิพิธภัณฑ์บ้านดำ เป็นหนึ่งในโครงการ บ้านศิลปินแห่งชาติ ปัจจุบันกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้พัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านงานศิลปะ ทั้งด้านวรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ และศิลปะการแสดง เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ ทักษะ และความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เยาวชน นักศึกษาและประชาชน

- พิพิธภัณฑ์บ้านดำ เปิดให้เข้าชมทุกวัน (ค่าเข้าชม ๘๐ บาท) ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐-๑๗.๐๐ น.
- ตั้งอยู่ที่ บ้านดำ นางแล ๕๑๔ หมู่ ๑๓ ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๐๐

สามารถเดินทางได้โดยใช้ถนนเส้น ซุปเปอร์ไฮเวย์ตรงไปทางแม่สาย ผ่านมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายไปประมาณ ๓ กิโลเมตร ถึงหมู่บ้านนางแล ให้สังเกตซ้ายมือจะเป็นบริษัทเสริมสุข จากนั้นจะเห็นซอยทางด้านซ้ายมือ ให้เลี้ยวไป ตามเส้นทางจะมีป้ายสีฟ้าบอกทางเป็นระยะๆ จากปากซอยถึงบ้านดำ ประมาณ ๓๐๐ เมตร

“ผมเป็นนักวาดรูป ผมจำเป็นต้องมีเครื่องลับจินตนาการผมให้เฉียบคม เช่นว่า ต้องมีหัวกะโหลก มีซากของสัตว์กินเนื้อ กีบเดี้ยวหรือกีบคู่ เอาไว้เรียนกายวิภาค ไว้เขียนรูปในทางทัศนศิลป์ ...ผมต้องมีสัตว์กินเนื้อ ต้องมีเขี้ยว เล็บ หนัง เพราะว่าทั้งรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส มันเร้าอารมณ์และทำให้จินตนาการผมเฉียบคม ถ้าเผื่อผมไม่ได้สัมผัสกับของพรรคนี้ จินตนาการจะพุ่งขึ้นมาเป็นทิพย์ภาวะหรืออะไรที่ยิ่งใหญ่กว่าธรรมชาติไม่ได้ และเมื่อผมมีแล้ว ก็เหมือนมีเรือ ผมข้ามปากได้แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมาแบกเรือข้ามไป ผมก็เอาเรือไว้ให้คนอื่นได้ข้ามต่อไป เพราะฉะนั้นข้าวของที่ผมมี ผมไม่เคยมองว่าเป็นสมบัติมีค่า ผมเอาไว้ทำงาน เวลาเขียนรูป เอาไว้เป็นแรงบันดาลใจ”

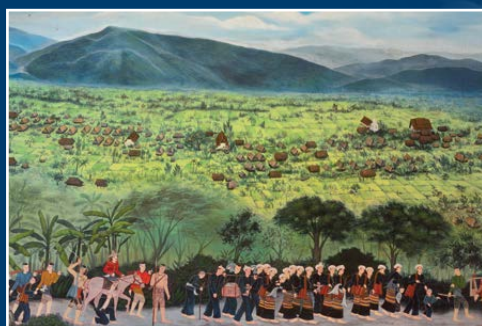
สำหรับผม สมบัติบ้านนี้ยังนับว่าน้อย ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผมจะต้องเล่าเรียนศึกษา นำเอาแก่นแกนเหล่านั้นมาเคี้ยวกรำจนกระทั่งมันตกผลึก จึงนำมาสู่งานศิลปะของผม เพราะฉะนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมียสมบัติบ้านเหล่านี้ไว้ อันนี้คือทั้งเหตุและผลและที่มาที่ไปของมันเป็น”

บ้านดำ นางแล ทุกอย่างี่สะสมอยู่ในบ้านทุก ๆ หลัง มีประโยชน์กับการทำงานศิลปะของอาจารย์ดวัลย์ทั้งสิ้น และในปัจจุบันบ้านดำก็ได้กลายเป็นสมบัติอันล้ำค่าของแผ่นดิน

เรื่องราว แห่งชาติพันธุ์ ผ่าน **ผืนผ้าทอ** ไทลื้อ

บนผืนผ้าทอของชาวไทลื้อนานาชาติ
มีทั้งลายน้ำไหลลายภูเขาสูง ๆ ต่ำ ๆ
ลายพันธุ์ไม้ ดอกไม้ ลายรูปสัตว์
ลายเรขาคณิต แม้กระทั่ง ลายเครื่องปั้น
ลายปืนกล และลายเฮลิคอปเตอร์
สะท้อนเรื่องราวการดำรงอยู่
ของชาติพันธุ์ที่มีการต่อสู้
การโยกย้ายจากดินแดนมาตุภูมิ
เดินทางไกลสู่ ถิ่นอาศัย
ที่มีใช้ ถิ่นกำเนิด...

แล้วลวดลายผ้าทอ
ของชาวไทลื้อในประเทศไทยเล่า
พวกเขาบันทึกเรื่องราวใด
ไว้ในผืนผ้าอันงดงามอัจฉรุษนี้

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง บ้านหยวน เมืองเชียงคำ
เล่าเรื่องการอพยพ โยกย้ายของชาวไทลื้อ

ไทลื้อ ชาวชาติพันธุ์ที่มีเชื้อชาติและวัฒนธรรมตาม ประจูดังร่วมสายโลหิตบรรพบุรุษเดียวกันกับชาวล้านนาไทย ทั่วไป ชนชาติไทลื้อมีถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในบริเวณที่เรียกว่า แคว้นสิบสองปันนา ที่ในปัจจุบันเป็นเขตปกครองพิเศษของ สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยในครั้งกระโน้นมีเมืองสำคัญ ๑๒ เมือง ๕ เมืองตะวันตก และ ๖ เมืองตะวันออก และมีเมือง อันเป็นที่ราบขนาดกว้างใหญ่ที่สุดริมแม่น้ำโขงคือ เมืองเชียงรุ่ง เป็นที่ตั้งของ “หอคำเวียงเชียงรุ่ง” มีเจ้าฟ้าประทับที่พระราชวัง นาม “เวียงผาครอง” ทำหน้าที่ประจูดังพระราชผู้ปกครอง ดินแดนสิบสองปันนาของชาวไทลื้อทั้งหมด

ภูมิประเทศ ที่แบ่งแยก และพลังอำนาจแห่งสองฝ่ายฟ้า

จากบันทึกของมหาหมั่งแซ่ ปรากฏว่าชาวไทลื้อได้กล่าวถึง ประวัติชนชาติลื้อว่า เจ้าเจิงหาญ คือวีรบุรุษผู้ก่อตั้งอาณาจักร หอคำสิบสองปันนา เป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์เชียงรุ่ง ซึ่งได้ ประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่ออาณาจักรต้าหลี่ของจีน และเป็น ผู้รวบรวมชาวไทลื้อให้เป็นปึกแผ่นราวพุทธศักราช ๑๗๒๓ หรือ ๔๐๐ กว่าปีมาแล้ว เจ้าเจิงหาญจึงเถลิงพระนามเป็น สมเด็จพระหอคำเชียงรุ่งที่ ๑ ได้ขยายอาณาจักรและรวบรวม ชาวไทลื้อกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยให้เป็นปึกแผ่นแคว้นแคว้น โดยมี ศูนย์กลางอยู่ที่หอคำแห่งเวียงเชียงรุ่ง

หากด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของดินแดนสิบสองปันนา เป็นพื้นที่สูงมีภูเขามากมาย เมืองสำคัญแต่ละเมืองจะตั้งอยู่ ในที่ราบลุ่มเล็กๆ ที่แวดล้อมไปด้วยภูเขาสูง มีสภาพเหมือน เมืองอยู่ในหลุมที่เรียกว่า หลุมเมือง การจะติดต่อสื่อสารกับเมือง อื่นๆ ทำได้ยากลำบากต้องเดินทางขึ้นเขาลงเขากันเป็นเวลานาน หลายวัน สาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ เมืองแต่ละเมืองของดินแดน สิบสองปันนา มีวิวัฒนาการที่เป็นตัวของตัวเองในทุกเรื่องราว แม้กระทั่งในเรื่องของการแต่งกาย ซึ่งย่อมหมายรวมไปถึงวิธี คิดประดิษฐ์ผืนผ้าทอต่างๆ ที่จะมีความหลากหลายแตกต่างกันของรายละเอียดฝีมือการทอผ้า การออกแบบลวดลาย และ การแต่งกายโดยรวม ระหว่างเมืองต่อเมืองที่เป็นไทลื้อด้วยกัน ค่อนข้างมาก

แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ การรวมกำลังกันเพื่อป้องกัน ตัวเองของชาวไทลื้อเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง ด้วยความห่างไกล ไปมายากลำบากของแต่ละเมือง จึงทำให้แทบทุกครั้งที่ มี กองกำลังขนาดใหญ่บุกเข้ามาในดินแดน ชาวลื้อก็มีอาจจะรวม กำลังกันต่อสู้ได้ทันท่วงที โดยมีกองกำลังขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้ กับชาวไทลื้อที่สุด ๒ กลุ่มคือ อาณาจักรจีน และอาณาจักรพม่า ซึ่งในที่สุดรัฐสิบสองปันนาของชาวไทลื้อ ก็จำต้องยอมรับ พลังอำนาจของทั้งสองฝ่ายด้วยการส่งเครื่องบรรณาการให้เป็น ประจำ จนมีคำกล่าวเปรียบเปรยว่า ชนชาวลื้อมี .. ม่านเป็นพ่อ ฮ่อเป็นแม่

๑. การแต่งกายอย่างของชาวลื้อเชียงของบ้านศรีดอนไชย
 ๒. สาว ๆ ลื้อกับชินแบบเมืองน่าน
 ๓. เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแบบของชาวลื้อเชียงคำ

พลังอำนาจที่สาม และการอพยพครั้งใหญ่สู่แผ่นดินสยาม

แต่พลังอำนาจทั้งสองตัวของชาวไทลื้อก็มิวันจะต้องกระทบกระทั่งกัน และในคราวที่ทั้งสองพลังอำนาจพาดพิงกันอยู่นั้น พลังอำนาจที่สามก็มาถึงสิบสองปันนา ดินแดนล้านนา ในสมัยพระยาภาววิละ มีปฏิบัตินี้.. พื้นม่าน.. คือต่อสู้อย่างกล้าอำนาจพม่าออกจากล้านนา เป็นเหตุให้เมืองเชียงใหม่ต้องกลายเป็นเมืองร้าง เจ้านายสายตระกูลเจ้าเจ็ดตนพร้อมกับเจ้าเมืองน่าน เจ้าเมืองหลวงพระบาง ร่วมกับกองทัพสยามได้ยกขึ้นไปเทครัวเอาไพร่พลจากหัวเมืองทางตอนเหนือ ทั้งชาวลื้อจากสิบสองปันนา เงินจากเชียงตุง ยองจากเมืองยอง เจริญ (ไทใหญ่) จากหัวเมืองลุ่มแม่น้ำคง ลงมาฟื้นฟูหัวเมืองสำคัญของล้านนาอันได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน และให้ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ตามเมืองดังกล่าวสืบมาถึงปัจจุบัน นักประวัติศาสตร์เรียกสมัยนี้ว่ายุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”

สำหรับดินแดนสิบสองปันนาในช่วงนั้น นับได้ว่าเป็นการอพยพโยกย้ายครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ เมืองลื้อบางเมืองถึงกับกลายเป็นเมืองร้าง กล่าวกันว่า เรื่องราวการอพยพผู้คนจากดินแดนภูเขาสูงสู่ที่ราบลุ่ม ต้องข้ามแม่น้ำลำธารหลายสิบสาย โดยเฉพาะแม่น้ำโขงอันกว้างใหญ่ในคราวนั้นได้ถูกบันทึกเรื่องราวไว้บนผืนผ้าของชาวไทลื้อ ที่มีทั้งลวดลายของสายน้ำไหลและมีรูปร่างของภูเขาสูง ๆ ต่ำ ๆ ต้นไม้ใบไม้รวมทั้งสิ่งสารพัดที่ได้พบตลอดเส้นทางยากลำบากนั้นอย่างมากมาย

การเข้าไปเทครัวเอาไพร่พลเมืองของล้านนา และหลวงพระบาง ไม่ได้เกิดขึ้นครั้งเดียว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเจ้านครน่านยังได้ยกทัพไปตีหัวเมืองลื้อหลายเมือง เช่น เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมวง เมืองลา สามารถนำครัวไทลื้อจำนวนมากลงมาไว้เพิ่มเติมที่ ท่าวังผา จังหวัดน่าน และอีกส่วนหนึ่งให้มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงคำใกล้ฝั่งแม่น้ำลาว ซึ่งก็คือไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา แล้วเจ้าหลวงเมืองน่านยังมีบัญชาให้ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ที่บ้านนาไฮ้ จังหวัดน่าน มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านป้อ บ้านโละ บ้านงาว และบ้านกลางลุ่มน้ำงาว อำเภอเวียงแก่นในปัจจุบันอีกด้วย

นับตั้งแต่คราวนั้นจนวันนี้ ในภูมิภาคล้านนา นับได้ว่ามีชาวไทลื้ออยู่อาศัยมากมายแทบทุกจังหวัด หากแต่จากการที่มาจากเมืองต่างๆ หลากหลาย จึงทำให้มีความแตกต่างของขนบประเพณีของชาวไทลื้อเหล่านั้นอยู่บ้าง โดยเฉพาะหากกล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมการแต่งกาย เอกลักษณ์และฝีมือของการทอผ้า ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สุดอย่างหนึ่งของชาวชนชาตินี้ ก็จะมี ความแตกต่างกันในระดับหนึ่ง ยิ่งสังคมเมืองปัจจุบันพัฒนาก้าวหน้าขึ้นไป การเก็บรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้อก็ยิ่งเปลี่ยน และสำหรับฝีมือการทอผ้าและศิลปะการแต่งกายแบบชาวไทลื้อที่ยังคงรักษาฝีมือเอาไว้ได้อย่างยอดเยี่ยม โดยเฉพาะในเทคนิคเฉพาะตัวคือ เทคนิคเกาะลัวงก็มีอยู่ด้วยกันเพียง ๓ แหล่งใหญ่เท่านั้นนั่นคือ กลุ่มไทลื้ออำเภอเวียงแก่น อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กลุ่มไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และกลุ่มไทลื้อ อำเภอบัว อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

ผ้าทอของชาวไทลื้อ

การทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อ จังหวัดน่าน ก็คือ ผ้าซิ่นของผู้หญิงไทลื้อที่เรียกว่า ซิ่นตา ซึ่งเป็นผ้าซิ่นที่มีสองตะเข็บ มีลักษณะโครงสร้างประกอบด้วยสามส่วน คือ หัวซิ่นสีแดง ตัวซิ่นลายขวางหลากสีต่อดินซิ่นสีดำ ความเด่นจะอยู่ที่ตัวซิ่นซึ่งมีริ้วลายขวางสลับสีสดใส และตรงช่วงกลางมีลวดลายที่ทอด้วยเทคนิคขิด จก เกาะ หรือ ล้วง เป็นลวดลายต่างๆ ทั้งรูปพรรณพฤกษา รูปสัตว์ในวรรณคดี และลวดลายเรขาคณิต เอกลักษณ์การทอผ้าที่เป็นสุดยอดของชาวไทลื้อ คือ การทอผ้าด้วยเทคนิคเกาะ หรือ ล้วง (Tapestry Weaving) หรือเป็นที่รู้จักกันว่า ลายน้ำไหล ซึ่งเป็นเทคนิคที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อน แต่ทำให้เกิดลวดลายและสีสันที่งดงามแปลกตา และเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะกลุ่ม ที่แตกต่างจากผ้าซิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ นอกจากผ้าซิ่นแล้ว ชาวไทลื้อยังทอผ้าชนิดอื่นๆ ด้วย เช่น ตุง และผ้าหอบ เป็นต้น

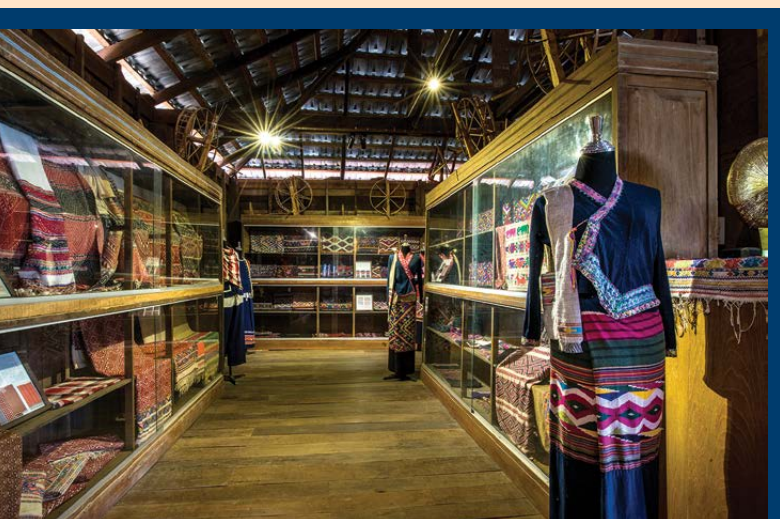
ส่วนผ้าไทลื้อของอำเภอเชียงคำ อันเป็นอัตลักษณ์จะมีเสื้อปัก ผ้าถุงลายผักแว่น น้ำไหลผักแว่น เป็นชุดที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อเชียงคำ ทอด้วยเทคนิคเกาะ มีลายประกอบทอด้วยเทคนิคขิด เสื้อผ้าจะมีการทอลวดลายที่ป่องบอกถึงฐานะทางสังคมของผู้สวมใส่ โดยผ้าของไทลื้อแยกออกเป็น ๒ ประเภทคือ ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมและผ้าสำหรับใช้ในครัวเรือน ผ้าที่ใช้ในครัวเรือน เช่น “ผ้าหม่นดำก้าว” ที่ปัจจุบันหาคนทำไม่ได้แล้ว ดำก้าวเป็นภาษาลื้อมี ๒ ความหมาย คือ ๑. เป็นชื่อลาย ๒. เป็นวิธีการทำ “ดำ” แปลว่า การทอ “ก้าว” แปลว่า การรังไหม

เครื่องแต่งกายชาวลื้อในเมืองจันทบุรี

เพื่อที่จะใส่ลายซิ่นแล้วสอดให้เกิดลวดลาย ผ้าหม่นลายตารางเรียกกันว่า “ผ้าหม่นตาแสง” หรือ “ผ้าหม่นสีแป” หรือเรียกอีกอย่างว่า “ผ้าหม่นตาโก้” เป็นผ้าฝ้ายทอยกดอก สีที่นิยมคือ สีดำ แดง ขาว ทอให้เกิดเป็นลายตารางสีเหลี่ยมขนาดใหญ่ ลวดลายมีขนาดเล็กสีเหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นการทอที่ยาก ลายใหญ่ ซับซ้อน ราคาแพง ปัจจุบันไม่นิยมใช้ แต่ก็ยังคงมีการทออยู่บ้าง

ส่วนวัฒนธรรมการแต่งกายในกลุ่มของชาวลื้อในแถบอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีหมู่บ้านไทลื้อ ๒ หมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการทอผ้าได้แก่ บ้านศรีดอนชัย และบ้านหาดบ้าย ผ้าทอของบ้านศรีดอนชัยนั้นโดดเด่นด้านลวดลายที่ทอด้วยเทคนิคเกาะเป็นลายขนาดใหญ่ประมาณ ๑๐-๑๕ ซม. สีสันสดใส ส่วนบ้านหาดบ้ายนั้นเด่นด้านลวดลายที่ทอด้วยเทคนิคจก สีสันสดใส การแต่งกายของผู้หญิงมีลักษณะ เป็นเสื้อปักแขนยาวเข้ารูปพอดีตัว ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือผ้าแพร สาบเสื้อตกแต่งด้วยแถบผ้าสีต่างๆ ชายเสื้อเป็นรูปปลายแหลมตรงกลางลำตัวเรียกว่า เสื้อหยด (ยอดแหลม ส่วนลักษณะผ้าซิ่น เป็นซิ่นลายริ้วแบบมาตรฐานของไทลื้อสองสองปันนา มีลายตกแต่งตรงกลางตัวซิ่นทอด้วยลวดลายเรขาคณิตและลายจกดอกต่างๆ ใช้เส้นฝ้ายหลากสีส้น ส่วนการแต่งกายของชาย เสื้อและกางเกง ตัดเย็บด้วยผ้าสีครามเสื้อมีลักษณะคอกลมตกแต่งด้วยลวดลายหรือแถบผ้าหลากสีหรือริบบิ้นเงินเย็บติดหรือขลิบตรงสาบเสื้อ และแขน ปักเย็บขอบรอยต่อโดยใช้เส้นไหมสีต่างๆ กางเกง ตัดเย็บแบบสามส่วน ขลิบผ้าหลากสี และริบบิ้นเงินตรงปลายขา กางเกง

การจัดแสดงเครื่องแต่งกายไทลื้อในพิพิธภัณฑ์ลื้อลายคำ

ผ้าทอไทลื้อ ในอุษาคเนย์

และที่กล่าวมานี้แหละคือ ลวดลายผ้าทอไทลื้อ หลักๆ ที่อยู่ในประเทศไทย คราวนี้ลองหันกลับไปดูที่มาของชาวไทลื้อที่สิบสองปันนา ซึ่งในปัจจุบันเป็นพื้นที่เขตปกครองตนเองหนึ่งของสาธารณรัฐประชาชนจีน จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของจีนในสมัยสงครามปฏิวัติ การลুকฮือขึ้นปฏิวัติวัฒนธรรมของเหวียนซันจินในช่วงนั้นได้มีส่วนทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้อให้สูญสิ้นไปเป็นจำนวนมาก พระราชวังหลวงเวียงผาครองถูกบุกหรือคั่นทำลาย การปกครองโดยระบบเจ้าฟ้าล่มสลาย มรดกวัฒนธรรมมากมายต้องย้ายถ่ายเทหลบซ่อน และมรดกผ้าทอสวยๆ ของชาวไทลื้อในครั้งกระโน้นก็นับได้ว่าสูญหายไปแทบไม่เหลือ

ในวันนี้ชาวไทลื้อในประเทศจีน ใส่ผ้าชิ้นดำไทลื้อ สีแดงเขียว ชมพู ดำ ต่อด้วยตีนชิ้น สีเขียว และดำ บางผืนต่อด้วยกำมะหยี่ ผ้าแพรจีนอย่างดีตามฐานะผู้สวมใส่ ผ้าชิ้นมักจะทอด้วยผ้าฝ้าย สวมเสื้อปัก ทอจากผ้าโรงงานหลากสีสันทัน ยังมีการทอผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันอยู่บ้าง เช่น ผ้าที่นำไปใช้ในพิธีกรรม ถวายเป็นพุทธบูชา เช่น ตุง ผ้าเช็ดหลวง ผ้าห่อพระธรรม และยังใช้เป็นสื่อกลางในการอุทิศทำบุญให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนั้นยังมีการทอผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ที่มีเอกลักษณ์สวยงามเป็นลวดลาย ทอด้วยเทคนิคขิดลายใหญ่ เช่น ลายสิงห์ม้า ช้าง ดอกหับ ดอกกาบ นก ปราสาท ดอกไม้ เพื่อบ่งบอกถึงวิถีชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และการเกิด การตาย ที่แฝงด้วยธรรมะ หากแต่ในชีวิตประจำวันทั่วไป ชาวไทลื้อก็พากันเปลี่ยนไปใช้ผ้าพิมพ์ลวดลายทันสมัยจากโรงงานกันไปหมดแล้ว

ส่วนชาวไทลื้อใน สปป.ลาว ปัจจุบันมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยะบุรี แขวงพงสาลี แขวงหลวงน้ำทา แขวงอุดมไชย และแขวงบ่อแก้ว มีความหลากหลายมาก การแต่งกายและฝีมือการทอผ้าก็มีความคล้ายคลึงกับชาวไทลื้อในประเทศไทยมาก โดยเฉพาะชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในแขวงหลวงน้ำทา ซึ่งจะทอผ้าด้วยฝ้ายหลากสี ผ้าทอมีลวดลายหลากหลาย มีการทอเป็นรูปตัวสัตว์ ธรรมชาติ และบันทึกเรื่องราวในอดีตไว้ในผืนผ้า เช่น ผ้าชิ้น ผ้ากั้ง เช่น ลายเสลาคอปเตอร์ เครื่องบิน จรวด และอาวุธสงคราม เป็นต้น

ส่วนชาวไทลื้อ ในสหภาพเมียนมา ก็มีความเป็นอยู่ใกล้เคียงกับชาวไทยใหญ่จนกลมกลืนแทบจะเป็นเนื้อเดียวกัน

ชาวไทลื้อจะอาศัยอยู่แถบเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองเชียงลาบ เมืองโร เมืองพะยาก เมืองโก เมืองโต้น เมืองเลน และเชียงตุง เป็นต้น ปัจจุบันชาวไทลื้อในพม่าไม่ค่อยได้ผลิตเสื้อผ้าตามแบบเอกลักษณ์ของตนเองสักเท่าไรแล้ว

และทั้งหมดนี้แหละคือ เรื่องราวแห่งชาวชาติพันธุ์ ผ่านผืนผ้าของชาวไทลื้อ ในวันที่ทาง สปป.ลาว ช่างทอผ้าชาวไทลื้อจำนวนมากเป็นเพียงผู้รับคำสั่งซื้อ โดยผ่านการทำตลาดและออกแบบจากประเทศไทย ในขณะที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ไม่ได้มีการให้ความสำคัญกับผ้าทอไทลื้อใดๆ แล้ว ปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ของชาวชาติพันธุ์นี้กลับมีอยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นจำนวนมากที่สุดในขณะเดียวกัน มรดกสำคัญยิ่งเรื่องการทอผ้า คงมีแต่ที่ประเทศไทยนี้เท่านั้นที่มีการส่งเสริมรักษา มีการทำการค้ากันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ รวมทั้งมีการอนุรักษ์สืบทอดผ้าทอไทลื้อ ด้วยการเปิดพิพิธภัณฑ์ให้ประชาชนได้เข้าชมในความงดงามของผ้าทอมือที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นอย่างที่ไม่อาจหาได้ในผ้าทอของชาติพันธุ์ใด 🌟

สาวๆ ลื้อ เมืองเงิน สปป.ลาว

รามาวตาร

อสังการภาพยนตร์ จิตรกรรมฝาผนังที่มีชีวิต
มหากาพย์แห่งแผ่นดินสยาม

แอนิเมชัน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนรามาวตาร เป็นภาพยนตร์ที่ทำให้ผู้ชมต้องทิ้งกับการนำภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ แห่งวัดพระแก้ว มาเรียงร้อยเนรมิตให้เป็นภาพเคลื่อนไหว ด้วยเทคโนโลยีนำสมัย ทำให้เรื่องราวดูง่าย กระชับ ฉับไว รวดเร็ว มีการเคลื่อนไหวสวยงามแบบไฮโซ ฉसानด้วยบทร้อยแก้ว ร้อยกรอง และดนตรีไทยที่ทำขึ้นใหม่โดยเฉพา เพิ่มความตื่นเต้นเสมือนจริงในฉากการต่อสู้ ด้วย Sound Effect แบบภาพยนตร์ โดยคงรายละเอียดของภาพ ทั้งรอยแปรงรอยสี ความเก่า ความขลัง แบบดั้งเดิมเอาไว้ ทำให้รู้สึกเหมือนชมภาพยนตร์บนจิตรกรรมฝาผนัง หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า ชมจิตรกรรมฝาผนังที่มีชีวิต นับเป็นเป็นภาพยนตร์แอนิเมชันสายเลือดไทยแท้เลยทีเดียว

แน่นอนว่าแอนิเมชันเรื่องนี้จะต้องเป็นที่ชื่นชอบและตื่นตาตื่นใจสำหรับเด็กๆ เพราะภาพยนตร์แอนิเมชัน ตอน “รามาวตาร” เป็นการต่อยอดหรือเป็นภาคต่อของภาพยนตร์แอนิเมชัน “รามเกียรติ์ ตอน ธรรมะแห่งราชา” ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถสร้างความบันเทิงใจให้แก่เด็กๆ ชนิดที่ว่าเปิดให้ดูซ้ำกันหลายๆ รอบ ก็ไม่ลืมน่าสนใจเลยทีเดียว “รามเกียรติ์ ตอน ธรรมะแห่งราชา” นี้ยังได้คว้ารางวัลยอดเยี่ยม และรางวัลขวัญใจมหาชน งานเทศกาลภาพยนตร์สั้นครั้งที่ ๑๕ โดยมูลนิธิหนังไทย อีกด้วย

รามาวตาร

แอนิเมชัน

ภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่องรามเกียรติ์ เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของค่าย อะมีบบ้า ฟิล์ม โดยผู้กำกับมือทำ Stop Motion ระดับเก๋าของวงการอย่าง คุณอธิปัตย์ กมลเพชร ซึ่งได้เล่าให้เราฟังถึงที่มาของภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้ว่า

มีจุดเริ่มต้นเมื่อสิบกว่าปีที่แล้ว ที่ทางอะมีบบ้า ฟิล์ม ได้มีโอกาสทำสตูไปเรื่องการออกแบบแบบไทย โดยได้สัมภาษณ์ ม.ร.ว.จักรรถ จิตรพงศ์ (อดีตปลัดกระทรวงวัฒนธรรม) ทายาทของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นายช่างศิลป์ใหญ่แห่งสยาม ยูเนสโกได้จารึกพระนามเป็นบุคคลสำคัญระดับโลก เมื่อปี ๒๕๐๖ ทรงมีผลงานศิลปะฝากไว้บนแผ่นดินมากมาย ทั้งงานดนตรี ศิลปวรรณกรรม และงานสถาปัตยกรรมไทย ผลงานที่โดดเด่น อาทิ ทรงออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร และทรงออกแบบพระบรมรูปหล่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จากการทำงานครั้งนั้น คุณอธิปัตย์ จึงได้มีโอกาสทำงาน DVD Interactive เล่าถึงประวัติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ให้กับ ม.ร.ว.จักรรถ ซึ่งในขณะนั้น ม.ร.ว.จักรรถ ได้มีโครงการที่ต้องการส่งเสริมการอนุรักษ์ และสืบทอดงานจิตรกรรมไทย โดยให้นำภาพจิตรกรรมฝาผนังมาเล่าเรื่องให้เป็นที่จดจำได้โดยง่าย ทางอะมีบบ้า ฟิล์ม จึงได้เสนอให้ทำเป็นภาพยนตร์แอนิเมชัน เพื่อให้สื่อสารเข้าใจได้ง่าย และกว้างไกลกว่า โครงการจัดทำภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง รามเกียรติ์ จึงได้ถือกำเนิดเกิดขึ้น โดยมี ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นประธานหาทุนในโครงการนี้

รามเกียรติ์ เป็นวรรณคดีชิ้นสำคัญของไทย ที่มีความสนุกสนาน ออกแนวแฟนตาซีครบรส มีการสอดแทรกข้อคิดคุณธรรม มีเค้าโครงมาจาก "มหากาพย์รามณะ" ของอินเดีย เริ่มแพร่หลายเข้ามาเป็นที่รู้จักในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาช้านาน พบหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในสมัยอยุธยา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงขึ้นครองราชย์ พระองค์ต้องการที่จะฟื้นฟูบ้านเมืองให้มีความเจริญเทียบเท่าอารยประเทศ โดยเฉพาะด้านศาสนา และศิลปวัฒนธรรม โดยสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ จากนั้นทรงเริ่มพระราชนิพนธ์วรรณคดีชิ้นเอกเรื่อง รามเกียรติ์ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๔๐ โดยเขียนลงสมุดไทยไว้ถึง ๑๗๗ เล่ม จนจบบริบูรณ์ ถ้าหากพิมพ์เป็นหนังสือขนาด ๘ หน้ายกในปัจจุบัน จะหนาดัง ๒,๘๗๖ หน้า ทรงให้จารจารึกบนที่กเป็นจิตรกรรมฝาผนังอันวิจิตร รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ศาสนสถานคู่เมือง ซึ่งมีด้วยกันถึง ๑๗๘ ห้อง เรียงร้อยต่อกันยาวตลอดฝาผนังทั้ง ๔ ทิศ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มูลนิธิดินดีน้ำใสแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกับ กระทรวงการคลังและบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน) ได้ให้งบประมาณสนับสนุนการผลิตภาพยนตร์เรื่องนี้ ภายใต้การดูแลของผู้กำกับ อธิปัตย์ กมลเพชร ใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ ๒ ปี มีความยาว ๓๕ นาที ซึ่ง ม.ร.ว. สมลาภ กิติยากร เลขาธิการในพระองค์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ซึ่งเป็นประธานมูลนิธิ ดินดีน้ำใส แห่งประเทศไทย และเป็นประธานโครงการ ๑๒ สิงหาคม เคียงคู่ เคียงราษฎร์ ได้ตั้งใจให้ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้ เป็นหนึ่งในกิจกรรมของโครงการ ๑๒ สิงหาคม เคียงคู่ เคียงราษฎร์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสครบรอบ ๖๐ ปี แห่งการบรมราชาภิเษก และราชาภิเษกสมรส ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ ทรงเคียงคู่พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร และในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๗๘ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๓ โดยเปิดชมฟรี ๗ วัน ในโรงภาพยนตร์ เครือ เอส เอฟ ๑๔ แห่งทั่วประเทศ ในช่วงเดือนสิงหาคม และยังจัดทำเป็นดีวีดี ทั้งในรูปแบบแอนิเมชัน และอินเตอร์แอคทีฟ มอบให้กับโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศอีกด้วย

กว่าจะเป็นรามาวตาร ชีวิตจิตรกรรมฝาผนังของไทย

“รามาวตาร” เป็นภาพยนตร์แอนิเมชันพื้นถิ่นไทยแท้ที่คุณจะพลาดไม่ได้ เพราะภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นอีกหนึ่งในตำนานของวงการแอนิเมชันไทย ที่ผสมเทคโนโลยีกับมรดกของชาติไว้ได้อย่างลงตัว สามารถถ่ายทอด ความงดงามอ่อนช้อยของงานจิตรกรรมไทย ได้อย่างกลมกลืนไปกับภาพต้นแบบ และเป็นการผนึกกำลังรวมใจ ของยอดฝีมือในแต่ละสาขาที่มีใจรักความเป็นไทย มาร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานชิ้นสำคัญนี้ ไม่น้อยกว่า ๗๐ ชีวิต อีกทั้งได้ทีปรึกษาชั้นดี อย่างเช่น คุณนนทรีย์ นิมิบุตร อาจารย์สาครโสภา นายช่างใหญ่ผู้ดูแลการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดร.อนุชา ทิรคานนท์ ผู้อำนวยการสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ด้วยขั้นตอนการสร้างภาพยนตร์แบบ Cut out Animation ที่ยังคงรักษาจิตวิญญาณ ของความเป็นจิตรกรรมไทยเอาไว้ เป็นการร่วมด้วยช่วยกันต่อลมหายใจให้กับจิตรกรรมฝาผนัง รามเกียรติ์ ให้มีชีวิตโลดแล่น ด้วยเทคโนโลยียุคปัจจุบัน การทำงานที่ละเอียดลออ เริ่มจากการเก็บรายละเอียดของภาพ จิตรกรรมฝาผนัง ที่เคยเก็บถ่ายมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ แต่ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น จึงต้องมาถ่ายใหม่อีกครั้งด้วย กล้องความละเอียดที่สูงระดับ gigapixel ใช้เวลาถ่ายทำถึง ๒๐ ครั้ง หลังจากนั้น จึงได้มีการการประชุมทีมงาน เขียนบท โดยคนรุ่นใหม่โดย คุณอภิรักษ์ บุญศิริ เพื่อให้เรื่องราวกระชับ ที่สุด ต่อด้วยการทำ story board จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อ สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่คณะทำงาน มีการทำ workshop ร่วมกัน เรียนรู้ท่วงท่าของการเคลื่อนไหวแบบจีน โดยมี คณาจารย์สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อาทิ ดร.ธีระพัฒน์ ทองนิม ครูเกษม ทองอร่าม และครูประสาท ทองอร่าม (ครูมิด) มา เป็นผู้ชี้แนะให้คำปรึกษา จากนั้น เมื่อทีมงานเข้าใจเรื่องราว และแนวทางตรงกันแล้ว ก็เริ่มลบตัวละครออกจากฉาก เพื่อมา จัดวางเป็น Layer ใหม่เป็น Two & Half Dimension หรือ Three Dimension Layer ค่อย ๆ สร้างความเคลื่อนไหว โดยค่อยขยับ ภาพไว้ ๒๔ ภาพ ต่อ ๑ วินาที (เป็นเทคนิคแอนิเมชันที่ใช้กับ การ์ตูนเกรด A) โดยได้ผู้กำกับก้านกล้วย คมภิญญ์ เข้มกำเนิด มาช่วยดูแลกำกับกับแอนิเมชัน และประพันธ์เพลงประกอบ ภาพยนตร์โดย คุณสินินภา สารสาส

“รามาวตาร” ในตอนนี้ จะนำเสนอการอวตารของ “พระนารายณ์” ในร่าง “พระราม” กษัตริย์นักรบผู้ปราบทศกัณฐ์ ที่มีวามานกิเลสค้นหาและลักต่วนางสีดาไป พระรามจึงรวบรวม โพรพอลบุกถึงเมืองลงกา ในความยาวประมาณ ๔๐ นาที

รามเกียรติ์ แอนิเมชัน มีคุณค่าในหลายด้านทั้งใน วรรณศิลป์ ทศนศิลป์ และแฝงไปด้วยคุณธรรม ที่มีปรัชญาว่า ด้วย “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” โดยแสดงให้เห็นถึงคติธรรมที่ว่า ไม่ว่าจะเก่งกล้าสักแค่ไหน หากมีวามานในความลุ่มหลงทั้งหลาย ไม่ว่าจะ เป็น ความสุข โสมนัส ทرفิย์สมบัติ หรืออำนาจ ก็ จะนำมาซึ่งความทุกข์อันแสนเจ็บปวดทั้งแก่ตนเอง คนรอบข้าง และ ผู้อื่นอย่างไม่รู้จบสิ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ทศพิธราชธรรม” ธรรมะสำหรับผู้ปกครอง ที่ยังคงร่วมสมัยมาจนถึงปัจจุบัน ที่บุรพกษัตริย์ทั้งหลายทรงยึดมั่นมาโดยตลอด อันปรากฏ ในพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช ที่สื่อให้เห็นถึงหลักคำสอนของท้าวทศรด ที่ครองกรุงอโยธยา ที่ได้สอนพระราชโอรสหรือพระรามให้มี ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญของการเป็นพระราชา ในภาคปฐมบท จึงใช้ชื่อว่า ธรรมะแห่งราชา

ด้วยความตั้งใจเดิมของ อะมีบ้า ฟิล์ม ที่ต้องการทำ แอนิเมชันรามเกียรติ์ จำนวนทั้งสิ้น ๔ ตอน ตอนแรกคือ “ธรรมะ แห่งราชา” เป็นภาคปฐมบท จุดกำเนิดเรื่องราวต่างๆ ใน รามเกียรติ์ ส่วนตอนที่ ๒ คือ รามาวตาร ตอนที่ ๓ สงครามมหา สงคราม ซึ่งเป็นการบุกกรุงลงกา การรบของฝ่ายพระรามกับฝ่าย ทศกัณฐ์ ที่สนุกตื่นเต้นมาก และตอนที่ ๔ รามเกียรติ์ หรือ เกียรติ ของพระราม บทสรุปของธรรมะที่ชนะอธรรม

พ่อจะให้ครองสมบัติ สืบวงศ์จักรพรรดิณา
 จงตั้งอยู่ในทศธรรมา เป็นตราฐโลกทั้งไตรดา
 เจ้าจงเสวยเสนาพลากร ใต้ถาวรตั้งร่มพทุกษาศาล
 เอาความสัตย์สุจริตเป็นประธาน คือรากแก้วกิ่งถันดอกใบ
 อันฝูงสัตว์จรูบาททวิบาท จะเคลื่อนกลาตมาฝั่งอาศัย
 จงเอาเมตตานั้นแผ่ไป ดังกลิ่นดอกไม้อันตระการ
 จะหอมจรทุกประเทศ เย็นเกศไปทั่วทิศาศาล
 ทานนั้นต่างผลโอฬาร ทว่านให้บำเพ็ญโดยตรา
 แก่หมู่เสนรีพล ประชาชนยาก ถ้วนหน้า
 ตัดโลกเอาความกรุณา เป็นปิจง มทานที
 ไทลมา ไม่รู้สุดสิ้น อาบกิน เป็นสุขเกษมศรี
 อย่าเบียดเบียน ไพร่ฟ้าประสาช ใต้มี ความเดือดร้อน เวทนา
 น้ำเย็น ฝูงปลา ก็อาศัย ปักษายิ่งไม้ ใบทนา
 ปากกว้าง ย่อมมีมฤคา พากัน มาอยู่ สำนัก
 จงแผ่เดชาวรายศ ใต้ปรากฏเกียรติไป ใต้ไตรจักร
 แก่มนุษย์ คนธรรพ์ยักษ์ ลูกรัก จงพึงพ่อสอนไว้

พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ใน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑
 แห่งศตวรรษที่ ๑๙

รามาวตาร จึงเป็นหนึ่งในโครงการสำคัญ ของกระทรวง
 วัฒนธรรม โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดำเนินการตามนโยบาย
 ประเทศไทย ๔.๐ ของรัฐบาล ที่จะนำพาประเทศไทยไปสู่
 ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยขับเคลื่อนด้วยทุนทางวัฒนธรรม
 ๕ ประเภท คือ ๑) Fightings ศิลปะการต่อสู้ เช่น มวยไทย
 ฟันดาบ กระบี่กระบอง ๒) Festivals งานประเพณีต่างๆ ของ
 ไทย ๓) Foods อาหารไทย เช่น อาหารท้องถิ่น อาหารสุขภาพ
 ขนมไทย ๔) Fashions ศิลปะการแต่งกาย เช่น การใช้ผ้าไทย
 เครื่องประดับ การแต่งกายชุดไทยในกิจกรรมสำคัญ และ ๕)
 คือ Films ภาพยนตร์ เพื่อส่งเสริมการต่อยอดสร้างสรรค์
 การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสืบเนื่องถึงประเภทต่าง ๆ
 รามาวตาร จึงถือเป็นนวัตกรรม ที่นำภาพจิตรกรรมฝาผนัง
 มาสร้างสรรค์ให้เคลื่อนไหวเสมือนจริง ในรูปแบบแอนิเมชัน
 ที่สามารถทำให้เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป เรียนรู้เรื่อง
 รามเกียรติ์ ได้โดยง่าย สนุกสนาน เพลิดเพลิน น่าสนใจ และ
 สอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งถือเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจให้
 ผู้ผลิตสื่อรุ่นใหม่ ในการสร้างสรรค์สื่อที่ดีเพื่อสังคม ทำให้เข้า
 ถึงศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของไทยได้อย่างดียิ่ง ภาพยนตร์
 แอนิเมชัน รามเกียรติ์ จึงถือว่าเป็นภาพยนตร์ที่บันทึก
 ประวัติศาสตร์มรดกของชาติอันล้ำค่าไว้อีกด้วย

ภาพยนตร์แอนิเมชัน รามาวตาร ที่กำลังดำเนินการผลิต
 อย่างเข้มข้นอยู่ในขณะนี้ พร้อมจะส่งมอบให้ทุกท่านได้ชมกัน
 ในปีหน้า ซึ่งรับรองว่า สนุก งดงาม คู่คุณค่า กับการรอคอยอย่าง
 แท้จริง ทั้งนี้ ประชาชนผู้สนใจสามารถติดตามข่าวสารการผลิต
 ภาพยนตร์แอนิเมชัน รามเกียรติ์ ตอน "รามาวตาร" ได้ทาง
www.culture.go.th หรือ www.facebook.com/DCP.culture
 หรือ www.facebook.com/ramaavatar.animation หรือ
 สามารถรับชม "รามเกียรติ์ ตอน ธรรมะแห่งราชา" ได้ที่ www.youtube.com/watch?time_continue=8&v=J3rVO_yHF3Y

รักษ์ชุดไทย

ภาพ : อดุล ตันทาโกศัย

“หลังจากละครทีวีเรื่องบุพผิพนนิเวศ
จากจอไปเพียงไม่กี่เดือน
คนไทยเริ่มห่างเหินชุดไทย
ท่าทีจะกลับมาเหมือนเดิมอีก
แสดงให้เห็นว่า
คนไทยชอบทำอะไรตามกระแสเสมอ”

ภาพจาก : www.ch3thailand.com

ผมเขียนต้นฉบับก่อนที่จะมีการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ที่อินโดนีเซียเป็นเจ้าภาพหลายวัน กีฬาเอเชียนเกมส์ครั้งนี้ก็คงเหมือนกับครั้งที่แล้ว คือ นักกีฬาไทยจะเดินลงสนามในวันเปิดการแข่งขันด้วยชุดสากลที่เรียกสั้น ๆ ว่า “สูท” ไม่เพียงแต่การแข่งขันเอเชียนเกมส์เท่านั้น ไม่ว่าจะเป็ชชีเกมส์หรือโอลิมปิกในวันเปิดการแข่งขัน นักกีฬาไทยจะต้องลงสนามในชุดสากลเสมอ ขณะที่อินเดีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และแม้แต่ประเทศในทวีปอาฟริกาบางประเทศก็ยังใส่ชุดประจำชาติลงสนาม

ผมเคยเขียนบทความลงคอลัมน์สบาย ๆ สไตส์ไมตรี ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และลงหนังสือพิมพ์สยามกีฬามาแล้วหลายครั้งว่า อยากให้นักกีฬาไทยแต่งกายด้วยชุดไทยลงสนาม จะเลือกชุดแบบไหนก็ได้ โดยให้ผู้ขายแต่งกายอย่างหนึ่ง ผู้หญิงอีกอย่างหนึ่งแต่ข้อเสนอของผมไม่เป็นผล ที่ไม่เป็นผล เหตุผล

เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ มีอย่างเดียวคือ ผู้รับผิดชอบเรื่องนี้ ไม่เห็นด้วยนั่นเอง ที่ผมอยากให้นักกีฬาไทยแต่งชุดไทยก็เพราะผมมั่นใจว่าชุดไทยเกือบทุกชุดสวยงามไม่มีที่ติ

ผมจึงอยากให้นำมาแต่งอวดชาวโลก โดยเฉพาะการแข่งขันกีฬาระดับชาตินั้นจะมีการถ่ายทอดสดไปทั่วโลก เท่ากับเป็นการประชาสัมพันธ์ประเทศไทย โดยไม่ได้ลงทุนเพิ่มเติมอะไรเลย ชุดประจำชาติของไทยรู้จักกันในนาม “ชุดไทยพระราชนิยม” สำหรับสุภาพบุรุษเรียกว่า เสื้อพระราชทาน ส่วนสุภาพสตรีเป็นชุดไทย ประกอบด้วยสไบเฉียง ใช้ผ้ายาว มีเชิงหรือยกทั้งตัว ซึ่งมีจีบยกข้างหน้า มีชายพก ไข่เข็มขัดไทยคาด (จะเป็นเข็มขัดเงิน ทองหรือนาคก็ได้) ส่วนท่อนบนเป็นสไบ เปิดป่าชายสไบคลุมไหล่ ทั้งชายด้านหลังยาวตามที่เห็นสมควร

ผมคงไม่ต้องบอกรายละเอียดมากกว่านี้ว่าชุดไทยสวยอย่างไร น่ารักแค่ไหน เพราะผู้อ่านคงจะรู้ว่าชุดไทยเป็นอย่างไร ไม่ได้รู้อย่างเดียว ต้องเคยเห็นด้วย หรือถ้าผมนำมาเขียนให้ละเอียดก็คงไม่สามารถบรรยายชุดไทยแต่ละชุดเป็นตัวหนังสือให้ได้เห็นภาพชัดเจนเท่ากับของจริงได้ เพียงแต่ผมอยากให้อ่านทุกท่าน พิจารณาถึงชุดไทยแต่ละชุดดู ก็ให้เห็นเลยว่าออกแบบได้ดีเหลือเกิน ส่วนไหนที่ควรกระชับก็กระชับ ส่วนไหนที่ควรพลิ้วไหว หรือปล่อยชายให้ดงามอย่างไร ก็จะมีอยู่ในชุดไทย การเลือกผ้า เลือกสี เข้ากันได้เป็นอย่างดีและเหมาะที่จะใช้ในงานต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานประเพณีท้องถิ่น งานทำบุญไหว้พระ หรือแม้แต่ชุดอยู่กับบ้านเผื่อกับเรือนก็ดูดีน่ารัก

ชุดไทยของฝ่ายชายจะดูทะมัดทะแมง ดูแข็งแต่ไม่กระด้างสวมใส่แล้วทำให้เห็นถึงความเป็นชายไทยที่เป็นทั้งนักรสู้และนักรัก เท่าที่ผมสังเกต เด็กรุ่นหลังๆ ไม่ค่อยจะรู้จักชุดไทย อย่างไรก็ตามที่ยังเป็นเด็กเลย แม้ผู้ใหญ่ก็แทบไม่รู้จักชุดไทย นับว่าโชคดีที่เมื่อเร็วๆ นี้มีละครทีวี เรื่องบุพเพสันนิวาสให้คนไทยได้ดูกันทั่วประเทศ บุพเพสันนิวาสเป็นละครเชิงประวัติศาสตร์ไทยที่มีเนื้อเรื่องความเป็นคนไทย ตัวละครทุกตัวแต่งชุดไทย ฉากในละครก็เป็นบ้านเรือนไทย แสดงให้เห็นวิถีชีวิตไทย ที่ว่าโชคดีก็

เพราะเนื้อเรื่องดี ผู้แสดงแสดงได้ดี ทุกอย่างดีหมด จึงทำให้คนดูชื่นชอบชื่นชมไปตามๆ กัน และดูกันทุกเพศทุกวัยทั้งประเทศ ส่งผลให้คนไทยที่ไม่ค่อยจะรู้เรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายชุดไทยได้รู้จัก ส่วนคนที่รู้จักแล้วก็รู้มากขึ้น

ด้วยอิทธิพลของละครบุพเพสันนิวาส ทำให้คนไทยจำนวนมากหันมาแต่งกายด้วยชุดไทย คนไทยแต่งชุดไทยไปทำบุญที่วัด แม้ไปชมโบราณสถาน เช่น ที่สุโขทัยก็พากันแต่งกายด้วยชุดไทย ส่วนใหญ่จะซื้อชุดไทยเอง แต่ก็มิใช่น้อยที่ไปเช่าในงาน ช่วงที่ว่านี้ชุดไทยขายดีเป็นพิเศษ คนไทยแต่งชุดไทยดูแล้วน่ารัก ก็ต้องขอขอบคุณละครทีวีเรื่องบุพเพสันนิวาส ที่ทำให้คนไทยหันมาสนใจชุดไทย หลายจังหวัดได้จัดงาน พร้อมกับได้เชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมงานทุกคนแต่งกายด้วยชุดไทย ปรากฏว่าได้ผล คือได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งทั่วๆ หลังจกละครทีวีเรื่องบุพเพสันนิวาสจากจอไปเพียงไม่กี่เดือน คนไทยเริ่มห่างเหินชุดไทยทำท่าจะกลับมาเหมือนเดิมอีก แสดงให้เห็นว่า คนไทยชอบทำอะไรตามกระแสเสมอ หรือว่านี่คือ วัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนไทยที่ไม่ดีเลยแต่ถึงอย่างไร ผมเชื่อว่า ชุดไทยจะต้องอยู่กับเมืองไทยตลอดไปเพราะเป็นชุดที่สวยงามที่สุดในโลก

ชุดไทยสำหรับบุรุษ...มีต้นกำเนิดมาจากไทย

ชุดไทยสำหรับผู้หญิงนั้น แต่งกันตามชุดไทยพระราชทาน หรือชุดพระราชนิยม ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ โปรดเกล้าฯ ให้ศึกษาค้นคว้าสร้างสรรค์ การแต่งกายของสตรีให้มีเอกลักษณ์ไทย ให้มีความคล่องตัว เหมาะสมกับวิถีชีวิตปัจจุบัน จนเกิดเป็นชุดไทยพระราชทาน หรือพระราชนิยมทั้ง ๘ แบบ ดังที่ทราบกันดีในหมู่สตรีไทย อยู่แล้ว

แต่ชุดไทยสำหรับผู้ชายนั้น มีต้นกำเนิดมาจากไหนกัน ชายไทยที่สวมเสื้อราชปะแตน (เสื้อสูทสีขาว คอตั้งสูง กระดุม ห้าเม็ด) หรือเสื้อพระราชทาน นุ่งโจงกระเบน สวมถุงเท้า ยาวถึงเข่า และสวมรองเท้าหุ้มส้น ซึ่งถูกนำมาใช้ครั้งแรก ในสมัยรัชกาลที่ ๕

อันที่จริงเสื้อราชปะแตนนี้ เกิดขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ ในคราวที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสอินเดีย ซึ่งขณะนั้น ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๙ พรรษา ผู้ตามเสด็จทั้งหลายได้แต่ง เครื่องแบบเสื้อฝรั่ง คือใส่เสื้อเปิดอกคล้องผ้าผูกคอ (ผูกเน็กไท) แต่นุ่งโจงกระเบน ไม่นุ่งกางเกงแบบฝรั่ง และที่เมืองกัลกัตตา แห่งนี้ มีช่างเสื้อฝีมือดีอยู่มาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดฉลองพระองค์ใส่เล่น แบบปิด ตั้งแต่คอมีดุมกลัดตลอดแนว เพื่อที่ไม่ต้องผูกเน็กไท เป็นที่พอ พระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ราชเลขาณุกรในขณะนั้น จึงได้ขอพระราชทานพระบรม ราชานุญาตคิดชื่อถวายว่า **ราชแพดเทิร์น (Raj Pattern)**

ม.ร.ว.กระต่าย อิศรางกูร ล่ามหลวงในคณะราชทูตไทย ผู้แต่งหนังสือนิราศ เมืองลอนดอน และอธิบดีพิพากษาศาลต่างประเทศคนแรกของไทย ในเครื่องแต่งกายชุดผ้าไทยอันสง่างาม ถ่ายภาพโดย จอห์น ทอมสัน (John Thomson) ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๘

ชุดราชปะแตนเป็นเสมือนเครื่องแบบของข้าราชการพลเรือนไป โดยส่วนมากสวมกับผ้าถุงโจงสีกกรมท่า ซึ่งเรียกกันสั้นๆ ว่า ผ้าม่วง ซึ่งตัดด้วยผ้าแพรบ้าง ผ้าลายบ้าง เสื้อราชปะแตนเป็นที่นิยมอยู่นาน ไม่แต่เฉพาะสวมกับผ้าม่วงเท่านั้น แต่ยังมีสวมกับกางเกงแพรอีกด้วย ต่อมาในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีประกาศว่าด้วยรัฐนิยม ลงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๔ ให้ประชาชนแต่งกายตามแบบสากลนิยม การแต่งกายที่ไม่เรียบร้อย เช่น นุ่งแต่กางเกงชั้นใน หรือไม่สวมเสื้อ หรือนุ่งผ้าลอยชาย ตลอดจนนุ่งใส่รอง นุ่งกางเกงแพร นุ่งผ้าโจงกระเบน ก็ให้แต่งเฉพาะอยู่ในบ้าน ไม่ควรแต่งในที่ชุมนุมชน เสื้อราชปะแตนกับผ้าม่วงจึงหายไป พัฒนามาเป็นเสื้อราชปะแตนกับกางเกงขายาวสีขาว เป็นเครื่องแบบข้าราชการ ที่เรียกว่า “เครื่องแบบปกติขาว” ในปัจจุบัน

สืบเนื่องมาถึงสมัยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยแนวคิดของการกำหนดรูปแบบเครื่องแต่งกายไทยให้มีลักษณะเฉพาะแต่ยังเป็นสากล จึงได้ทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานแบบจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งก็ได้พระราชทานแบบเสื้อตามที่เคยทรงอยู่บ่อยๆ โดยเป็นเสื้อสูทคอตั้ง ที่เรียกกันว่า “คอแมนดาริน” (Mandarin Collar) หรือ “คอเหมา” (Mao Collar) เรียกว่า “เสื้อชุดไทย” หรือ “เสื้อชุดไทยพระราชทาน” โดยมี ๓ แบบคือ ๑ ชุดไทยแบบแขนสั้นสำหรับงานกลางวัน ๒ ชุดไทยแขนยาว สำหรับงานกลางคืน และ ๓ ชุดไทยแขนยาวคาดเอว ใช้ในโอกาสพิธีการที่สำคัญหรืองานที่เป็นทางการ หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้สวมเสื้อพระราชทานนี้แทนชุดสากล นับตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากเสื้อราชปะแตนเดิม คือสามารถเลือกใช้ผ้าตามแต่ละท้องถิ่นมาตัดเย็บเพื่อเป็นการสนับสนุนอาชีพและรายได้ของชาวบ้านจากภาคต่างๆ เสื้อชายไทยจึงมีสีสันทันและลวดลายแปลกตาอย่างที่ไม่เคยเห็นมาก่อน กลายเป็นที่นิยมในวงกว้าง

หากลองสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะพบว่า ลักษณะของเสื้อสูทปกตั้งแขนยาวนี้ เป็นรูปแบบเดียวกับยูนิฟอร์มของเหล่าทหารในวัฒนธรรมตะวันตกในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยเป็นเครื่องแบบทหารม้า สมัยจักรพรรดินโปเลียนของฝรั่งเศสและแบบเสื้อสไตล์ Leather Neck ของเหล่าทหารเรืออเมริกันและอังกฤษ บางท่านอาจจะคิดไปว่ารัชกาลที่ ๕ น่าจะทรงทอดพระเนตรเห็นแบบเสื้อลักษณะนี้ผ่านบรรดาเครื่องแบบกษัตริย์และผู้นำประเทศครั้งเสด็จเยือนประเทศแถบยุโรป ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซีย หรือประธานาธิบดีเฟลิกซ์ โฟร์ แห่งฝรั่งเศส จะเป็นการหยิบยืมสิ่งของที่มีอยู่ก่อนมาประยุกต์ใหม่ให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยหรือไม่ แต่ในความเป็นจริงแล้วเสื้อคอปกตั้งนี้ เราพอจะเห็นได้จากภาพของรัชกาลที่ ๕ ที่ฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารและของทหารไทยในสมัยนั้นด้วย ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว

เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค)
ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๕

รัชกาลที่ ๖ สวมบทนักโบราณคดีในละคร ทรงฉลองพระองค์ชุดนี้คือปกคล้ายกับชุด “จงซานจง” ของจีน

จะว่าไปแล้วเสื้อราชปะแตน มีความคล้ายคลึงกับชุดจีนที่เรียกว่า ชุด “จงซานจง” ภาษาจีนกลาง คือ “ซุน จง ซาน” แปลตรงๆ คือ ชุดแบบ ดร.ซุน ยัตเซ็น ซึ่งถือเป็นชุดทางการของจีน ที่ใส่ออกหน้าออกตาได้สำหรับข้าราชการทั่วไป รวมไปถึงจนถึงท่านผู้นำจีนประธานาธิบดีสีจิ้นผิง ก็ใส่เป็นประจำ เป็นเสื้อผ้าที่แฝงความหมายไว้ข้างใน อาทิ กระดุมหน้ามีกระดุม ๕ เม็ด สื่อถึงอำนาจในการปกครอง ๕ อย่าง ตามทฤษฎีของ ดร.ซุน ยัตเซ็น ได้แก่ รัฐบาล สถานิติบัญญัติ ศาล คณะกรรมการสอบ และผู้คุมกฎ มีกระดุมข้อมือสองข้างฝั่งละ ๓ เม็ด แทนลัทธิไตรราชภวัตร หมายถึง ตัวประชาชน อำนาจของประชาชน และสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งไปพ้องกับแนวคิดของพรรคอีก ๓ อย่าง คือ ความเท่าเทียมกัน อีสรภาพ และภราดรภาพ กระเป๋ามี ๔ ใบ แทนคุณธรรมทั้งสี่ คือ ความถูกต้อง ความยุติธรรม ศีลธรรม และเกียรติยศ

ดร.ซุน ยัตเซ็น ได้เข้ามาเมืองไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยเดินทางสลับไปมาระหว่างไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ท่านได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสยามมกุฎราชกุมาร) เพื่อขอพระราชทานพระราชานุญาตพบปะกับชาวจีนในประเทศไทย ท่านได้มาปราศรัยปลุกกระดมให้ชาวจีนโพ้นทะเลในสยาม ที่ลงหลักปักฐานอยู่แถวย่านเยาวราชและสำเพ็ง สนับสนุนการปฏิวัติโค่นล้มราชวงศ์ชิง ช่วงเวลานั้นข้าราชการชาวสยาม ก็นุ่งผ้าม่วงสวมเสื้อราชปะแตนอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตามในประเทศจีนนั้น มีชุดที่เก่าแก่กว่าชุดจงซานจง ซึ่งทุกวันนี้คนจีนยังนิยมสวมใส่กัน เรียกกันว่า “ถังจวง” หมายถึงชุดราชวงศ์ถัง แต่เป็นชุดของสมัยราชวงศ์ชิงตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) ที่เรียกเช่นนี้ เพราะราชวงศ์ถังเป็นราชวงศ์ที่ชาวจีนภาคภูมิใจมาตั้งแต่สมัยโบราณ ถังจวงคือ เสื้อคอจีนที่มีลักษณะเป็นคอตั้ง ไข่ผ้าแพรปักลายหรือผ้าตัวน สาบเสื้ออาจเป็นแนวตรงหรือแนวเฉียง กระดุมเสื้อใช้ผ้าดักเป็นปมและมีห่วงรั้งดุม ถ้านึกภาพไม่ออกให้นึกถึงยามที่มีประชุมเอเปค พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่ประเทศจีน คือ ชุดที่ผู้นำนานาชาติใส่กันนั้นแหละ

ในสายตาชาวตะวันตกสุทูปกตั้งนี้ได้บ่งบอกถึงความเป็นตะวันออก เมื่อวงดนตรี The Beatles เดินทางไปอินเดีย แล้วเอาสุทูปกตั้งนี้มาสวมจนโด่งดัง ก่อนถูกตั้งฉายาใหม่ว่า “The Nehru Jacket” ตามชื่อของชาวทะเลสาบ เนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศอินเดีย จะว่าไปแล้วชุดประจำชาติของแต่ละในประเทศอาเซียน อาทิ กัมพูชา สปป.ลาว มาเลเซีย สิงคโปร์ เวียดนาม อินโดนีเซีย ก็มีลักษณะคอตั้งคล้ายกัน จึงเชื่อมโยงสรุปได้ว่า.. รูปแบบเสื้อได้ถือกำเนิดจากวัฒนธรรมพื้นเมืองของตะวันออก ที่ประยุกต์มาจากมุมมองของตะวันตก ผ่านการปรุงแต่งให้ทันสมัย ผนวกกับใจกระเบนดั้งเดิมของไทย กลายเป็นชุดไทยในยุคปัจจุบัน ที่มีเอกลักษณ์ไม่ซ้ำใคร ที่เหลือเป็นหน้าที่ของเราทุกคนว่าจะสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งบ่งบอกตัวตนของชนชาติไทยเอาไว้ได้นานแค่ไหน รักไทยก็ช่วยกันอนุรักษ์และใส่ชุดไทยกันเถอะนะครี๊บ 🍀

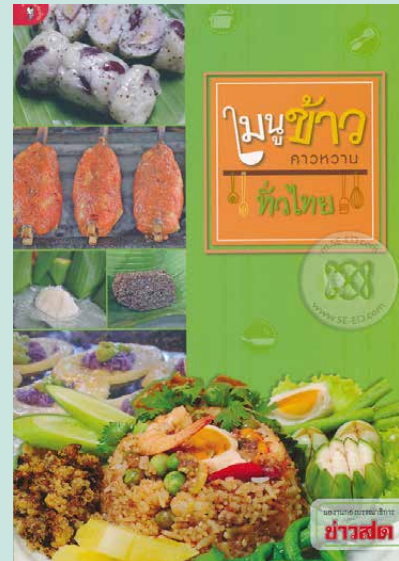
ภาชนะดินเผา ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย
 ผู้เขียน : ศร.ดร.ธนิช เลิศชาญฤกษ์
 สำนักพิมพ์ : มีวชิยมเพรส

ภาชนะดินเผาเครื่องใช้ในครัวเรือน ในยุคสมัยต่างๆ ประติมากรรมยุคแรกในสยาม เรื่องราววิถีชีวิตมนุษย์โบราณ ยุคพันปี ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของภาชนะดินเผา บอกเรื่องราวภาชนะดินเผาเครื่องอุทิศในหลุมศพ

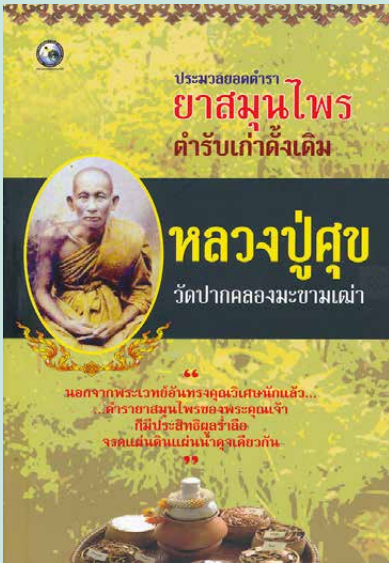
ท้าวแสนปม
 ผู้เขียน : พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
 สำนักพิมพ์ : วัฒอม

ท้าวแสนปมเป็นนิทานพื้นบ้านที่คนไทยรู้จักกันมาช้านาน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำนิทานเรื่องนี้มาดัดแปลงเป็นบทละครรำซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นกระบวนกลอนที่ดีที่สุดของพระองค์ อีกทั้งยังทรงดัดตอนสำคัญในเรื่องมาพระราชนิพนธ์เป็นละครดึกดำบรรพ์ที่มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจอีกทางหนึ่ง

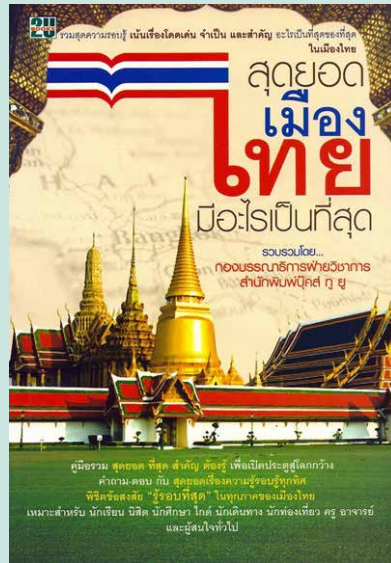
เมนูข้าว คาวหวานทั่วไทย
 ผู้เขียน : กองบรรณาธิการข้าวสวย
 สำนักพิมพ์ : มติชน

เรื่องราวของร้านอาหาร และสูตรอาหารต่างๆ ของคนไทยทั่วทั้งประเทศ สรรหาเมนูอาหารคาวหวานแปรและปรุงจาก "ข้าว" ครบทุกรส สดทุกสูตร เพื่อเป็นลายแทงนำคุณไปสู่เมนูอาหารที่แปรและปรุงจากข้าว รวมทั้งเส้นทางไปสู่ร้านเด็ดๆ ทั่วไทยที่มีเมนูข้าวคาวหวานครบครัน

ยาสมุนไพรรักษาโรค
ตำรับเก่าดั้งเดิม หลวงปู่ศุข
 ผู้เขียน : ต่างธรรม
 สำนักพิมพ์ : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์

หลวงปู่ศุข แห่งวัดปากคลองมะขามเฒ่า อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท พระเกจิอาจารย์ผู้เลื่องชื่อข้ามชาติ อดีตจากยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ สู่ปัจจุบัน คือ พระอาจารย์องค์สำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ผู้สืบทอดวิชาคุณและคัมภีร์ยาในพระนาม "หมอพร" นอกจากพระเวทย์อันทรงคุณวิเศษนักแล้ว ตำรายาสมุนไพรรักษาโรคของพระองค์ก็มีประสิทธิผลร่ำลือจรดแผ่นดินแผ่นน้ำดุจเดียวกัน 🍀

สุดยอดเมืองไทย
มีอะไรเป็นที่สุด
 ผู้เขียน : กอง บก.พ่ายวิชาการ บุ๊คส์ ญู ยู
 สำนักพิมพ์ : บุ๊คส์ ญู ยู

รวมสุดยอดความรู้ที่เน้นเรื่องโดดเด่น จำเป็น และสำคัญ และอะไรที่เป็นที่สุดในเมืองไทย เพื่อเปิดประตูแห่งความรู้สู่โลกกว้าง เช่น เรื่องรู้ลึกรอบตัวทั่วไทย ที่สุดของที่สุดในประเทศไทย เป็นต้น 🍀

เมื่อยายอายุเท่าหนู
 ผู้เขียน : ยายนาง
 สำนักพิมพ์ : นานมีบุ๊คส์

เรื่องราวของยายนาง เกิดและเติบโตมาในหมู่บ้านเล็กๆ มุมหนึ่งของภาคอีสานอันกว้างใหญ่ มีพ่อเป็นครูประจำบ้าน และมีแม่เป็นลูกชาวนา ชีวิตของเด็กชาวบ้านอีสานเมื่อห้าสิบปีที่แล้ว มีอะไรที่เป็นความสุข เป็นความทุกข์ ต้องฝ่าฟันกันบ้าง 🍀

เชิดชูเกียรติ ๑๗ ศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศิลปินคือผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ประดับไว้ให้โลกใบนี้
คงความงดงาม นำความสุนทรีย์มามอบให้กับทุกคน สร้าง
ความสุข ปลุกความฝัน แบ่งปันกำลังใจ งานศิลปะจึงมีคุณค่า
ต่อชีวิตและสังคม

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้
ดำเนินการคัดเลือกศิลปินใน ๓ สาขา ได้แก่ วรรณศิลป์
ทัศนศิลป์ และศิลปะการแสดง ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ เพื่อ
ยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ โดยนับตั้งแต่
พ.ศ. ๒๕๒๕ ถึงปัจจุบัน มีศิลปินแห่งชาติทั้งสิ้น ๒๙๕ ราย

สำหรับพุทธศักราช ๒๕๖๐ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศยกย่องศิลปินแห่งชาติ จำนวน ๑๗ คน ดังนี้

สาขาทัศนศิลป์

- นายสมศักดิ์ เขาวงศาตถาพงศ์ (จิตรกรรม)
- นายศราวุธ ดวงจำปา (ประติมากรรม)
- นายเสวต เทศน์ธรรม (ประติมากรรม)
- นายสมชาย แก้วทอง (การออกแบบแฟชั่น)
- นายสิน พงษ์หาญยุทธ (สถาปัตยกรรม)

สาขาวรรณศิลป์

- นางเพ็ญศรี เคียงศิริ
- นายพิบูลศักดิ์ ลครพล
- นายเทพศิริ สุขโสภา

สาขาศิลปะการแสดง

- นางสาวสุรางค์ ดุริยพันธุ์ (คีตศิลป์)
- นางรัตติยะ วิภิสิตพงศ์ (นาฏศิลป์ไทย)
- นายบุญศรี รัตน์ง (ดนตรีพื้นบ้านล้านนา)
- นายวิรัช อยู่ถาวร (ดนตรีสากล)
- ท่านผู้หญิงวราพร ปราโมช ณ อยุธยา (นาฏศิลป์สากล)
- นายพิมพ์ปฏิภาณ พึ่งธรรมจิตต์ (ดนตรีไทยสากล)
- ศาสตราจารย์มนตรี โมฆดารารัตนิน (ละครเวที)
- นายยุทธนา มุกดาสนิท (ภาพยนตร์และละครโทรทัศน์)
- นายคณิศ คุ้มมูลคดี (ภาพยนตร์และละครโทรทัศน์)

โดยเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๖๐ จำนวน ๑๗ คน เข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๖๐ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต โดยมีรองนายกรัฐมนตรี นายวิษณุ เครืองาม กราบบังคมทูลถวายรายงาน

และเพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้มีความรักในเส้นทางศิลปะ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้จัดนิทรรศการศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๖๐ ระหว่างวันที่ ๗ - ๑๔ สิงหาคม ที่ผ่านมานี้ หอมนิทรรศการหมุนเวียน ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย หวังให้ผู้ชมได้นำปรัชญาในการทำงานและการดำเนินชีวิตของ ๑๗ ศิลปินแห่งชาติ มาเป็นแนวทางและสร้างกำลังใจในการรังสรรค์ผลงานของตนเองต่อไปในอนาคต 🌟

การแสดงดนตรีไทย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในโอกาสวันพระราชสมภพ ๒ เมษายน ๒๕๖๑

การแสดง ดนตรีไทย ครูดนตรีอาวุโส แห่งรัตนโกสินทร์

เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เอกอัครราชทูตอัมภกมรดกวัฒนธรรมไทยและ “วิศิษฏ์ศิลปิน” เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๒ เมษายน พร้อมด้วยสำนักในพระมหากษัตริย์คุณ ที่พระองค์ทรงเป็นร่วมโพธิ์แก้วต่อวงการดนตรีไทยตลอดมา กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมจึงได้จัดการแสดงดนตรีไทยโดยครูดนตรีอาวุโสแห่งรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑ ณ หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

ในปีนี้การแสดงดนตรีไทยโดยครูดนตรีอาวุโสแห่งรัตนโกสินทร์ได้รับเกียรติจากครูดนตรีอาวุโสแห่งรัตนโกสินทร์ ทั้งชาย-หญิง รวม ๓๘ ท่าน รวมถึงลูกศิษย์และลูกหลานครูดนตรีอาวุโส อีกจำนวน ๑๕ คน ร่วมขับร้องและบรรเลงบทเพลงไทยอันไพเราะกันอย่างสุดฝีมือ ประกอบด้วย ๖ รายการแสดง คือ รำถวายพระพรโดย ครุฑนาฏศิลป์ อาวุโสหญิงและชาย การบรรเลงดนตรีไทยวงดนตรีไทยพิเศษ เพลงทองย่อนและเพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า การบรรเลงวงปี่พาทย์ผสมเครื่องสาย เพลงโหมโรงมหาราช การบรรเลงดนตรีไทย วงปี่พาทย์ไม้ نرم เพลงสุดสงวน (เถา) ต่อด้วยการบรรเลงดนตรี วงปี่พาทย์ไม้ نرم เพลงไกรลาสสำเร็จ โดยวงลูกศิษย์ครูดนตรีอาวุโส และการบรรเลงดนตรีไทย วงเครื่องสายผสม เพลงรำวงมาตรฐาน โดยครูดนตรีอาวุโสหญิงและชาย และปิดท้ายด้วยการแสดงชุดพิเศษโดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงขับร้องเพลงนางครวญ (เถา) ร่วมกับวงดนตรีบ้านปลายเนิน 🌸

มหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ อัคราภิรักษศิลป์

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จัดงาน “มหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ อัคราภิรักษศิลป์” สัมผัสมรดกภูมิปัญญาทั่วไทย โครงการวัฒนธรรมดีเด่น ยกย่องเชิดชูเกียรติเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เผยผลงานวิจัยระดับชาติ อุดหนุนผลิตภัณฑ์จากมูลนิธิศิลปาชีพ ล้มรสอาหารอร่อยร้านร้อยปี อาหารยอดนิยม เลือกซื้อของดีจากท้องถิ่นทั่วประเทศ ระหว่างวันที่ ๓-๕ สิงหาคม ๒๕๖๑ ณ เฟลนารี ฮอลล์ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

โดยนายวิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี ให้เกียรติเป็นประธานเปิดงานมหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติฯ ได้กล่าวถึงคุณค่าของการจัดงานครั้งนี้ว่า การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่มีความโดดเด่นของแต่ละท้องถิ่น เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านเจ้าของภูมิปัญญา และเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชนและประชาชน รวมทั้งเป็นการส่งเสริมรายได้จากทุนทางวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐบาล

หากคุณกำลังมองหาห้องสมุดดีๆ สักแห่งที่เต็มไปด้วยหนังสือหลากหลายครบครันไปด้วยสื่อมัลติมีเดียทันสมัยใช้งานง่าย บรรณาธิกรัฯใจดีคอยให้บริการพร้อมกับบรรยากาศสบายๆ เหมือนนั่งอ่านหนังสืออยู่ที่บ้าน ห้องสมุดนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ คือหนึ่งในตัวเลือกของคุณ

 ห้องสมุดนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่บริเวณชั้นลอย ตกแต่งด้วยงานไม้ โทนสีน้ำตาล ไม่ว่าจะเป็นชั้นวางหนังสือ หรือเคาท์เตอร์บริการให้ความรู้สึกอบอุ่นสบายตา ตัดกับสีส้มของโซฟาและหมอนอิงที่ทำให้ห้องสมุดดูสดใสมีชีวิตชีวาขึ้น... ภายในห้องสมุดได้รวบรวมหนังสือนิตยสาร หนังสือพิมพ์ E-book สื่อมัลติมีเดีย ครอบคลุมสาระทุกแง่มุมเกี่ยวกับกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเชื่อมโยงและต่อยอดความรู้จากห้องนิทรรศการรวมทั้งมีหนังสือสำหรับเด็ก นิทาน และเกมมัลติมีเดียเพื่อการเรียนรู้ในบรรยากาศการอ่านแบบสบายๆ เหมือนนั่งอ่านอยู่ที่บ้านนอกจากนั้น ยังมีบริการอินเทอร์เน็ตให้สืบค้นข้อมูลทางออนไลน์ และโซนห้องเงียบสำหรับท่านที่ต้องการความเงียบสงบและใช้สมาธิในการอ่านอีกด้วย

 ห้องสมุดนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ ออกแบบมาเพื่อรองรับทุกเพศทุกวัยที่จะทำให้คุณได้มากกว่าการเรียนรู้แต่เพื่อให้การเข้าห้องสมุดคือประสบการณ์แสนสนุกสำหรับทุกคนในครอบครัว

คุณค่าแห่งยุคสมัย สัมผัสได้ในหนึ่งวัน

ห้องสมุดนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ เปิดให้บริการวัน อังคาร - อาทิตย์ เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.

ปิดทำการทุกวันจันทร์ สอบถามรายละเอียดได้ที่ ๐๒-๒๖๑-๐๐๔๔

www.nitasrattanakosin.com

วัฒนธรรม

ปีที่ ๕๗
ฉบับที่ ๕

ฉบับหน้าพบกับ
เรือยาวประเพณี
พื๋องกลองตุ้ม
ตำนานสินไช

นิทรรศการ

นิทรรศการหมุนเวียนชุดแรก *The first of a rotating series*
ผลงาน จักรพันธุ์ โปษยกฤต *of Exhibitions by National Artist*
ศิลปินแห่งชาติ *Chakrabhand Posayakrit*

เริ่มวันอาทิตย์ที่ ๑๙ สิงหาคม *Sunday, August 19 to*
ถึงวันอังคารที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ *Tuesday, December 25, 2018*
เปิดทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๑๓:๐๐ - ๑๖:๓๐ น. *Open everyday from 13:00 – 16:30*
ณ มูลนิธิจักรพันธุ์ โปษยกฤต *At Chakrabhand Posayakrit Foundation*
เลขที่ ๔๙/๑ ซอยสุขุมวิท ๖๓ (เอกมัย) *49/1 Soi Sukhumvit 63 (Ekamai)*
แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ *Klongton Nua, Vadhana District, Bangkok*

โทร. ๐๘๗-๓๓๒-๕๔๖๗

๐-๒๓๙๒-๗๗๕๔

Website: chakrabhand.org

Tel. 087-332-5467

0-2392-7754

Line ID: [chakrabhand-ex](https://www.line.me/tv/chakrabhand-ex)